MERKITTÄVÄT OPPIMISKOKEMUKSET VIITTOMAKIELENTULKIN AMMATILLISESSA KEHITYKSESSÄ

Marjukka Helena La Cross

Kasvatustieteen pro gradu –
tutkielma
Syksy 2000
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

La Cross, Marjukka

MERKITTÄVÄT OPPIMISKOKEMUKSET VIITTOMAKIELENTULKIN AMMATILLISESSA KEHITYKESSÄ

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteen laitos, 2000, 111 sivua.
Pro gradu – tutkielma.

Tutkimukseni tarkoitus on selvittää mitä merkittäviä oppimis- ja osaamiskokemuksia viittomakielentulkit ovat kokeneet ammattiuransa aikana ja miten nämä kokemukset ovat laajentaneet tulkin ammatissa vaadittavia taitoja, itsetuntemusta tai muuttaneet toimintamalleja. Tutkielman diskussio-osassa pohditaan, onko merkittävillä oppimiskokemuksilla vaikutusta viittomakielentulkin ammatissa pysymiseen.

Tutkielma jakaantuu pääasiassa neljään osaan. Ensimmäisessä osassa selvitetään elämäkerrallisuutta ja määritellään merkittävät oppimiskokemukset Antikaisen (1996) ja Meriammin ja Clarkin (1993) mukaan. Merkittävät oppimiskokemukset nousevat esiin ammattielämäkerroista. Toisessa osassa selvitetään viittomakielentulkin työtä ammattina ja nostetaan esille tulkilta vaadittavia kvalifikaatioita. Tutkielmaraportin kolmas osa perehdyttää lukijan tutkimusaiheeseen. Kappaleessa tuodaan esille millaisia merkittäviä oppimiskokemuksia nousee esiin tulkkien ammattielämäkerroista, mihin elämänvaiheeseen oppimiskokemukset kasaantuvat ja mihin oppimiskokemukset kohdistuvat. Neljännessä kappaleessa pohditaan ammattielämäkerran ja elämäkerran eroa sekä tehdään johtopäätöksiä ja käsitellään merkittävien oppimiskokemusten yhteyttä viittomakielentulkin ammattiosaamiseen ja ammatissa pysymiseen.

Tutkimus on oppimisentutkimus, jossa on toteutettu empiirisenä osana elämäkertamenetelmällä hankittua haastatteluaineistoa. Ammattielämäkerroista on nostettu esiin kokemuksia, jotka oletetaan olevan yksilölle merkittäviä

oppimiskokemuksia. Aineiston tulkinnan apuna on käytetty teemahaastattelua selkeyttämään kokemusten merkitystä kertojalle.

Se miten kokemus opettaa voidaan tiivistää Usherin (1994) muistutukseen kokemuksen luonteesta: *Kokemus kertoo aina vähemmän kuin mitä se haluaisi kertoa, sitä luetaan hyvin monin eri tavoin, sitä ei koskaan käytetä loppuun eikä se koskaan saavuta täydellistä selkeyttä* (Usher 1994, 169).

Tämän tutkielman tekemisen mielenkiinto ja problematiikka ovat sisältyneet kokemuksen luonteeseen. Tekijälle tutkielma on ollut monimuotoinen merkittävä oppimiskokemus sekä viittomakielentulkkina, tulkkikouluttajana, opiskelijana että ihmisenä.

avainsanat: viittomakielentulkki, ammattikvalifikaatiot, elämäkerta, merkittävät oppimiskokemukset

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO 6

1.1 TUTKIMUSKOHTEENA MERKITTÄVÄT OPPIMISKOKEMUKSET VIITTOMAKIELENTULKIN AMMATILLISESSA KEHITYKSESSÄ 8

1.1.1 Aikaisemmat tutkimukset 10

1.1.2 Elämäkerrallinen lähestymistapa 11

1.1.3 Elämäkerta-aineiston tulkintaa 13

1.2 OPPIMISTEORIANA MERKITTÄVÄT OPPIMISKOKEMUKSET 14

1.2.1 Merkittävän oppimiskokemuksen määritelmä – valtautuminen 14

1.2.2 Yhteenveto 18

2 VIITTOMAKIELENTULKKI AMMATTINA 19

2.1 VIITTOMAKIELENTULKKI - SEMIPROFESSIO 19

2.1.1 Tulkkikoulutus 21

2.1.2 Yhteiskunnallinen perusta tulkkipalveluille 24

2.1.3 Tulkkipalvelun järjestäminen ja ammattikuvat 25

2.2 TULKKIPALVELUN KÄYTTÄJÄT 27

2.2.1 Viittomakieliset 27

2.2.2 Muut kuin viittomakieliset 30

2.3 VIITTOMAKIELETULKIN TYÖN TEKEMISEEN TARVITTAVIA PERUSTAITOJA 31

2.3.1 Viittomakieli 32

2.3.2 Kommunikaatiomenetelmät 34

2.3.3 Tulkkaustilanne 35

2.3.4 Tulkkausprosessi 37

2.4 VIITTOMAKIELENTULKIN KVALIFIKAATIOITA – TYÖN OSAAMISEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ 40

2.4.1 Ammattitaidon nelikenttä 41

2.4.2 Äänetön ammattitaito ... *45*
2.4.3 Viittomakielentulkin äänettömät kvalifikaatiot ... *48*
2.5 AMMATTIETIIKKA ... 50

3 MERKITTÄVÄT OPPIMISKOKEMUKSET VIITTOMAKIELENTULKIN AMMATILLISESSA KEHITYKSESSÄ ... 55

3.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ ... 55
3.1.1 Aineiston keruu ... *56*
3.1.2 Informantit ... *57*
3.1.3 Aineiston kuvaus ... *58*
3.2 MILLAISIA OPPIMISKOKEMUKSIA ELÄMÄKERROISSA ILMENEE? ... 60
3.2.1 Valtauttavia ... *60*
3.2.2 Kriittisesti reflektoituja kokemuksia ... *64*
3.2.3 Merkittävien oppimiskokemusten kirjo ... *67*
3.2.4 Merkittäviä oppimiskokemuksia ihmissuhteista paritulkkaukseen ... *73*
3.3 MIHIN ELÄMÄNVAIHEESEEN OPPIMISKOKEMUKSET KASAANTUVAT? ... 74
3.4 MIHIN MERKITTÄVÄT OPPIMISKOKEMUKSET KOHDISTUVAT? ... 77
3.4.1 Kvalifikaatioiden oppiminen ... *78*
3.4.2 Kokemuksia kvalifikaatioiden oppimisesta ... *87*
3.4.3 Äänetön ammattitaito – käytännön osaaminen ... *88*
3.4.4 Kokemuksia äänettömän ammattitaidon oppimisesta ... *96*
3.4.5 Yhteenveto viittomakielentulkkien merkittävistä oppimiskokemuksista ammatillisessa kehittymisessä ... *97*

4 DISKUSSIO ... 100

4.1 AMMATTIELÄMÄKERTA - ELÄMÄKERTAKO? ... 100
4.2 ONKO MILLÄÄN MITÄÄN MERKITYSTÄ? ... 103
4.3 JOS ON MERKITYSTÄ, NIIN MITÄ? ... 104

LÄHTEET ... 107

LIITE 1 ... 113

1 JOHDANTO

Viittomakielentulkin ammatti on ammattina nuori ja jatkuvasti kehittyvä ala. Tulkin ammattiin kohdistuvaa tutkimusta on saatavilla vähän ja kehittämishaasteiden toteutuminen on jäänyt hajanaiseksi. Yksi syy kehittämishaasteiden hajanaisuuteen on viittomakielentulkkien ammatinvaihto, joka ilmenee tulkkipulana. Tutkielman kirjoittaja on itse pohjakoulutukseltaan viittomakielentulkki ja on toiminut alalla vuodesta 1984. Työvuosien aikana on herännyt kysymys, miksi alalla pitkään toimineiden määrä on vähäinen. Tämän tutkimuksen yksi tavoite oli löytää vastaus siihen, onko merkittävillä oppimiskokemuksilla vaikutusta ammatissa pysyvyyteen. Tutkimusmenetelmänä käytetään ammattielämäkertamenetelmää. Ammatissa pysyvyyttä pohditaan diskussio - kappaleessa. Tutkielman kirjoittamiseen ja tutkimuksen tekemiseen on saatu vaikutteita Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen julkaisusta Aikuisen oppiminen arkielämän ympäristöissä (Aittola, Koikkalainen ja Vaherva 1997).

Viittomakielentulkki toimii pääasiassa suomea puhuvan enemmistön ja viittomakielisen kielivähemmistön välisissä kommunikointitilanteissa tulkkina. Opiskelu, työssäkäynti, asioiden hoito, arkipäivän tilanteet, juhlat ja osallistuminen ovat tilanteita, joissa erikieliset asiakkaat kohtaavat toisensa viittomakielentulkin välityksellä. Viittomakielentulkkien koulutus tarjoaa perusvalmiudet toimia tulkkina, mutta ammatillinen kehitys tapahtuu koulutuksen jälkeisessä työ- ja arkielämässä. Arkielämässä tapahtuva oppiminen on usein satunnaista. Oppiminen piiloutuu jokapäiväisen toiminnan lomaan (Aittola ym. 1997).

Viittomakielentulkin työn luonteen vuoksi työtilanteet tarjoavat rikkaan oppimisympäristön. Tämän tutkimuksen tavoite on valaista kokemuksen merkitystä viittomakielentulkin ammatillisessa kehityksessä. Tutkimuksen empiirisenä osana on käytetty elämäkertamenetelmällä hankittua haastatteluaineistoa. Elämäkerta ja

merkittävät oppimiskokemukset ovat sidoksissa toisiinsa elämäkertamenetelmän luonteen vuoksi. Kokemukset näyttäytyvät ammattielämäkertojen sisällä. Viittomakielentulkit ovat aineiston keruu vaiheessa kertoneet vapaasti ammatillisen elämäkertansa, josta tutkija on poiminut määritelmien ja tulkintansa mukaan kokemuksia, jotka ovat näyttäytyneet merkittäviksi. Viiden viittomakielentulkin ammattielämäkerroista on poimittu niitä merkittäviä oppimiskokemuksia, joilla on katsottu olevan merkitystä ammatilliseen kehittymiseen ja vaikuttavan ammatissa pysymiseen. Tutkimukseen osallistuneilla tulkeilla on 11 – 14 vuoden työkokemus ja heitä voidaan pitää alalla pitkään toimineina. Viittomakielentulkin ammatillissivistävästä koulutuksesta valmistuivat ensimmäiset tulkit vuonna 1984. Ammatillisesti lyhyen historian vuoksi tulkkien ikäjakauma on verrattain homogeeninen ja nuori.

Tutkielman ensimmäisessä osassa selvitetään tutkimustehtävää ja perehdytään elämäkertamenetelmään sekä selvitetään merkittäviä oppimiskokemuksia oppimisteorian näkökulmasta. Tutkielmaraportin toisessa osassa käsitellään viittomakielentulkin työtä ammattina. Kappaleessa selvitetään tulkkipalvelujen taustaa, koulutuksen kehittymistä, yhteiskunnallista perustaa tulkkipalveluille sekä valaistaan tulkkipalvelujen järjestämistä sekä tulkkien ammattikuvia. Tulkkipalvelujen käyttäjäryhmistä suurimman ryhmän muodostavat kuurot viittomakieliset henkilöt. Viittomakielisiä pidetään tässä tutkielmassa sekä kielellisenä että kulttuurisena vähemmistöryhmänä. Tästä syystä tutkielmassa on selvitetty tarkemmin kuurojen kulttuuria ja viittomakieltä kielenä. Viittomakielentulkin ammattiosaamisen perustaitoja ovat sekä viittomakielen ja kommunikaatiomenetelmien että tulkkaustilanteen ja tulkkausprosessin hallinta. Tutkielmaraportin toisessa osassa käsitellään myös ammatillisia kvalifikaatioita, joista nostetaan esiin nykyisessä koulutuksessa käytetty ammattitaidon nelikenttä, joka koostuu suunnittelukyvystä, sosiaalisesta kyvyistä, arviointikyvystä ja teknistaidollisesta kyvystä. Tutkielmassa painottuu edellisten ohella äänetön ammattitaito, jonka oletetaan olevan ammatillisen kehittymisen yksi tavoite. Äänetöntä ammattitaitoa ei voida opettaa koulutuksessa, se kehittyy kokemuksen myötä. Viittomakielentulkkien työ on ihmisläheistä työtä, jossa vuorovaikutus- ja viestintätaitojen lisäksi tulkilta edellytetään tilanneymmärtämistä. Tilanne, tarkoitus ja osallistujien olemassaolo vaikuttavat kommunikointitilanteen onnistumiseen. Äänetön

ammattitaito on työympäristön suhteiden heijastumista tietoperustan kautta. Äänetön ammattitaito kehittyy tahattomasti, ilman tietoista oppimispyrkimystä (Kivinen, 1991).

Tämän tutkimuksen tavoite on selvittää merkittävien oppimiskokemusten merkitystä viittomakielentulkin ammatilliseen kehittymiseen. Tutkimuksen kuvaus sekä merkittävien oppimiskokemusten esiintyminen ammattielämäkerroissa sisältyvät tutkielmaraportin kolmanteen osaan. Ammattielämäkerroista on luettavissa millaisia merkittävät oppimiskokemuksia tulkit ovat kokeneet, mihin elämänvaiheeseen ne kasaantuvat sekä mihin oppimiskokemukset kohdistuvat. Tekstin yhteyteen on otettu esimerkkejä kokemuksista, joita viittomakielentulkit ovat kertoneet ammattielämäkerroissa. Tutkielman lopussa neljännessä osassa pohditaan tutkimuksessa käytetyn ammattielämäkerran ja elämäkerran välistä suhdetta sekä vedetään yhteenveto merkittävien oppimiskokemusten vaikutuksesta ammatissa pysymiseen.

1.1 TUTKIMUSKOHTEENA MERKITTÄVÄT OPPIMISKOKEMUKSET VIITTOMAKIELENTULKIN AMMATILLISESSA KEHITYKSESSÄ

Tämä tutkimus on oppimisen tutkimus, jonka tavoitteena on selvittää mitkä ovat viittomakielentulkille merkittäviä oppimiskokemuksia ja miten nämä kokemukset ovat jäsentyneet toisiinsa ja johtaneet tarkoituksen mukaisiin toimintapäätöksiin.

Tutkimus on laadullinen tutkimus, jonka kohteena on ilmiöt tulkkien ammattielämäkerroissa ja niiden merkitykset tulkeille. Tässä tutkimuksessa ilmiöinä pidetään tulkkien elämänkulussa ilmenneitä kokemuksia ammattiin valmistumisen jälkeen. Kokemukset on poimittu ammattielämäkerroista merkittävien oppimiskokemusten tunnusmerkkien perusteella. Tunnusmerkit on sovellettu Antikaisen (1996) ja Merriam ym. (1993, 1996) määritelmien mukaan. Haastavaa tässä tutkimuksessa on se, että tutkijan tulee tehdä havainnoita ilman ennakkoluuloja, jotta aineistosta nouseva ilmiö pääsee esiin mahdollisen rikkaana ja moninkertaisena. Tutkimuksen tekijä itse on pohjakoulutukseltaan viittomakielentulkki. Laadullisen

tutkimuksen analyysin tarkoitus on selkeyttää aineistoa ja tuottaa siten uutta tietoa tutkittavasta asiasta (Eskola & Suoranta 1998). Viittomakielentulkkien ammatillista kehittymistä ei ole tutkittu, joten ammattielämäkerroista poimitut merkittävät oppimiskokemukset tuottavat uutta tietoa viittomakielentulkin ammattiin liittyvistä kokemuksista.

Tutkimus rakentuu elämäkertamenetelmällä hankitun aineiston ympärille. Viisi viittomakielentulkkia on kertonut vapaamuotoisesti nauhalle oman työhistoriansa. Analysointiin vaikuttavat johtopäätökset ovat pohjautuneet Huotelin ja Antikaisen, sekä Sarah B. Merriam elämänkokemusten ja oppimisen välisten tutkimusten tuottamiin teorioihin ja analysointitapoihin. Aineistosta kerättiin ensin kaikki mahdolliset erilaiset kokemukset, jotka tulkittiin yksilölle merkittäviksi. Merkittävän oppimiskokemuksen määrittelyssä sovellettiin kokemuksen ja merkityksellisen oppimisen kaavaa Merriamin ja Clarkin (1993) mukaan. Kokemuksia luokiteltiin useaan otteeseen ja lopulta päädyttiin jakamaan kokemukset kolmeen pääluokkaan sen mukaan millaisia kokemukset ovat, mihin elämän vaiheeseen ne sijoittuvat ja mihin kokemukset kohdistuvat. Ammattielämäkerroissa huomioitiin erityisesti kokemuksen reflektointi, joka näyttäytyy kerronnan kokonaisrakenteessa. Reflektoinnin tulkintaan on vaikuttanut lisäksi tutkijan omat intuitiot viittomakielentulkin ammatillisesta kehittymisestä. Tutkielman kokonaisrakenteeseen on vaikuttanut Jyväskylän yliopiston Kasvatustieteen laitoksen julkaisu Aikuisten oppiminen arkielämän ympäristöissä (Aittola ym. 1997).

Tutkimus on oppimisen tutkimus. Ammattielämäkerta-aineiston esimerkkien välityksellä painottuu informaalioppiminen sekä oppiminen kokemuksen kautta. Esimerkit saavat tukea kokemuksellisen oppimisen teorioista, jotka syventävät selvitettyä merkittävän oppimiskokemuksen määritelmää. Koska osa poimituista merkittävistä oppimiskokemuksista on tapahtunut tutkijan tulkinnan kautta, tulkintoja on täsmennetty teemahaastattelun avulla. Teemahaastattelut on tehty kesällä ja syksyllä 2000.

Tutkimus kohdistuu viiden viittomakielentulkin ammattielämäkerran pohjalta esiin nousseisiin merkittäviin oppimis – ja osaamiskokemuksiin. Elämäkertamenetelmä ja merkittävät oppimiskokemukset ovat toisiinsa sidoksissa menetelmän ja

tutkimuskohteen luonteen vuoksi. Ammattielämäkerta on yksilön henkilökohtainen kertomus haastattelijalle. Kertomusta ohjaa etukäteen annettu ohjeistus (liite 1), jonka tavoitteena on antaa mahdollisimman suuri vapaus ammattielämäkerran kertomiseen. Se, mikä on haastateltavalle ollut henkilökohtaisesti merkittävää sekä oman elämän narratiiviseen muotoon saattaminen, ei ole helppo ja yksinkertainen tehtävä. Vastaavasti tutkijan tulkinta kerrotusta asettaa tietyt haasteet johtopäätösten tekemiseen.

1.1.1 Aikaisemmat tutkimukset

Viittomakielentulkin työelämän tutkimus on ollut vähäistä, johtuen osittain tulkkien lyhyestä ammatillisesta historiasta. Brasel (1976) on ollut kiinnostunut tulkin mentaalisesta ja fyysisestä jakamisesta ja saanut tulokseksi, että kahdenkymmenen minuutin jälkeen tulkin suorituskyky laskee huomattavan määrän. Hurwitz (1980) on osoittanut, että kokeneella tulkilla on paremmat valmiudet selviytyä tulkkaustilanteista, joissa lähtökielenä on amerikkalainen viittomakieli (ASL) ja kohdekielenä englanti (Brasel 1976; Hurwitz 1980; Cokleyn 1992, 5- 16 mukaan). Mainitut tutkimukset ovat kohdistuneet lähinnä työkielien tutkimukseen.

Suomalaisia tutkimuksia viittomakielentulkin työstä on tehty vähän. Leppänen & Hassinen (1984) ovat julkaisseet tutkimuksen: Kuurojen ja kuurosokeiden tulkkipalvelu – mahdollisuus yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja tasa-arvoon. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmänmuistio (1990) on kartoitus tulkkipalveluista: Tulkkipalvelut vammaispalvelulain perusteella – viittomakielen ja muut kommunikaatiota selventävät tulkkipalvelut. Molemmat tutkimukset ovat kohdistuneet tulkkipalvelun kokonaistilanteen selvittämiseen ja tulkkipalvelun kehityssuunnitelman tekemiseen (Vatanen, pro – gradututkielma, 1996, 5). Stakesin (painossa 2000) uusin selvitys - Miten vammainen asiakas saa tulkkipalveluja Suomessa, on kartoitus tulkkipalvelun nykytilasta ja toimivuudesta. Kartoituksen tavoitteena oli selvittää tulkkipalvelun toimivuutta.

Oikeusministeriön työryhmän (1996) tehtävänä oli selvittää mitä toimenpiteitä tarvitaan viittomakielen oikeudellisen aseman turvaamiseksi. Tuloksena oli julkaisu - Viittomakielen oikeudellinen asema, jonka ansiosta Suomen hallitusmuodon perusoikeussäännösten kielellisiä oikeuksia koskevan 14 §:n 3 momentin mukaan viittomakieltä käyttävien oikeudet turvataan lailla (Jokinen, 2000). Lisäksi tulkin työstä on tehty pienimuotoisia opinnäytetöitä tulkkikoulutuksen sisällä ja kaksi pro gradu-tutkielmaa, Vatanen (1996): Taistelua asemasta ammattina? – Tutkielma viittomakielentulkin työstä Suomessa, Joensuun yliopisto ja Keltanen (1998): Opiskelutulkin työ ja työtyytyväisyys, Jyväskylän yliopisto.

1.1.2 Elämäkerrallinen lähestymistapa

Elämäkertomuksissa haastateltavat kertovat itsestään ja antavat merkityksiä kertomalleen (Antikainen & Huotelin 1997). Haastateltavat saavat mahdollisuuden muistella ammattihistoriaansa sekä elämänkokemuksiaan tämän hetken näkökulmasta. Muutama tämä tutkimuksen haastateltava oli valmistautunut tilanteeseen etukäteen elämänkaaren avulla ja kokenut jo sen oppimiskokemukseksi. Elämänkaari näyttää haastateltavalle itselleen hänen suhteensa työhön, sen miten työ on osa kokonaista elämää.

> *B: Eilen otin esille tämmösen elämänkaari jutun, kirjasin ylös mitä ohjeissa pyyettiin tästä työhistoriasta. Ja vertasin sitä tähän ommaan elämänkaarijuttuun, että hirvittävän paljon tää työ on minun elämässä ja minä siinä työssä! Ne on niin kompuksessa keskenään, että joskus ei muista aikoja...*

Tässä tutkimuksessa ammattielämäkertatutkimusmenetelmän tavoite on nostaa esiin kerrotusta työhistoriasta viittomakielentulkin ammatilliseen kehitykseen vaikuttavia oppimis- ja osaamiskokemuksia, joilla on saattanut olla vaikutusta ammatissa pysyvyyteen. Pysyvyys tulkitaan ammattielämäkerroista positiivisten emotionaalisten ilmausten kautta. Kertojan subjektiivinen elämismaailma viittomakielentulkkina näyttäytyy lukijalle kielellisessä, kerrotussa muodossa.

Tulkkien ammattielämäkerroissa korostuu nykyhetki, tämän päivän tilanne viittomakielentulkkina. Kuten Huotelin (1992, 32) toteaa, elämäkertoja määrittää

menneisyyden kokemukset ja tulevaisuuden odotukset. *Ammattielämäkertomus ei ole pelkästään kertojan menneiden tapahtumien tarkka, yksityiskohtainen ja kattava kuvaus eikä objektiivisen todellisuuden suora heijastuma, vaan merkityksenantoprosessi, jossa eletty elämä on muistin varassa retrospektiivisesti puettu kertomusmuotoon* (Huotelin 1992, 39). Tulevaisuuteen kohdistuvat odotukset antavat tulkkien kertomuksille viitekehyksen, missä työhistoriaa kerrotaan kuulijalle. Odotukset puolestaan viittaavat ammatissa pysymiseen.

Jälkikäteen rakennettuun ja esitettyyn muotoon kuuluu se, että tutkijalla on ainoa mahdollisuus päästää elämään sisälle kerrottuna. Todellisuudessa elämä voi olla hyvinkin erilainen kuin, mitä se on kerrottuna ammattielämäkertahistoriana. Kenelle kerrotaan, miksi ja missä elämäntilanteessa muokkaavat kertomusta uudelleen. Se kuka kertoo kenestä ja millä valtuuksilla, mihin tarkoitukseen kertomusta käytetään, sisältävät syviä eettisiä ongelmia (Antikainen & Huotelin 1997). Tämän tutkimuksen yhteydessä nimenomaan eettiset ongelmat ovat seikkoja, joihin tutkimuksen tekijän on täytynyt paneutua. Tulkkipalvelun toteutumisen ideologiassa ja tulkkien ammattisäännösten noudattamisessa korostetaan vahvasti vaitiolovelvollisuutta. Asiakkaiden itsenäisyys, omatoimisuus ja täysivaltaistuminen edellyttävät ehdotonta salassapitoa tulkilta. Osa kokemuksista on saattanut jäädä kertomatta juuri ammattietiikan vaikutuksesta. Haastateltava tekee itse valinnan mitä hän kertoo, kenelle ja miksi. Aineiston keruun yhteydessä ja analysointivaiheessa tutkijan tavoitteena on ollut pitää tulkit ja heihin liittyvä informaatio yleistyksen verhoamana. Tutkimustulosten tavoite on yleistää ilmiötä selkeyttämällä ja saada aineiston sisältö mielekkääseen muotoon. Tutkijan omat tulkinnat tekevät informanteista ja aineiston sisällöstä anonyymejä. Kysymys on merkittävistä oppimiskokemuksista, jotka tutkija on tulkinnut aineistosta. Tavoitteena ei ole saada selville kuka, missä ja milloin.

Laadullisessa tutkimuksessa data on kielessä ja sanallisissa symboleissa. Laadun arviointi on yksi elämäkertatutkimuksen ongelmia, sillä todellisuus ilmenee tulkitsemisena ja ymmärtämisprosessina. Tulkintaa ja ymmärtämistä on ohjannut aineiston erot ja moninaisuudet. Tekstien merkitykselliset sisällöt ovat syntyneet tutkimuksellisen mielikuvituksen myötä. Elämänkertoja tutkittaessa teksteinä huomio tulee kiinnittää kertomuksen kerronnalliseen kokonaisuuteen. Laadullisen aineistoon voi

suhtautua siten, että ne on järjestetty tiettyä tarkoitusta silmällä pitäen (Eskola & Suoranta 1998). Tässä tutkimuksessa tarkoitus on ollut tehdä tulkintaa ammatilliseen kehitykseen vaikuttavista merkittäväistä oppimiskokemuksista.

Aaltola (1992) analysoi merkityksen käsitettä ihmisen toiminnan, pyrkimysten ja intressien pohjalta. Merkityksenanto tapahtuu henkisen ja psyykkisen aktin lisäksi suhteessa muihin ihmisiin. Merkityksenanto ja kokemusten reflektointi vaihtelevat eri henkilöiden kohdalla vaikka kokemus itsessään saattaa olla samankaltainen. Antikaisen (1996, 252) mukaan merkittävät oppimiskokemukset ovat kokemuksia, jotka elämänkertomuksien perusteella *näyttävät* ohjanneen haastateltavan elämänkulkua ja / tai muuttaneet hänen identiteettiään. Antikainen käyttää termiä *näyttävät* viittaamaan tutkijan alustavaa tulkintaa asiasta. Samoin kuin Antikainen omassaan, myös tässä tutkimuksessa alustavia tulkintoja on tarkennettu myöhemmin teemahaastattelussa.

1.1.3 Elämäkerta-aineiston tulkintaa

Tutkimuksessa informantit kertovat ammattielämäkertaansa merkittävien oppimiskokemusten näkökulmasta ja tutkijan tavoite on ymmärtää kerrottua. Usher & Bryant (1989) nostavat hermeneuttisen ymmärtämisen aikuisen oppimisen oleelliseksi keinoksi ymmärtää kokemusta. On kysymys kokonaisuuden ymmärtämisestä ymmärtämällä sen osat, osien ymmärtäminen johtaa ymmärtämään kokonaisuutta. Ihmisen tulee antaa osille merkitys, tätä kautta kokonaisuus saa merkityksen. Ammattielämäkeroissa ei siis ole kysymys selityksistä vaan sosiaalisessa kontekstissa tapahtuneesta tulkinnasta ja ymmärryksestä. Toiminta tapahtuu sääntöjä, normeja ja arvoja sisältävässä yhteisössä, jota kielen avulla pyritään tulkitsemaan ja ymmärtämään (Usher & Bryant 1989). Fenomenologis-hermeneuttisista lähtökohdista tehty tutkimus korostaa ensisijaisesti inhimillistä kokemusta, tutkittavien tietoisuutta merkityksistä ja ihmisten subjektiivista elämismaailmaa (Antikainen & Huotelin 1997).

Aineiston tulkintaprosessiin vaikuttaa tutkijan aikaisemmat tiedot ja ymmärrys. Vaikka laadullisen tutkimuksen lähtökohta on ennakkoluulottomuus, on lukijalla aina jokin ennakkokäsitys asiasta. Ennakko-oletukset eivät kuitenkaan ole perusteltuja, vaan lukija korjaa ennakkokäsityksiään tekstin ohjaamana. Tästä johtuen ennakkokäsitykset

toimivat esiymmärryksenä eivät lopputuloksena (Kakkuri-Knuttila 1998). Tässä tutkimuksessa tutkijan asiantuntijuus viittomakielentulkin ammatista on toiminut esiymmärryksenä aineistoa analysoitaessa. Vaikka tutkija itse on viittomakielentulkki, tavoitteena on ollut selvittää aineiston merkityssisällön kokonaisuus ja maksimoida tekstin mielekkyys. Aineistoa voi tulkita monesta eri näkökulmasta ja saada useita eri tulkintoja. Tämän tutkimuksen aineiston tulkintaan on vaikuttanut tutkijan halu löytää niitä ilmiöitä, joilla on vaikutusta viittomakielentulkin ammatissa pysyvyyteen.

1.2 OPPIMISTEORIANA MERKITTÄVÄT OPPIMISKOKEMUKSET

Tässä tutkielmassa käsitellään merkittävää oppimiskokemusta oppimisteoriana. Alkuun määritellään merkittävä oppimiskokemus Merriamin ja Clarkin (1993) mukaan. Kappaleessa kolme eritellään viittomakielentulkkien ammattielämäkerroista nousevia merkittäviä oppimiskokemuksia Antikaisen (1996) tekemän jaottelun pohjalta sekä selvitetään kokemuksen kriittisen reflektion merkitystä.

Merriam ja Clark käyttävät käsittä *significant learning experience*, joka on käännetty suomeksi merkityksellinen oppimiskokemus (mm. Aittola ym. 1997). Tässä tutkielmassa käytetään käsitettä *merkittävä oppimiskokemus*, joka ymmärretään *merkityksellinen* käsitteen synonyymiksi. Kappaleessa kolme kerrotaan, mitä merkittäviä oppimis- ja osaamiskokemuksia viittomakielentulkit ovat kokeneet ammatillisen kehityksensä aikana. Tutkimusaineisto koostuu viiden viittomakielentulkin ammattielämäkerroista.

1.2.1 Merkittävän oppimiskokemuksen määritelmä – valtautuminen

Kokemuksen ja oppimisen välistä suhdetta on pyritty määrittelemään jo Deweyn ajoista lähtien. Dewey (1938, 47) kirjoitti Lindemanille (1926), että *' jokaisen kokemuksen tulisi valmistaa ihmistä seuraavaan laadultaan syvempään ja avartavampaan kokemukseen'*. Elämänkokemus olipa se sitten työ, perhe ja muuten suhteessa yksilöön

motivoi usein aikuista oppimiaan (Merriam ja Yang 1996). Kolbin (1984) kehittämä 'kokemuksellisen oppimisen sykli' perustuu konkreettisen käytännön kokemusten havainnointiin ja reflektointiin. Kolbin mukaan oppiminen on luonteeltaan ongelmanratkaisua. Jarvis (1997) laajentaa oppimisen käsitteen tiivistäen sen lauseeseen *'elämä on kokemusta, missä tahansa on elämää, siellä on potentiaalista oppimiskokemusta'*. Jarvis jakaa oppimisen kolmeen kategoriaan : ei-oppiminen, ei-refleksiivinen oppiminen ja refleksiivinen oppiminen. Daloz (1986, 236) on vastaavalla kannalla oppimisen suhteen. Hän toteaa, että *'oppiminen edellyttää osallistumista ja rakenneosien yhdistämistä siten, että elämämme saa merkityksen'* (Merriam ja Clark 1993, 130; Aittola ym. 1997, 26). Usher (1994) puolestaan pohtii mikä ero on sillä, että oppii kokemuksesta ja toisaalta kokemuksellisella oppimisella. Hänen mukaansa ensin mainittua tapahtuu joka päiväsessä elämässä, eikä oppimista useimmiten huomioida. Kokemuksellinen oppiminen on Usherin mukaan avainkäsite ja väline, kun pyritään löytämään oppimisen subjekti kokemuksesta oppimiselle sekä oppimisen rakenne (Usher 1994, 169). Mezirowin oppimisen teoriaa pidetään kaikista yleisimmälle tasolle yltävänä. Hänen mukaansa oppiminen on tietyn kokemuksen merkityksen uudelleen tulkintaa tai tulkinnan tarkastamista siten, että uusi tulkinta ohjaa myöhempää ymmärtämistä, arvottamista ja toimintaa (Mezirow 1995, 17). Mezrowin kriittisestä reflektiosta lisää myöhemmin.

Antikainen (1996) määrittelee merkittävät oppimiskokemukset elämäntapahtumiksi, jotka sisältävät muutosta. Antikainen kutsuu kokemuksia muutostapahtumiksi, jotka saattavat antaa tekijälleen esimerkiksi uuden merkityksen tekemästään työstä tai toiminnasta. Valtautuminen käsitteenä sisältää Antikaisen mukaan muutoksen yksilön itsemäärittelyssä eli minässä ja osallistumisen kautta tapahtuvan muutoksen ympäristössä. Se sisältääkö merkittävät oppimiskokemukset valtautumista, ei ole aina selvää. Antikainen kehottaakin ensin määrittelemään valtautumisen käsitteenä tarkemmin ja minkä suhteen valtautumista tarkastellaan. Aikuisuuteen kypsyminen tapahtuu kaikilla yksilöillä, joten valtautumisen erityisyys on hankala erottaa tavanomaisesta muutoksesta yksilössä (Antikainen 1996, 235, 274). Kivinen toteaa ammattitaidon omaksumisen olevan aikuisen persoonallisuutta kehittävä prosessi. Yhteiskunnallisen toiminnan ilmaisuna ammatti ilmaisee työnjaon lisäksi

persoonallisuuden kehitykseen liittyviä tekijöitä, kuten pätevyyttä, tietoja ja taitoja (Kivinen 1986, 38).

Empowerment käännöstä pohtiessaan Antikainen (1996) päätyy valtautumisen käsitteeseen. Merriam ja Clark käyttävät merkittävän oppimiskokemuksen määrittelyssä käsitettä *involving expansion or transformation*. Aittola, Koikkalainen, Vaherva (1997, 28) ovat kääntäneet englanninkielisen ilmaisun laajentavaksi tai muuttavaksi vaikutukseksi.

Keskitalo-Foley (2000) on tutkinut koulutusta valtautumisen mahdollistajana elämäkertanäkökulman kautta. Keskitalo-Foley ymmärtää valtautumisen käsitteen emansipatorisoitumisena sekä yksilöllisesti että yhteisöllisesti. Emansipatorisoituminen viittaa uuden suhteen luomista omaa itseen ja oppimiseen. Kysymys on oman itsen sisältä nousevasta kokemuksesta, emotionaalisesta voimasta, elämänhalun ja elinvoiman ilmaisusta.

Tässä tutkielmassa viittomakielentulkkien ammattielämäkertomuksissa valtautumiskäsitteen sisältö ymmärretään sekä Antikaisen, Keskitalo –Foleyn että Merriamin ja Clarkin määritelmien mukaan tulkkien omakohtaisina kokemuksina muutoksena itsessä, itsen sisältä nousevina emotionaalisina kokemuksina, joilla on ollut laajentavaa ja muuttavaa vaikutusta sekä viittomakielentulkkina että yksilönä. Merkittävät oppimiskokemukset näyttäytyvät ammattielämäkerroissa lukijalle elämänhaluna ja tunnerikkaina ilmaisuina sanavalintojen muodossa.

Merriamin ja Clarkin (1993) mukaan kaikenlainen elämänkokemus voi sisältää yksilölle merkityksellistä oppimista, jos kokemusta osataan hyödyntää reflektoimalla sitä. Kokemuksen täytyy vaikuttaa henkilökohtaisesti oppijaan, joko laajentamalla taitoja, itsetuntemusta tai muuttamalla elämän katsomusta. Merriam ja Clark kuvaavat oppimista ja ei-oppimista seuraavan kuvion avulla:

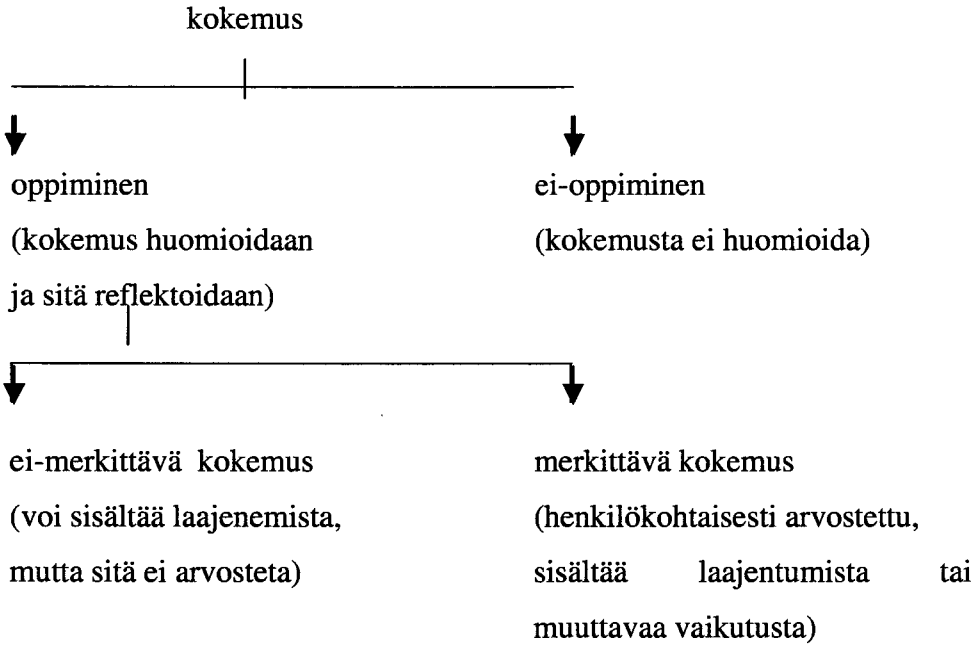

KUVIO 1 Merkittävä oppimiskokemus (Merriam & Clark 1993, 137)

Kaikki kokemus ei ole oppimista. Merriam ja Clark olettavat, että kokemus ei saa olla liian tuttu tai liian vieras, jotta siitä voi oppia. Oppijan on myös oltava sitoutunut kokemustensa reflektointiin (Merriam & Clark 1993, 137).

Kriittinen reflektointi on edellytys uuden oppimiselle. Mezirow (1995) määrittelee kriittisen reflektion ennakko-oletusten arvioinniksi, joille uskomuksemme perustuvat. Kun tietyn kokemuksen merkitys tulkitaan uudelleen, saadaan aikaan oppimisprosessi, joka ohjaa tulevaa toimintaamme.

Merkittävät oppimiskokemukset voidaan jakaa Antikaisen (1996, 254 - 256) mukaan 1) keston, 2) laadun ja jatkuvuuden, 3) oppimisen intressin, 4) tilanteen ja ympäristön sekä 5) oppimisen sisällön suhteen. Kappaleessa kolme luokitellaan viittomakielentulkkien ammattielämäkerroissa ilmenneitä oppimiskokemuksia Antikaisen jaottelun mukaan.

1.2.2 Yhteenveto

Merkittävät oppimiskokemukset toimivat tässä tutkimuksessa oppimisen teoriana viittomakielentulkkien ammatillisessa kehityksessä. Oppimiskokemusten kirjo antaa kuvan kokemusten monipuolisuudesta ja samalla viitteen kokemuksen henkilökohtaisesta merkityksestä viittomakielentulkille. Merkittävät oppimiskokemukset vaihtelevat kielitaidon kehittymisestä ihmisenä kasvamiseen. Viittomakielentulkin ammatin erityisyys syntyy erikielisten ja eri kulttuuritaustojen omaavien ihmisten kohtaamisesta. Kuten Cokley (1992) toteaa, viittomakielentulkeilla on ollut ja on vahva rooli viittomakielisessä yhteisössä. Kuuroilla on aina ollut tarve nojautua tulkkaukseen sosiaalisen, poliittisen ja taloudellisen kanssakäymisen ollessa kyseessä. Koko ihmiselämän kirjo näyttäytyy viittomakielentulkille hänen työnsä kautta, oppimisympäristönä toimii sekä asiakkaan että tulkin henkilökohtainen arkielämä. Jokainen tulkki kohtaa tilanteet oman ammattitaitonsa ja personansa kautta.

2 VIITTOMAKIELENTULKKI AMMATTINA

Viittomakielentulkki toimii kuulevan ja kuuron osapuolen välisessä kommunikointitilanteessa kielen tulkkina. Tavoitteena on, että molemmilla osapuolilla on mahdollisuus osallistua tasavertaisesti tilanteeseen omalla äidinkielellään. Viittomakielentulkki tulkkaa puheelle viittomakielisen viestin ja puhutun kielen viestin viittomakielelle.

Tulkkia käytetään vuorovaikutustilanteissa, jossa tavoitteena on ihmisten omatoiminen suoriutuminen ja täysivaltaistuminen, perusoikeuksien toteutuminen, tasa-arvo ja yhteiskunnallinen demokratia. Opiskelu, työssäkäynti, asioiden hoitaminen, palvelujen käyttäminen ja osallistuminen tulkin välityksellä ehkäisevät syrjäytymistä ja eristäytymistä arkipäivän tilanteista. Tulkkipalvelut tukevat ihmisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia vuorovaikutukseen ja edistävät hyvinvointia (Stakes, painossa 2000).

Viittomakielentulkin koulutuksen saanut henkilö toimii myös viittomakielen ja viittomien ohjaajana sekä perheissä että eri koulutustahojen järjestämillä kursseilla.

2.1 VIITTOMAKIELENTULKKI - SEMIPROFESSIO

Tulkit ovat tehneet työtä kuurojen kanssa läpi historian. Ennen viittomakielentulkkien koulutusta ja ammatillistumista tulkkina ovat toimineet henkilöt, joilla on ollut jonkin asteinen viittomakielen taito. Kuurojen vanhempien kuulevat lapset, kuurojen koulujen opettajat, seurakunnan työntekijät ja muut viittomakieltä osaavat henkilöt ovat toimineet tulkkeina vapaaehtoisuuteen pohjautuen. Tulkin ammatillistuminen on tuonut käyttäjille vapauden ja mahdollisuuden tilata ammattinsa osaava tulkki, joka saa työstään korvauksen ja jolla on koulutuksen takaama pätevyys tilanteiden onnistumisesta (Solow 1996).

Puhuttujen kielten tulkkien ja viittomakielten tulkkien ammatillinen kehittyminen saanut alkunsa erilaisista tarpeista. Puhuttujen kielten tulkkien ammattistatukseen on vaikuttanut ensimmäisen maailmasodan jälkeiset kansojen väliset neuvottelutarpeet. Pariisin rauhan konferenssissa 1919 käytettiin ensimmäistä kertaa konferenssitulkkeja. Tulkit olivat lehtimiehiä, diplomaatteja tai siviilihenkilöitä, joilla oli sujuva kielitaito useammassa kielessä. Tulkkaus tapahtui konsekutiivisesti. Toisen maailma sodan yhteydessä käyty Nürembergin sotaoikeuden käynti 1947 tulkattiin simultaanisti käyttämällä korvakuulokkeita. Sotaoikeudenkäyntiä voidaan pitää tulkkauksen näkökulmasta tulkkien ammattitaidon esiin nostamisena ja ammatillista osaamista perusedellytyksenä. Viittomakielentulkkien ammatillistuminen ei ole lähtenyt diplomaattien ja kansojen välisistä tarpeista, vaan lisääntyvästä tietoisuudesta kuuroudesta ja kuurojen käyttämästä kielestä. Kuurot ovat käyttäneet tulkkeja lääkärissä, kirkossa ja vastaavissa arkielämään liittyvissä tilanteissa (Frishberg 1994).

Vatanen (1996) on tutkinut pro gradu – tutkielmassaan viittomakielen tulkkauksen kehittymistä ammatiksi. Vatasen mukaan viittomakielentulkkien ammatillistumisessa on nähtävissä kolme eri ajanjaksoa: itseoppineiden tulkkien aika, sivutoimisten asioimistulkkien aika ja kokopäivästen tulkkikeskus- ja freelance-tulkkien aika. Wilenskyn ja Caplowin ammatillistumisprosessin eri vaiheisiin nojautuen Vatanen toteaa, että tulkkien ammattikunta on tällä hetkellä semiprofessio. Vaiheittain etenevä ammatillistumisprosessi sisältää seuraavia vaiheita:

1) Ammatin muuttuminen kokopäiväiseksi. Viittomakielentulkki on kokopäiväinen ammatti. Osa ammattilaisista on kuukausipalkkaisia ja osa tekee kokopäiväisen viittomakielentulkin työtä freelancerina.
2) Ammattiin johtaneen aiemman koulutuksen korvaaminen organisoimalla se korkeakoulu- tai yliopistotasolle. Viittomakielentulkkikoulutus on ollut vuodesta 1998 ammattikorkeakoulussa järjestettävää koulutusta, ja osa opinnoista suoritetaan yliopistotasolla. Viittomakieleen liittyvää tutkimusta tehdään jatkuvasti Kotimaisten kielten tutkimuslaitoksen avustuksella mm. Kuurojen Liitossa.
3) Ammattijärjestön perustaminen koulutuksellisen kelpoisuuden omaavien ihmisten yhdyssiteeksi ensin paikalliselle, sitten valtakunnalliselle tasolle. Viittomakielentulkit järjestäytyivät vuonna 1982. Suomen Viittomakielentulkit –

järjestön jäsenmäärä vuoden 1999 lopussa oli 280 jäsentä (Wainio, henkilökohtainen tiedonanto 23.5.2000).

4) Ammatin julkinen tunnustaminen, jolloin ammattinimike täsmentyy. Samalla ammatin rajat selvenevät ja vakiintuvat, ja sen asema monopolisoidaan esimerkiksi lisenssin avulla. Viittomakielentulkki on virallinen ammattinimike, joka on saavuttanut epävirallisen monopoliaseman. Kaikki koulutuksen saaneet tulkit on luetteloitu tulkkikoulutusrekisteriin, jota käytetään yleisesti tulkkien pätevyyttä tarkastettaessa. Yleisenä käytäntönä kuntien sosiaalitoimistoissa hyväksytään vain rekisteröity tulkki. Myös tulkkikeskusten päätoimisilta asioimistulkeilta edellytetään viittomakielentulkin ammatillisen koulutuksen tuoma pätevyys. Ammattikunnan voidaan katsoa saaneen epävirallistettu asema 1980-luvun lopussa Vammaispalvelulain asettamalla velvoitteella. Velvoitteen täyttäminen edellytti tulkin työn organisoitumista, mikä tapahtui tulkkikeskuksia perustamalla.
5) Ammatin eettisen säännöstön muodostaminen. Viittomakielentulkkien ammattikunnalla on 14 kohdan eettinen ammattisäännöstö, jonka toteutumista valvotaan ja rikkomukset käsitellään tulkkipalvelun yhteistyöryhmässä (Vatanen 1996, 10 ja 81-82).

2.1.1 Tulkkikoulutus

Viittomakielentulkkikoulutus on käynyt läpi lyhyessä ajassa suuria muutoksia. Koulutus on laajentunut Kuurojen Liitto ry:n järjestämästä vuonna 1962 yhden viikonlopun mittaisesta kertaluontoisesta tulkkikurssista (Vatanen 1996, 45) 140 opintoviikon mittaiseksi ammattikorkeakoulututkinnoksi. Nykyisin koulutusta järjestää Diakonia ammattikorkeakoulu Turussa ja Humanistinen ammattikorkeakoulu Pohjois-Savon opistolla Kuopion yksikössä.

Invalidihuoltolain voimaan astuessa 1979 tulkkiluetteloon merkittiin henkilöitä, jotka olivat toimineet käytännössä kuurojen tulkkeina ja osasivat viittomakieltä. Näihin henkilöihin kuului kuurojen lähiomaisia, pääasiassa kuurojen vanhempien kuulevia lapsia, kuurojen työntekijöitä kuten kuurojen papit, seurakuntasisaret, kuntoutussihteerit ja sosiaalitoimistojen kuulovammaisten työntekijät. Vuonna 1980

tulkkiluetteloon merkityn tulkin edellytettiin osallistuvan järjestettävään koulutukseen. Kuurojen Liitto ry:n toimesta järjestettiin asioimistulkkikoulutusta, joka oli kestoltaan kahdesta kolmeen viikkoon ja jakautui kolmeen jaksoon. Jaksojen välillä toteutettiin koulutukseen kuuluvaa tulkkausharjoittelua, mikä oli myös edellytys seuraavalle koulutusjaksolle pääsyyn. Asioimistulkkikoulutuksen aloittamisen edellytyksenä oli viittomakielen perustaito. Kokemukset lyhyestä asioimistulkkikoulutuksesta osoittivat, että tulkit eivät saneet riittävää tietoa kielen rakenteesta ja tulkkauksesta (Työryhmämuistio 1990, 44 – 47).

1-vuotinen koulutus

Syksyllä 1983 aloitettiin Turun kristillisessä opistossa vuoden mittainen ammatillissivistävä tulkkikoulutus. Koulutuksen pääsyvaatimuksena oli ylioppilastutkinto sekä viittomakielen alkeistaito. Samana vuonna Pohjois- Savon kansanopistolla järjestettiin vuoden mittainen viittomakielen opettamiseen painottuva ammatillissivistävä koulutus. Koulutukseen oli samat pääsyvaatimukset kuin tulkkikoulutukseen (emt.).

2-vuotinen koulutus

Tulkkikoulutus piteni kaksivuotiseksi vuonna 1986. Pohjois – Savon kansanopisto aloitti vastaavan tulkkikoulutuksen Turun kanssa, eikä koulutukseen valittavilta vaadittu enää viittomakielen taitoa (emt.).

3-vuotinen koulutus

Kolmivuotinen tulkkikoulutus alkoi vuonna 1988. Pääsyvaatimuksena oli 18 – vuoden ikä, ylioppilastutkinto ja soveltuvuus. Koulutuksen pidentyessä opetus laajeni käsittelemään viittomakielisten kuurojen lisäksi aikuisena kuuroutuneille ja kuurosokeille tulkkausta. Opetussuunnitelmaan sisältyi myös viittomakielen alkeistaitojen opettaminen kuuleville. Koulutus oli 120 opintoviikon laajuinen viittomakielentulkin tutkintoon tähtäävä koulutus. Koulutuksesta saatava ammattinimike on viittomakielentulkki ja se oli määritelty alimman korkea-asteen koulutukseksi (emt.).

Viittomakielentulkki amk

Nykyinen tulkkikoulutus on 140 opintoviikon mittaista korkea-asteen koulutusta ja tähtää viittomakielentulkin ammattikorkeakoulututkintoon. Koulutuspaikat ovat edelleen Turku, jossa toimii Diakonia ammattikorkeakoulu (DIAK) ja Kuopio, jossa koulutusta tarjoaa Humanistinen ammattikorkeakoulu (HUMAK). Koulutusohjelmien rakenne on molemmissa ammattikorkeakouluissa samantyyppinen. HUMAKin koulutusohjelma rakentuu ammattikorkeakoulun yhteistä perusopinnoista (10 ov), koulutusohjelman perusopinnoista (30 ov), jotka sisältävät suomen kielen ja suomalaisen viittomakielen opintoja, ammatillisista perusopinnoista (30 ov) sisältäen tulkkauksen ja kääntämisen teoriaa sekä tulkkaustekniikoita ja tulkkaustilanteisiin liittyviä elementtejä ja opinnäytetyöstä (20 ov). Lisäksi koulutusohjelmaan kuuluu vapaasti valittavat opinnot (10 ov), jotka opiskelija voi valita oman kiinnostuksensa mukaan. Eroa aikaisempaan kolmivuotiseen opistoasteen tulkkikoulutukseen uudessa koulutuksessa on suuntautumis- eli vaihtoehtoiset opinnot (20 ov). Vaihtoehtoisopinnoissa opiskelija valitsee ainoastaan yhden opintokokonaisuuden sen sijaan, että perehtyisi kaikkiin pintapuolisesti ja laajentaa valinnan tehtyään ammattitaitoaan. Valittavissa ovat joko viittomakieleen , viittomakielen tulkkaukseen, kuurosokeiden ja kuuroutuneiden tulkkaukseen tai viittomakommunikaatioon ohjaamiseen syventävät opinnot. Ammattikorkeakoulun olennainen osa on työssä oppiminen. Työoppimista kuuluu molempien ammattikorkeakoulujen viittomakielentulkin koulutusohjelmien rakenteeseen 20 ov (HUMAK, opinto-opas. 2000).

Koulutuksen laajentuessa viittomakielentulkeilla on ollut mahdollisuus saavuttaa ajankohtaista koulutusta vastaava pätevyys jatko- ja täydennyskoulutuksessa. Koulutusta on järjestänyt Kuurojen Liitto yhteistyössä Kuurojen kansanopiston ja muiden koulutuspisteiden kanssa. Viittomakielentulkkikoulutuksen siirryttyä ammattikorkeakouluun sekä DIAK että HUMAK ovat aloittaneet tahoillaan aikuiskoulutuksena muuntokoulutuksen opistoasteen tulkkikoulutuksen saaneille. Muuntokoulutuksen tarkoituksena on tarjota tulkeille mahdollisuus suorittaa ammattikorkeakoulututkinto. Koulutus on 40 opintoviikon laajuinen

2.1.2 Yhteiskunnallinen perusta tulkkipalveluille

Suomessa on vuoden 1979 alusta lukien vaikeasti kuulovammaisten ja kuurosokeiden tulkkipalvelu sisältynyt invalidihuoltolakiin. Vuoden 1988 vammaispalvelulain ja asetuksen (1987/380, 1987/759) voimaan astuessa tulkkipalvelu laajennettiin koskemaan myös puhevammaisia. Vammaispalvelulaki täsmentää kuntien velvollisuutta järjestää tulkkipalveluja niitä tarvitseville. Palvelun tarvitsijan kannalta on kyse henkilön subjektiivisesta oikeudesta palveluun. (Työryhmämuistio 1990; Stakes painossa 2000)

Oikeusministeriön viittomakielen oikeudellista asemaa selvittänyt työryhmä (1996) otti tavoitteekseen saattaa viittomakieliset kieli- ja kulttuuriryhmänä tasa-arvoiseen asemaan muiden kieli- ja kulttuuriryhmien kanssa. Nyt Suomen hallitusmuodon perusoikeussäännösten kielellisiä oikeuksia koskevan 14 §:n 3 momentin mukaan viittomakieltä käyttävien oikeudet turvataan lailla (Jokinen 2000). Perustuslain 17 § viittaa oikeuteen omaan kieleen ja kulttuuriin. Pykälä takaa jokaiselle oikeuden käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään sekä saada tällä kielellä toimituskirjansa. Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Viittomakieltä käyttävien tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla (Suomen perustuslaki 17 §, 2000).

Viittomakielen kotiopetus perustuu vammaispalvelulain (L380/87) mukaiseen sopeutumisvalmennukseen. Sopeutumisvalmennus sisältää neuvonnan, ohjauksen ja valmennuksen vammaisen henkilön ja hänen lähiyhteisön sosiaalisen toimintakyvyn edistämiseksi. Viittomakielen kotiopetusta voi saada harkinnanvaraisesti kuulovammaisen lapsen tai nuoren perhe (Kuulovammaisen lapsen ja nuoren sosiaaliturvan toteutuminen 1998, 29). Viittomakieltä ja viittomia kommunikoinnin tukena perheissä käy opettamassa viittomakielen tulkkikoulutuksen saaneet tulkit sekä kuurot viittomakielen ohjaukseen valmennetut ohjaajat. Viittomia puheen tukena käyttävät kuulevat puhevammaiset. Tarkoituksena on tukea puhetta viittomien avulla, jotka vastaavat puhutun kielen sanoja (Pulli 1995, 55). Viittomat on lainattu suomalaisesta viittomakielestä.

Tulkkipalvelujen vuosittainen vähimmäismäärä on 120 tuntia / asiakas, vaikeasti kuulo- ja näkövammaisille henkilölle 240 tuntia / asiakas ja opiskelijoille opinnoissa suoriutumista edellyttävä määrä (Stakes painossa 2000).

2.1.3 Tulkkipalvelun järjestäminen ja ammattikuvat

Maassamme oli vuoden 2000 alussa 25 tulkkikeskusta. Tulkkikeskukset voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään: 1) tulkkikeskukset, jotka ainoastaan välittävät alueella toimivien freelancetulkkien palveluja, 2) tulkkikeskukset, jotka sekä tarjoavat tulkkipalvelua että välittävät alueella toimivien freelancetulkkien palveluja, 3) tulkkikeskukset, jotka tarjoavat ja/tai välittävät sekä tulkki- että opetuspalveluja. Tulkkikeskuksista 19 on kunnallisia, 14 yksittäisen kunnan ja 5 kuntayhtymien ylläpitämiä. Kahden tulkkikeskuksen ylläpitäjänä toimii paikallinen kuurojen yhdistys ja yksi keskus toimii valtakunnallisen tekstipuhelinpalvelun tuottajan yhteydessä osakeyhtiöpohjaisena (Stakes painossa 2000, 9 – 11). Stakesin tutkimuksen (2000) mukaan vuonna 1998 tulkkikeskukset ilmoittivat asiakasmääräkseen 2243 henkilöä. Lukumäärä ei kuvaa koko tulkkipalvelun volyymiä, sillä osa asiakkaista ottaa suoraan yhteyden tulkkiin.

Kaiken kaikkiaan tulkin tehtävissä toimivia tulkkeja tulkkikeskusten antaman tiedon mukaan on maassamme 213 ½, joista päätoimisia on 38, 86 ½ freelancetulkkia , jotka toimivat päätoimisesti sekä 90 freelancetulkkia, jotka työskentelevät satunnaisesti oman työnsä ohella tulkin tehtävissä. Lisäksi tulkkikeskusten tiedossa oli 58 ½ opiskelutulkkia (Stakes painossa 2000)

Uutena maassamme on vuoden 1999 lopussa perustettu viittomakielialan osuuskunta Via. Osuuskunta on yritystoimintaan tähtäävä tulkkipalvelujen tarjoaja. Sen tavoitteena on tarjota viittomakielen tulkkauspalveluja valtakunnallisesti. Toukokuussa 2000 Viassa oli freelance- ja opiskelutulkkeja yhteensä 40 (Viittomakielialan Osuuskunta Via, Tiedote, 2000). Osuuskunnan jäsentulkit kuuluvat tulkkikeskusten tiedossa olevaan tulkkien lukumäärään.

Päätoiminen asioimistulkki

Päätoiminen asioimistulkki on viittomakielentulkin koulutuksen saanut henkilö, joka toimii kuukausipalkkaisessa työsuhteessa tulkkikeskuksessa. Tulkkikeskustulkki hoitaa alueen tulkkivälityksen, tiedottaa tulkin käyttöön liittyvistä asioista, hoitaa asioimistulkkauksia ja tarvittaessa opetustehtäviä. Tulkin tehtävissä toimivia tulkkeja on maassamme 38, tulkkikeskuksia on 25 (Stakes painossa 2000).

Freelancetulkki

Freelancetulkki on viittomakielentulkin koulutuksen saanut henkilö, joka tekee keikkatyötä joko tulkkauksen ja/tai opetuksen parissa. Freelancetulkki saa työtilaukset pääasiassa alueen tulkkikeskustulkilta, joitain poikkeuksia lukuun ottamatta. Toisinaan tilaus voi tulla suoraan asiakkaalta. Palkanmaksajat vaihtuvat tulkin työsuhteesta riippuen. Useimmiten palkanmaksaja on viittomakielisen asiakkaan kotikunnan sosiaalitoimi. Freelancetulkkien työoikeudellinen asema on käytännössä epäselvä. Kuntien taholta tulkkeja on pidetty yksityisyrittäjinä ja toisaalta he ovat olleet työsuhteessa kuntaan. Freelancetulkin työnkuva muodostuu vastaanotetuista työtilauksista, jotka vaihtelevat määrän ja aihepiirin mukaan.

Opiskelutulkki

Opiskelutulkki on viittomakielentulkin koulutuksen saanut henkilö, jonka perustehtävänä on tulkata oppitunneilla suomen kielestä viittomakieleen ja viittomakieleltä suomen kielelle. Opiskelutulkki ei avusta opiskelijaa eikä muutoinkaan puutu opetuksen kulkuun. Opiskelutulkin palkan maksaa joko oppilaitos tai opiskelijan kotikunnan sosiaalitoimi, joissakin tapauksissa myös työvoimahallinto tai esimerkiksi opiskelijan työnantaja (Jokinen 2000; Työryhmän mietintö 1996). Opiskelutulkkeja oli vuonna 1999 - 00 yhteensä 95, kuuroja opiskelijoita 175 (Stakes painossa 2000). Työsuhde opiskelutulkkina kestää tavallisesti tulkkipalvelua tarvitsevan opiskelijan koulutuksen ajan. Opiskelutulkin työolosuhteet ovat fyysisesti ja psyykkisesti melko raskaita työn vaativuuden vuoksi. Viimevuosina työolosuhteita helpottamaan on tulkkien taholta luotu paritulkkaus, jolloin tulkit tulkkaavat oppitunnilla 15 minuutin vuoroissa, toisen toimiessa ns. tukitulkkina. Palkkauksen suhteen paritulkkaus on ollut mahdollista niissä oppilaitoksissa, joissa opiskelee useampi kuuro opiskelija.

Viittomakielen ja viittomien opetus / ohjaaminen

Maassamme ei ole viittomakielen opettajakoulutusta. Viittomakielentulkin koulutuksen saaneet tulkit ovat saaneet koulutuksen aikana valmiudet opettaa kuuleville viittomakieltä ja/tai viittomia kommunikaation tukena. Viittomakielenkursseja järjestävät kansalais- ja työväen opistot. Eri oppilaitoksissa kuten terveydenhuoltoalalla viittomakielen kursseja tarjotaan valinnaisena oppiaineena. Työpaikat, joissa on viittomakielisiä työntekijöitä tai asiakkaita, ovat olleet kiinnostuneita myös viittomakielen opiskelusta. Suurin tarve opetuksen alalla on kuitenkin perheet, joihin syntyy joko kuulovammainen lapsi tai viittomia kommunikaation tukena hyödyntävä lapsi. Vammaispalvelulain perusteella perheillä on oikeus viittomakielen tai viittomien opiskeluun kotona. Osan opetuksesta hoitaa äidinkielenä viittomakieltä käyttävät kuurot viittomakielen ohjaajat. Perheet, joissa on tarve viittomien opiskeluun jää viittomakielentulkeille. Viittomakielen kotiopetus perustuu vammaispalvelulain (L380/87) mukaiseen sopeutumisvalmennukseen. Kotiopetusta annetaan sekä kuulovammaisen lapsen lähipiirille että aikuisena kommunikaatiomenetelmän vaihtoa tarvitsevalle henkilölle, esimerkiksi aikuisena kuuroutuneille.

2.2 TULKKIPALVELUN KÄYTTÄJÄT

Suurin osa tulkkipalveluista on viittomakielisiä palveluja kuuroille, viittomakielisille henkilöille. Kuurosokeat ja kuuroutuneet käyttävät myös tulkkipalvelua, menetelminä käytetään silloin kädestä käteen viittomista, pistekirjoitusta tai kirjoitustulkkausta (Stakes painossa 2000).

2.2.1 Viittomakieliset

Kuuroilla tarkoitetaan henkilöä, joka käyttää pääasiallisesti viittomakieltä vuorovaikutuskielenään. Kuurot mieltävät itsensä viittomakielisen kielivähemmistön

jäseniksi ja pitävät itseään omaan viittomakieliseen kulttuuriryhmään kuuluvana. Kuurot samaistuvat toisiin viittomakieliyhteisön jäseniin eivätkä koe olevansa vammaisia. Kuurojen vanhempien kuurojen lasten äidinkieli on viittomakieli. Kuulevien vanhempien kuuroille lapsille viittomakieli on ensikieli. Lääketieteellisesti määriteltynä kuuro on henkilö, joka ei kuule apuvälineidenkään avulla puhetta eikä näin ollen pysty oppimaan puhetta. Huonokuuloiset vastaanottavat puhetta kuuloon perustuvien apuvälineiden avulla. Huonokuuloiset käyttävät kommunikoidessaan puhetta, mutta tarvitsevat huulilta lukua tai viitottua puhetta kuulemisen tukena (Jokinen 2000; Työryhmän mietintö 1996). Kuuroja viittomakielentulkkipalvelun käyttäjiä on sekä lapsissa että aikuisissa. Viittomakielisinä ihmisinä he muodostavat suurimman tulkkipalvelujen käyttäjäryhmän.

Kuurojen yhteisö

Yhteisen kielen ja kokemuksen myötä kuuroilla on mahdollisuus samaistua toisiin kuuroihin. Kuurojen kulttuurityöryhmän muistiossa (1985) erotellaan vähemmistöyhteisön täyttämisen ehdot Erik Allardtin (1981) mukaan neljään osaan. Ensimmäinen ehto on samaistuminen eli itse tehdyt ehdot. Tällöin yhteisön jäsenet itse luokittelevat itsensä tiettyyn ryhmään kuuluvaksi. Kuurojen kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että pitää itseään kuurojen yhteisön jäsenenä. Yhteisöön kuulumisen pohjalla ei ole kuulovamman aste vaan pikemminkin viittomakielen käyttö. Toinen ehto on sukujuuret. Etnisen ryhmän jäsenillä on yhteisöön kuuluvia sukulaisia. Vaikka vain 5 – 10% kuuroista on kuurot vanhemmat, nämä yhteisön jäsenet muodostavat kuurojen yhteisön ydinryhmän, jonka välityksellä viittomakieli ja kulttuuriperinne siirtyvät. Kolmannen ehdon perusteella ryhmällä täytyy olla kyky puhua tiettyä kieltä. Kuurojen yhteisössä tämä kieli on viittomakieli. Neljäs ehto liittyy sosiaalisen organisaation olemassaoloon. Kuuroilla on laaja sosiaalinen organisaatio, joista kuurojen yhdistykset ovat tärkeässä asemassa. Samoin nuorten ja eläkeläisten kerhotoiminta on vilkasta mukaan luettuna eri harrastustoimintaan liittyvien järjestöjen toiminta. Kuurojen yhteisön ulkopuolella tapahtuvaan vuorovaikutukseen on luotu erityisiä organisaatioita kuten tulkkipalvelu ja erityistyöntekijöiden verkosto (Kulttuurityöryhmän muisto 1985, 53 - 55).

Viittomakielinen yhteisö on kielellinen vähemmistö, jolla on kieleen pohjautuva kulttuurinsa. On todennäköistä, että kielellisellä vähemmistöllä on aina ollut tarve nojautua tulkkaukseen sosiaalisen, poliittisen ja taloudellisen kanssakäymisen ollessa kyseessä. Täten viittomakielentulkeilla on ollut ja on vahva rooli kuurojen yhteisössä. Kommunikointi tulkin välityksellä on sosiolingvistinen tapahtuma, se on osa viittomakielistä kulttuuria (Cokley 1992, 1-3).

Kuurojen kulttuuri

Yleensä kulttuurilla tarkoitetaan kokonaista elämän tapaa. Kuurojen kulttuuri on kaikkea mikä rikastuttaa kuuron elämää ja parantaa elämisenlaatua. Norjassa 1982 pidetyssä kulttuurifestivaaleilla määrittely tiivistyi elämänmuotoon, jonka edellytyksenä on viittomakieli (Kulttuurityöryhmän muistio, 1985, 57-58).

Kieltä ja kulttuuria ei voi erottaa toisistaan. Sanojen merkitys puhutussa kielessä, samoin kuin viittomat viittomakielessä perustuvat tiettyyn kontekstiin ja skeemaan. Merkitysten taustalla on aina kielenkäyttäjäyhteisö, jonka tapa käyttää kielen ilmauksia määrää, mitä sanat todella tarkoittavat (Kakkuri – Knuuttila 1998; Humphrey & Alcorn 1995).

Viittomakieli on visuaalis-gesturaalinen kieli. Kieleen ja käyttäytymiseen liittyy vahvasti visuaaliset ja fyysiset ilmaukset. Näköön perustuva kommunikointi ja informaation vastaanottaminen näön avulla luo tietyt ominaisuudet, tavat ja käytännöt kuurojen yhteisölle. Halutessa herättää henkilön huomio, ei huudeta, vaan heilautetaan kättä tai kosketetaan kevyesti olkapäätä. Puhelimelle, ovikellolle, palohälyttimelle, herätyskellolle ja muille vastaaville järjestelmille on olemassa vilkkuvalo tai täristinlaite. Visuaaliseen kulttuuriin kuuluu kommunikointitilanteessa oleellisena ihmisten läsnäolo. Katsekontakti on perusedellytys kommunikoinnin sujumiseen. Toisesta huoneesta toiseen ei visuaalisen esteen vuoksi voi keskustella viittomakielellä. Viittomakielen luonne vaatii myös keskustelutilanteessa jatkuvaa palautetta vastaanottajalta, nyökytykset merkitsevät keskustelussa mukana olemista (Humphrey & Alcorn 1995).

Kuurojen kulttuuri perustuu näön varassa elämiseen ja yhteiseen visuaaliseen kieleen. Yhteiset uskomukset, mielikuvat, tunneilmaisut ja tavat elävät ja siirtyvät sukupolvelta toiselle viittomakielisessä ympäristössä. Kuurojen kulttuuriin kuuluu myös visuaalisuuteen ja viittomakieleen pohjautuva esittävä kulttuuri (Jokinen 2000).

2.2.2 Muut kuin viittomakieliset

Kuurosokeat

Yhteispohjoismaisen määritelmän mukaan henkilö on kuurosokea, kun hänellä on vakava-asteinen yhdistetty kuulo-näkövamma. Vamma aiheuttaa henkilölle vaikeuksia selviytyä jokapäiväisessä elämässä. Orientoituminen ympäristöön, tiedonsaanti ja kommunikointi tuottavat kuurosokealle henkilölle vaikeuksia. Kuurosokeiden ryhmä on hyvin heterogeeninen, sillä vammautumisen ikä ja vamman laatu vaikuttavat jokapäiväiseen elämään ja kommunikaatioon liittyviin ongelman ratkaisuihin (Työryhmämuistio 1990, 20) Kuurosokeat kommunikoivat vamman asteesta riippuen joko puheella, huulilta luvun avulla, viittomakielellä, viitotulla puheella, kädestä käteen viittoen, Braillen pistekirjaimilla, kirjoittamalla jne.

Kuuroutuneet

Kuuroutuneeksi määritellään henkilö, joka on menettänyt kuulonsa puheen oppimisen jälkeen. Kuuroutuneen äidinkieli on puhuttu kieli. Henkilön kuulon alennus on vähintään 85 desibeliä ja puheen erotuskyky on 50% tai vähemmän. Kuuroutunut ei kuule tai kuulee vain vähäisen osan puheesta kuuloon perustuvan apuvälineen avulla. Kuuroutunut puhuu itse, mutta tarvitsee viestin vastaanottamiseen kommunikaatiomenetelmien tukea. Näitä ovat huulilta luku, viitottu puhe ja/tai kirjoittaminen. (Työryhmämuistio 1990:20; Työryhmän mietintö 1996; Jokinen 2000)

Puhevammaiset

Puhevammaiset tulkkipalvelunkäyttäjät ovat kuulevia henkilöitä kuten afaatikkoja, dysfaatikkoja, cp-vammaisia ja kehitysvammaisia. Tulkkausmenetelminä käytetään puhetulkkausta, puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä. Vaikea

puhevamma saattaa liittyä puheen ymmärtämisen hankaluuteen ja/tai vaikeutena muotoilla omia ajatuksia kielellisesti ilmaistuun muotoon. Vamma saattaa ilmetä ainoastaan puheen tuoton vaikeutena. Osalla puhevammaisilla henkilöillä on myös lukemis- ja kirjoittamisvaikeuksia (Stakes painossa 2000). Viittomakielentulkin koulutukseen ei sisälly tulkkaaminen puhevammaisille. Sen sijaan viittomakielentulkki käy opettamassa viittomia puhevammaisten lasten omaisille ja lähiverkostolle.

Kuulevat tulkin käyttäjinä ja viittomakielen opiskelijoina

Tulkkipalvelun käytön yleistyttyä ja viittomakielen oikeudellisen aseman vahvistuttua julkinen sektori ja muut tahot ovat ottaneet tavakseen lisääntyvässä määrin tilata tulkki paikalle, silloin kun asiakkaana on kuuro henkilö. Poliisi- ja oikeustoimi sekä sairaalan henkilökunta ovat usein ns. kuulevia tulkin tilaajia.

Viittomakielen yhteiskunnallisen aseman ja yleisen tietoisuuden vuoksi kuulevat ihmiset ovat kiinnostuneet viittomakielen opiskelusta. Kansalais- ja työväenopistot järjestävät viittomakielen alkeis- ja jatkokursseja. Tulkkikoulutusyksiköt (DIAK / HUMAK) ovat alkaneet tarjoamaan 15 opintoviikon mittaisia viittomakielenkursseja. Viittomakielen kursseille osallistuvat henkilöt, jotka tarvitsevat viittomakielen taitoa joko perhe- ja lähipiirissään tai työelämässään.

2.3 VIITTOMAKIELETULKIN TYÖN TEKEMISEEN TARVITTAVIA PERUSTAITOJA

Kahden erikielisen henkilön kohtaaminen tulkin välityksellä edellyttää tulkilta monimuotoisia tietoja ja taitoja. Perustaitoihin kuuluu viittomakielen ja kommunikaatiomenetelmien hallinta. Tulkin tulee hallita myös tulkkaustilanteen lainalaisuudet, jotta asiakkaiden kohtaaminen onnistuu mahdollisimman hyvin. Tulkkaaminen kieleltä toiselle tapahtuu tulkkausprosessissa, jossa lähtökielinen viesti

siirretään kohdekielelle. Lähtökielen sisältö tulee olla kohdekielisessä viestissä vastaava.

Viittomakielentulkki toimii pääasiassa suomea puhuvan enemmistön ja viittomakielisen kielivähemmistön välillä kommunikaatiotilanteissa tulkkina. Vammaispalvelulaki takaa tulkkipalvelujen käytön myös kuulo- ja näkövammaisille, kuuroutuneille ja puhevammaisille henkilöille. Viittomakieli ja suomen kieli ovat tulkin pääasiallisia työkieliä. Suurimmalle osalle viittomakielentulkkeja viittomakieli on vieraskieli. Viittomakielen opiskelu on aloitettu useimmiten vasta tulkkikoulutuksen yhteydessä. Viittomakielen lisäksi tulkki joutuu hallitsemaan myös muita tulkkaustilanteissa tarvittavia kommunikaatiomenetelmiä.

2.3.1 Viittomakieli

Viittomakielet katsotaan kaikkialla maailmassa vähemmistökieliksi. Jokaisella maalla on sekä kansalliset että paikalliset viittomakielensä. Viittomakieli on kuurojen yhteisössä käytettävä luonnollinen kieli, joka on käsien ja vartalon liikkeistä sekä ilmeistä koostuvien merkkien (viittomien) järjestelmä. Viittomakielet eivät perustu ympäristön puhuttuun kieleen vaan ovat itsenäisiä järjestelmiä (Jokinen 2000).

Kielet jaetaan luonnollisiin ja tekokieliin. Luonnolliset kielet taas jaetaan viitottuihin ja puhuttuihin kieliin. 1970 - luvulta alkaen kuurojen käyttämät viittomakielet ovat tulleet yhä systemaattisemman ja laajamittaisemman kielitutkimuksen kohteeksi. Nykyään vallitsee yksimielisyys siitä, että puhutut kielet ja viittomakielet ovat peräisin yhdestä ja samasta kielikyvystä. Tämä kielikyky toteutuu sekä auditiivisessa kanavassa että visuaalisessa kanavassa. ”Visuaalinen kanava” on neliulotteinen, sillä siinä ovat mukana kaikki kolme spatiaalista ulottuvaisuutta sekä aika. ”Auditiivinen kanava” on vain yksiulotteinen. Puhuttu kieli on hierarkkisesti rakentunut, se on ajalliselle peräkkäisyydelle perustuva ”viiva”. Sillä ei ole spatiaalista ulottuvuutta kuten viittomakielellä on (Itkonen 1994).

Luonnollisen kielen piirteitä ovat kielen kaksoisjäsennys, produktiivisuus, arbitraarisuus sekä diskreettisyys. Kaksoisjäsennyksellä tarkoitetaan sitä, että kielellisellä merkillä on kaksi rakennetasoa. Ensimmäinen jäsennys on merkin jakautuminen muotoon ja merkitykseen. Toinen jäsennys tarkoittaa sitä, että jokainen merkki muodostuu pienemmistä, itsenäisistä osista, jotka eivät kanna merkitystä, niitä kutsutaan foneemeiksi. Produktiivisuus liittyy kielen luovuuteen. Kielessä voidaan tuottaa periaatteessa ääretön määrä lauseita. Diskreettisyys on tarkkarajaisuutta, jota kaikissa inhimillisissä kielissä esiintyy. Vaihtamalla yhtä foneemia sanassa merkitys muuttuu, t-a-l-o / p-a-l-o. Viittomakielessä esimerkiksi paikkafoneemin vaihto otsalta rinnalle muuttaa merkityksen MUISTAA / PITÄÄ JOSTAKIN.

Arbitraarisuudella tarkoitetaan sitä, että kielellinen merkki on mielivaltainen eikä muistuta sitä, mihin sillä viitataan. Ikonisuus on arbitraarisuuden vastakohta. Viittomakielessä on monia viittomia, joiden muoto on ikoninen, mutta harvat niistä on niin läpinäkyviä, että kieleen perehtymätön voisi viittoman muodon perusteella päätellä mihin se viittaa. Konventionaalisuus eli sopimuksenvaraisuus pätee viittomakielessä samalla tavalla kuin puhutuissa kielissäkin (Rissanen 1990).

Puhutun kielen sana muodostuu merkitystä vailla olevista foneemeista (t-a-l-o). Viittoman perusrakenne koostuu vastaavalla tavalla merkitystä vailla olevista foneemeista, joita ovat käsimuoto, liike, paikka, orientaatio ja non-manuaalinen komponentti.

Viittomakielen peruspiirteitä ovat samanaikaisuus, ikonisuus ja paikantaminen. Samanaikaisuus eli simultaanisuus esiintyy foneemeissa sekä viitotun viestin kerrosteisuudessa. Viittomakielen artikulaattorit jaetaan viittomakielessä manuaalisiin sekä ei- manuaalisiin artikulaattoreihin. Kädet ja kasvot ovat ensisijaisia artikulaattoreita muut ovat ei - manuaalisia artikulaattoreita. Kerrosteisuus mahdollistaa sen, että viittoja voi lähettää samanaikaisesti useampia sanomia (Rissanen, 1990).

Viittomakieli on jossain määrin ikonista ja luonteeltaan deiktistä. Kommunikaatiotilanteessa ihmisiä ja esineitä ei nimetä erikseen vaan niihin viitataan osoittamalla. Viittomakielen ikonisuus ja deiktisyys yhdistyvät siinä tavassa, jolla

puhutaan ei-läsnäolevista tapahtumista. Kun tapahtumisen osallistujat on nimetty "substantiiveilla", niille annetaan kullekin osoittamalla oma paikkansa viittojan edessä olevassa tilassa eli ne paikannetaan, minkä jälkeen niiden välinen relaatio nimetään "verbillä". Kun osallistujat on nimetty ja paikannettu, niihin viitataan deiktisesti "pronomineilla", osoittamalla. Viittoja rakentaa eteensä todellisen tilan tai kuvitteellisen pienoismallin (= ikonisuus) ja osoittaa osallistujien paikat tässä mallissa (= deiktisyys) (Itkonen 1994).

Viittomakieli poikkeaa puhutusta kielestä sen ei - äänellisyyden vuoksi. Äänellisyyttä ei kuitenkaan enää pidetä luonnollisen kielen perusteena. Kirjoitettu kieli on myös ei - äänellistä kieltä. Viittomakielelle on yritetty kehittää toimivaa kirjoitusmuotoa. Yhdysvalloissa on ilmestynyt lehti The Sign Writer Newspaper, joka perustuu amerikkalaisen Valeri Suttonin kehittämään ideografiseen kirjoitusjärjestelmään. Siinä on 65 perussymbolia, joiden avulla merkitään käsimuodot, liikkeet ja ilmeet (Rissanen 1990). Suomessa viittomakielen opetuksessa käytetään apuna glossausjärjestelmää, joka perustuu suomenkielisiin viittomien käännösvastineisiin. Lause *Tyttö on iloinen* voidaan glossata TYTTÖ/ ILOINEN my. Juha Paunu (1983) on soveltanut glossaustekniikan suomalaisen viittomakielen kuvaukseen. Glossaus eli merkintäsysteemi toimii viittomien litteroinnissa ja sen avulla voi siirtää jonkun verran rakenteellista tietoa viittomakielestä. Glossaus edellyttää viittomien tuntemista, se on pääasiassa tutkimuksen apuväline, joka hyödyntää viitottujen lauseiden muistamista. Pääasiassa viitottu teksti tallennetaan videonauhoille ja nykyään kasvavassa määrin cd-levyille. Liikkuva kuva on edellytys taltioida viittomakielistä informaatiota.

2.3.2 Kommunikaatiomenetelmät

Viitottu puhe

Viitottu puhe on koodausjärjestelmä, jossa viitotaan ja puhutaan yhtä aikaa puhutun kielen sanajärjestyksen mukaan. Monet aikuisena kuuroutuneet ja puhevammaiset käyttävät viitottua puhetta tukevana ja korvaavana kommunikaatiomenetelmänä. Viittomat viitottuun puheeseen on lainattu maan viittomakielestä.

Taktiiliviittominen

Viittomakieltä ja viitottua puhetta voidaan tuottaa kädestä käteen. Kädestä käteen eli taktiiliviittomista käyttävät henkilöt , joilla on kuulovammaan ja kuurouteen yhdistetty näkövamma. Sormiaakkosviestintä (SAV) on viestintäkeino, jossa sormitetaan yksittäisiä sormiaakkosia henkilön käteen.

Kirjoitustulkkausmenetelmät

Viittomakieltä / viitottua puhetta taitamattomat aikuisena kuuroutuneet henkilöt käyttävät tulkkipalveluna kirjoitustulkkausta. Tulkki kirjoittaa joko koneella tai käsin puhutun viestin sanasanaisesti kuuroutuneelle asiakkaalle. Asiakas itse vastaa puhuen vuorovaikutustilanteissa kuulevalle osapuolelle. Kirjoitustulkkaus edellyttää nopeaa kirjoittamistaitoa ja tulkkaustekniikan osalta äänen sävyjen ja oheisviestintätaitoja välittämistä kirjoitetussa muodossa.

2.3.3 Tulkkaustilanne

Viittomakielentulkkia käytetään osallistumisessa arkipäivän tilanteisiin, yhdessä oloon ja yhteisten kokemusten saamiseen. Asioiden hoitaminen, työelämä ja opiskelu tulkin välityksellä mahdollistaa yhdenvertaisen vuorovaikutuksen suomea puhuvan enemmistön ja viittomakielisen vähemmistön välillä. Tulkin tulisi olla vuorovaikutustilanteessa objektiivinen "näkymätön" linkki kahden erikielisen ihmisen välillä. Tulkki on kuitenkin tilanteissa lähes poikkeuksetta fyysisesti läsnä. Viittomakielen visuaalinen luonne on eräs tekijä, joka edellyttää fyysisen läsnäolon. Objektiivinen "näkymätön" linkki on ammattitaitovaatimus, joka perustuu ammattieettisiin sääntöihin. Tulkki ei kommentoi eikä ota kantaa asiakkaiden välillä tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Seuraavassa kappaleessa käydään läpi tulkin fyysistä sijoittumista tulkkaustilanteissa.

Tulkkaustilanneon tiivistetty kuviossa 2. Suomalaisen viittomakielentulkin pääasialliset työkielet ovat suomi ja suomalainen viittomakieli. Asiakkaiden kohdatessa tulkki vastaanottaa lähtökielisen viestin ja tuottaa sanoman tulo- l. kohdekielelle (Kuvio 2).

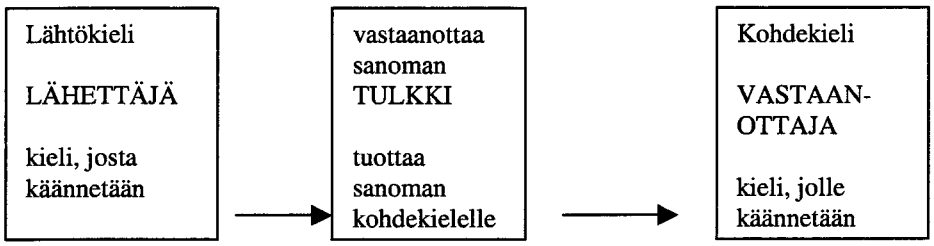

KUVIO 2 Tulkkaustilanne (Ingo 1990)

Tulkkaustilanteet voidaan jakaa kolmeen pääryhmään neuvottelumalliin, luentomalliin ja kahden tulkin neuvottelumalliin. Tässä tutkielmassa käytetään viimeksi mainitusta termiä paritulkkaus. Mallit on sovellettu viittomakielentulkin työtilanteisiin Ingon (1990) ja Saresvuo-Ojasen (1988) mukaan.

Neuvottelumallissa tulkki toimii kahden asiakkaan välillä tulkkina. Neuvottelumallia käytetään useimmiten asiointitilanteissa, joissa hoidetaan henkilökohtaisia asioita. Pankkiasiat, lääkärissä käynnit ja työpaikkahaastattelut ovat esimerkkejä näistä tilanteista. Asiointitilanne on vahvasti vuorovaikutteinen. Neuvottelumallissa tulkki on sijoittunut suomenkielisen puhujan viereen, jotta asiakkaalla on mahdollisuus suoraan katsekontaktiin puhujan kanssa. Samalla viittomakielinen asiakas saa viittomakielisen tulkkauksen puhujan vierestä. Tulkilla ja kuulevalla asiakkaalla ei ole suoraa katsekontaktia. Tulkin fyysinen sijoittuminen ohjaa asiakkaat kohtaamaan toisensa.

Luentomallissa lähtökielen lähettäjiä on pääasiassa yksi ja vastaanottajia useampi samankielinen kuulija. Luentomalli toteutuu mm. luennoilla, tiedotustilanteissa, teatterissa ja muissa vastaavissa tilanteissa, missä lähettäjän ja vastanottajan välillä ei ole vuorovaikutusta. Tulkki tulkkaa pääasiassa lähtökielestä kohdekieleen päin. Luentomallin käyttö on tavanomaista opiskelutulkin työssä. Viitotun kielen ja puhutun kielen luonteiden vuoksi, tulkki on sijoittunut joko suomenkielisen puhujan viereen tai viittomakielistä puhujaa vastapäätä. Vastapäätä sijoittuminen mahdollistaa viittomakielisen viestin vastaanottamisen. Tällöin kohdekielenä on puhuttu suomenkieli, joka tulkataan ääneen. Kuulijakunnan ei tarvitse nähdä tulkkia.

Paritulkkausta käytetään nykyisin lisääntyvässä määrin. Paritulkkausta tulisi käyttää aina kun tulkkaustilanne kestää yli kaksi tuntia. Brasel (1976) tutkinut tulkin

mentaalista ja fyysistä jakamisesta ja saanut tulokseksi, että jo kahdenkymmenen minuutin yhtäjaksoisen tulkkauksen jälkeen tulkin suorituskyky laskee huomattavan määrän. Paritulkkauksen tuloksena voidaan savuttaa laadukas työtulos ja taata tasavertainen osallistuminen tulkkia käyttäville asiakkaille. Paritulkkausta käytetään mm. luentomallissa, jolloin tulkit vuorottelevat 15 minuutin välein, toisen toimiessa aktiivisena tulkkina ja toisen tukitulkkina. Tukitulkin tehtäviin kuuluu auttaa, jos aktiivivuorossa olevan tulkin tulkkausprosessi häiriintyy esimerkiksi ymmärtämisen tai viestin saatavuuden vuoksi. Molemmat tulkit toimivat täysipainoisesti tulkkaustilanteessa. Kahden tulkin käyttö mahdollistaa myös tulkkien keskittymisen joko kohdekieleen tai lähtökieleen. Tilanteessa toinen tulkeista tulkkaa aina viittomakielisen viestin suomenkielelle ja toinen suomenkielisen viestin viittomakielelle. Tämä selkeyttää tilanteessa mukana oleville kuka puhuu ja milloin. Samalla tulkkien ei tarvitse vaihtaa työkieleltä toiselle, keskittyminen yhteen kieleen mahdollistaa laadullisesti paremman tulkkaussuorituksen.

Tulkkaustilanteissa tulkin fyysisellä sijoittumisella on oleellinen merkitys tulkkauksen tekniseen onnistumiseen. Tulkin tulee saada selvää esteettä lähetetystä sanomasta. Samalla viittomakielisten asiakkaiden tulee nähdä tulkki ja suomenkielisten asiakkaiden tulee kuulla tulkin kautta lähetetty viesti. Tulkkaustilanteissa asiakkaiden ja tulkin sijoittuminen edesauttaa vuorovaikutuksen onnistumista. Asiakkailla tulee olla kontakti toinen toisiinsa, vaikka sanoma kulkeekin tulkin kautta.

2.3.4 Tulkkausprosessi

Edellisessä kappaleessa on esitelty tulkkaustilanteiden erilaisia malleja. Kyseessä on tulkin fyysinen sijoittumien tiettyyn paikkaan riippuen siitä onko viestin lähettäjä viittomakielinen vai suomenkielinen ja onko kyseessä neuvottelumalli, luentomalli vai paritulkkaus.

Tulkkaustapahtumassa tulkki tulkkaa vastaanottamansa lähtökielisen viestin kohdekielelle, tällöin puhutaan tulkkausprosessista. Tulkkausprosessi on vaativa

kognitiivinen tapahtuma, joka perustuu käännösprosessin vaiheisiin. Käännösprosessi (Kuvio 3) rakentuu kolmesta eri vaiheesta: analyysista, siirrosta ja muotoilusta.

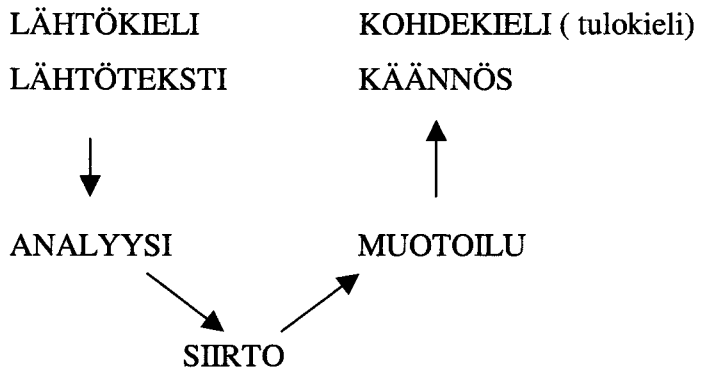

KUVIO 3 Käännösprosessin vaiheet (Vehmas-Lehto 1999, 62)

Vastaanottaessaan lähtökieltä kääntäjä ottaa selvää lähtökielen piirteistä, sekä kieliopillisista että semanttisista rakenteista. Kyseessä on analyysivaihe. Siirtovaiheessa kääntäjä siirtää lähtökielisen viestin muotoiluvaiheeseen. Siirtovaihe tapahtuu kääntäjän aivoissa, eikä siitä ole kovin paljon tietoa. Muotoiluvaiheessa lähtökielinen viesti muotoillaan tulo- l. kohdekielelle kohdekielen ehtoja noudattaen (Vehmas-Lehto 1999, 62).

Tulkkausprosessin onnistuminen edellyttää mahdollisimman hyvää etukäteen valmistautumista. Tulkin on oltava tietoinen tilanteen taustatekijöistä, jotta lähtökielen ja kohdekielen välinen vastaavuus toteutuu. Taustatiedot liittyvät asiakkaiden tarpeisiin ja tilannekontekstiin. Tulkkausprosessin analyysivaihe edellyttää sitä, että tulkki ymmärtää lähetetyn viestin syvätasolla. Semanttisten rakenteiden ymmärtäminen ei onnistu, ellei tulkki ole tietoinen asiasisällöstä. Asiasisältöön vaikuttaa asiakkaiden motivaatiot tilanteissa. Kielirekisterin valitaan tulee orientoitua eritavoin kun kyseessä on kirkollinen juhlatoimitus tai pienen lapsen harrastustapahtuma. Murteellisten ilmausten kääntäminen lähtökielestä kohdekieleen vaatii erityistä osaamista. Kulttuurin tunteminen auttaa metaforien kääntymisessä kohdekieleen. Kääntäjän kirjallinen työmateriaali on pysyvää, siihen voi palata ja tehdä tarvittavia muutoksia. Tulkkaustapahtuma taasen on ainutlaatuinen, ohikiitävä hetki eikä siihen ole mahdollisuutta vaikuttaa jälkikäteen. Etukäteen valmistutuminen on erityisen tärkeää

juuri tilanteen ainutkertaisuuden vuoksi. Kääntäjän ja tulkin työ poikkeaa siinä, että kääntäjä työskentelee kirjoitetun tekstin parissa, kun taas tulkki on tulkkina ihmisten välisessä vuorovaikutustilanteessa.

Simultaanitulkkaus

Viittomakielen tulkit tulkkaavat useimmiten simultaanisesti eli samanaikaisesti puhutusta kielestä viittomakieleen päin ja päinvastoin. Viittomakielen ei-äänellisyys mahdollistaa kahden työkielen yhtä aikaisen käytön. Viitottua lähtökielen lähettäjää tai kuulevaa osapuolta ei häiritse se, että viitottu teksti tulkataan samanaikaisesti puhutulle kielelle. Vastaava tilanne on silloin kun puhutun kielen lähettäjä kertoo ääneen viestinsä, sen voi tulkata samanaikaisesti viittomakielelle ilman , että puhuja häiriintyy tulkkauksesta. Kuulevan osapuolen näkökulmasta konsekutiivitulkkaus (kts. seuraava kappale) eli perättäinen tulkkaus saattaa tuntua kiusalliselta, sillä viitottu teksti on äänetön, tulkki ottaa lähetetyn viestin vastaan, prosessoi sitä hiljaa mielessään ja puhuu sen ääneen vasta saatuaan tulkkausprosessin valmiiksi. Tulkkaustilanteissa viittomakielentulkit ovat ottaneet käytännökseen tulkata pääasiassa simultaanisesti. Simultaaninen tulkkausprosessi edellyttää tulkilta lähtökielistä analyysivaihetta samaan aikaisesti, kun tulkki siirtää ja muotoilee vastaanotettua viestiä kohdekielelle. Tulkki ottaa jatkuvasti vastaan uutta lähtökieltä tuottaessaan muotoilemaansa viestiä kohdekielelle. Simultaanisuus eli samanaikaisuus tapahtuu kuitenkin hetken viiveellä, koska tulkin tulee odottaa mitä puhuja sanoo ennen kuin hän voi tulkata veistin kohdekielelle. Tavallisimmin tulkki on muutaman sekunnin viiveen päässä puhujasta. Riittävän lyhyt viive mahdollistaa prosessin simultaanisuuden (Frishberg 1994).

Konsekutiivitulkkaus

Konsekutiivitulkkaus edellyttää tulkilta kykyä toistaa lähetetty viesti vasta sen jälkeen, kun lähettäjä on lopettanut sanomansa. Joissain tilanteissa tulkkauksen pituus saattaa olla saman pituinen kuin lähtökielinen viesti, esimerkiksi puolen tunnin puhe on tulkattuna konsekutiivisesti yhtä pitkä, puoli tuntia. Tämä ei kuitenkaan ole tulkkauksen vaatimus. Konsekutiivitulkkauksessa muistiinpanojen tekeminen on mahdollista (Frishberg 1994). On tutkittu, että konsekutiivisesti tulkattu tulokieli sisältää vähemmän kieliopillisia ja semanttisia virheitä kuin simultaanisesti tulkattu viesti. Konsekutiivisesti tulkatessa viestin lähettäjä pitää tauon, jonka aikana tulkki

analysoi, siirtää tekstin muotoiluvaiheeseen ja tulkkaa viestin tulokielelle. Tämän jälkeen viestin lähettäjä jatkaa asiaansa. Simultaaninen tulkkaus on yleistynyt formaaleihin ja luentotilanteisiin, konsekutiivitulkkausta käytetään jonkun verran kahdenkeskisissä ja pienryhmätilanteissa. Kuurojen taholta on ilmaantunut toive, että tulkki alkaa tulkkaamaan välittömästi kun kuuleva osapuoli aloittaa puhumisen. Tähän on vaikuttanut osittain se, että kuuroilla henkilöillä on ollut negatiivisia kokemuksia tulkeista. Tulkkeihin ei ole luotettu tai tulkit ovat käyttäneet tulkkaustilanteissa valtaa. Todennäköistä kuitenkin on se, etteivät asiakkaat eivätkä tulkit, ole tottuneet konsekutiivitulkkaukseen (Humphery & Alcorn 1995).

Sekä konsekutiivinen että simultaaninen tulkkausprosessi edellyttää tulkilta aikaa analysoida lähtökielen rakennetta sekä semanttista puolta. Tulkin tulee tunnistaa viestin sanoma ja merkitys sekä huomioida kulttuurien vaikutukset molemmissa kielissä. Kohdekielisen viestin tulee vastata lähtökielistä viestiä lingvistisesti ja kulttuurisesti, ei sanasanaisesti, mutta semanttisesti (Humphrey &Alcorn 1995).

2.4 VIITTOMAKIELENTULKIN KVALIFIKAATIOITA – TYÖN OSAAMISEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ

Viittomakielentulkin työvälineinä voidaan pitää viittomakielen ja suomenkielen taitoa, tulkkaustilanteessa sijoittumista ja tulkkausprosessin hallintaa. Työvälineiden käyttötaito rakentuu ammatillisista kvalifikaatioista. Tässä tutkimuksessa halutaan nostaa esiin ns. äänetön ammattitaito ammattitaidon nelikentän lisäksi. Tulkkaustilanteessa on kysymys ihmisten välisestä onnistuneesta vuorovaikutuksesta. Vuorovaikutuksen onnistumiseen ei riitä pelkkä perustaitojen hallinta, vaan tulkilta edellytetään sekä ihmissuhdetaitoja että sensitiivistä havainnointitaitoa.

Tulkkaustilanne

Cokley (1992, 20) jakaa tulkkaustilanteen osallistumiseen vaikuttavien tekijöiden Brown & Fraser (1979) jaottelun mukaan seuraavasti: tilanne, tarkoitus ja osallistujien olemassaolo. Näillä kaikilla on vaikutusta osapuolten kommunikoinnin onnistumiseen. Tilanteen näkökulmasta osallistumiseen vaikuttavat ympäristötekijät, kuten kulttuuriset vaikuttajat ja osallistujien fyysinen läheisyys. Luentotilanne on aivan erilainen kuin formaali illallisjuhla, jossa istutaan vastapäätä ja tarkoituksena on keskustella samalla kuin nautitaan ateriaa. Kommunikaatiotilanteen tarkoitus on oltava tulkilla tiedossa koko tilanteen ajan. Tarkoitus vaikuttaa jokaisen osapuolen osallistumiseen tilanteessa. Ostaminen, myyminen tai pelaaminen luovat tilanteeseen tapahtuman tavoitteet sekä asettavat osapuolille roolit. Keskustelun rakenne ja kielen rekisteri muokkaantuvat tilanteen tarkoituksen mukaan. Osallistujien suhteet toisiinsa tai yksilön suhde asiaan, joko yksilönä tai ryhmän edustajana, vaikuttavat tulkkaustilanteeseen. Tulkin on tiedettävä mikä on asiakkaan suhde tapahtumaan. Asiakkaan mahdollisuudet ilmaista asiansa tilanteessa helpottuu, kun tulkki on tietoinen asiakkaan suhteesta tilanteeseen. Esimerkiksi viha tai pelko ovat tunnetiloja, joilla on vaikutusta ihmisen tapaan ilmaista asioita. Sosiaalinen tausta tai ikä vaikuttavat myös yksilön tapaan käyttää kieltä. Tulkin tulee olla tietoinen näistä taustatekijöistä, jotta lähtökielen ja kohdekielen välinen vastaavuus toteutuu siten, että osapuolet ymmärtävät toisiaan mahdollisimman hyvin. Sukupuoli, persoonallisuus, sekä osallistujien väliset suhteet on huomioitava tulkatessa osapuolten välistä kanssakäyntiä. Tulkin on tehtävä ratkaisunsa kielirekisterin valinnan sekä terminologian valinnan suhteen. Opettaja puhuu eri tavalla kuin äiti, joka lepertelee vauvalleen (Cokley 1992, 19-23)

2.4.1 Ammattitaidon nelikenttä

Viittomakielentulkin ammatilliset valmiudet jaotellaan nykyisin Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielentulkin koulutusohjelmassa seuraavan nelikentän mukaan. Suunnittelukyky, sosiaalinen kyky, arviointikyky ja teknistaidollinen kyky, jotka perustuvat Juhani Räsäsen (1996) luomaan kehityssuuntautuneeseen arviointimalliin. Nelikenttää on käytetty tulkkikoulutuksessa selkeyttämään tulkilta vaadittavia kvalifikaatioita.

Suunnittelukyky

Suunnittelukyvyllä tarkoitetaan työtehtäviin liittyvien teoreettisten mallien hallintaa ja niiden pohjalta tapahtuvaa ennakointia. Tulkki joutuu oppimaan jatkuvasti uutta terminologiaa ja uuden tiedon joustava soveltaminen vanhan tiedon kanssa on kehittymisen edellytys. Terminologian käyttö eri kielirekisterien ja eri ihmisten kanssa edellyttää tulkkausprosessin joustavaa soveltamista. Joustavuutta edellytetään myös tilanteisiin orientoitumisessa, sillä tulkki joutuu työssään tilanteisiin, joissa eri työvaiheiden hallinta edellyttää ennakointia. Tilanteeseen etukäteen valmistautuminen on suunnitteluprosessin oleellisin osa. Tulkin tulee osata hankkia tietoa ja tehdä tulkkausprosessiin liittyviä kokonaisratkaisuja tutustuessaan ennakolta tulevaan tehtävään. Urheilutapahtumasta kirkolliseen toimitukseen siirryttäessä tulkilla on oltava kyky eläytyä tilanteen vaatimalla tavalla. Kommunikaatiomenetelmien vaihto viitotusta puheesta viittomakielisen virren tulkkaamiseen ei onnistu ilman suunnittelukykyyn pohjautuvaa ennakointia (Solow 1996, 2-6).

Suunnittelukykyyn kuuluu myös toimintojen ja palvelujen kehittäminen sekä kyky etsiä tietoa ja ymmärtää tarvittavaa tietoa erilaisissa tilanteissa. Asiointitilanteiden traditiot ja käyttäytymisroolien selkeyttäminen on oleellinen osa tulkkaustilanteessa tarvittavaa tietämistä (HUMAK –opinto-opas 2000). Suunnittelukyky edellyttää tulkilta joustavuutta.

Sosiaalinen kyky

Sosiaalinen kyky viittaa vahvasti vuorovaikutuskykyyn ja lisäksi yksilölliseen ja yhteiskunnallinen valveutumiseen. Tähän liittyy vastuuntuntoinen velvollisuuksista huolehtiminen. Sosiaalinen kyky on oman sosiaalisen käyttäytymisen ohjaamista erilaisissa tilanteissa huomioiden toiset. Tulkin ammatti pohjautuu yhteistyökykyyn ja vuorovaikutuksen rakentamiseen osapuolten välillä. Tulkki on aina osa kommunikaatiotilannetta, jossa ihmiset kohtaavat toisensa. Sosiaalista kykyä ilmentää myös stressin hallinta, kaaoksen ja paineiden kestäminen sekä sanattoman sekä sanallisen viestinnän hallinta niin, että kommunikaatiotilanne tulkin välityksellä onnistuu osapuolia tyydyttävällä tavalla (HUMAK –opinto-opas 2000).

Frishberg (1994) liittää sosiaaliseen kykyyn persoonalliset kompetenssit. Persoonallisiin kompetensseihin kuuluu nopea tilanneymmärtäminen, joka tarkoittaa tietoisuutta siitä kuka on tilanteesta vastuussa, ketä ovat osallistujat sekä miten läsnäolijoita informoidaan tulkin käytöstä. Tulkin tehtäviin kuuluu ilmaista kenen vuoro on puhua ja kenen vuoro on odottaa puhevuoroaan. Keskustelukulttuurissa oleelliset vuorovaikutustekijät ovat tulkin ammattimaisen ohjauksen takana. Tulkkien täytyy hallita sekä viittomakielisen kulttuurin että puhutun kielen keskustelukulttuurin normit. Tulkit ovat ihmisiä, eivät koneita. Joskus tulkin on tultava pois tulkin roolistaan ja ratkaistava ongelmia tilanteen etenemisen kannalta. Tulkin persoonallisiin kykyihin kuuluu taito herättää asiakkaiden luottamus tulkkaustilanteessa. Tulkki on monen tottumattoman asiakkaan mielestä kolmas pyörä, ulkopuolinen henkilö, jolle ei kuulu tilanteessa esiin tulevat asiat. Asiakkaat saattavat kokea epävarmuutta tulkin käytössä. Tulkin tulisi rohkaista asiakkaitaan tulkin käyttöön siten, että kenenkään itseluottamus ei kärsi tulkkauksen. Sosiaaliseen kykyyn kuuluu sensitiivinen tietoisuus tilanteen ainutlaatuisuudesta (Frishberg 1994; Solow 1996) .

Arviointikyky

Arviointikyky perustuu itsetuntemukseen, itsetuntoon, kykyyn muodostaa omia mielipiteitä ja ohjata tekoja. Työntulosten arviointi, ongelmien ratkaiseminen, tavoitteiden saavuttaminen ja oman kehityksen arviointi ovat edellytyksiä toimia tulkkina. Tulkki on usein yksin ammattinsa edustajana tilanteissa ja täten arviointikyky on tulkkaustilanteen onnistumisen edellytys. Jatkuva itsensä kehittäminen sekä ammatillisten kvalifikaatioiden lisääminen ovat osa arviointikykyä (HUMAK –opinto-opas 2000).

Arviointikyky edellyttää itsekuria. Tulkin on huolehdittava tauoista ja tarvittavista muista tulkkaukseen liittyvistä tekijöistä, kuten kuluvuudesta ja valaistuksesta. Tulkkaustilanteessa tulkit ovat usein ainoita henkilöitä, jotka ovat tietoisia osapuolten taustoista, molemmista kulttuureista, tulkkausprosessista, onnistumisista ja epäonnistumisista. Tulkkauksen monitorointi on vaativa tehtävä ja siihen pystyy ainoastaan toinen tulkki. Tulkin on pidettävä itse huolta ja otettava vastuu tilanteesta tulkkauksen näkökulmasta (Cokley 1992). Reflektoimalla toisen ammattitulkin työtä tulkeilla on mahdollisuus kehittää ammattitaitoaan ja samalla koko ammattikunnan

osaamista. Useimmilla profession edustajilla on itsenäinen vastuu kehittää osaamistaan. Ohjausta ei ole saatavilla, joten vastuu jää tekijälle. Tulkki joutuu jatkuvasti huomioimaan työssään tilanteen osapuolet, kontekstin luonteen missä erikieliset osapuolet kohtaavat, viestin merkityksen, lähtökielen sisällön ja kohdekielen rakenteen. Tilanteen moninaisuuden ja ongelmaratkaisujen päällekkäisyyden selkeyttämiseksi, tilanteen reflektointitaito on perus edellytys ammatissa kehittymiselle.

Arviointikykyyn liittyy itsetuntemus, joka näyttäytyy tehtävästä kieltäytymisenä tilanteessa, jossa tiedostaa omien taitojensa riittämättömyyden. Vastaavasti ennen tehtävän vastaanottamista täytyy huomioida omien tunteiden hallinta. Tulkkaustilanteet sisältävät arkaluontoisia asioita, joiden käsittely ei saa epäonnistua tulkin omien tunnetilojen vuoksi (Solow 1996).

Teknistaidollinen kyky

Teknistaidolliset kyvyt ovat valmiuksia hallita tehtävien erityistä asiantuntemusta ja tehtäväkokonaisuuksia. Teknistaidollisiin kykyihin kuuluu taitoon liittyvät valmiudet. Kielitaidon sekä tulkkaustaidon hallinta ja näiden soveltaminen eritilanteissa sekä tehtävästä suoriutuminen ovat teknistaidollisten kykyjen perustavoitteita. Työssä jaksamiseen vaikuttaa oman työpanoksen suhteuttaminen voimiinsa sekä taitoihinsa (HUMAK –opinto-opas 2000).

Tulkin työn onnistuminen perustuu asiakkaiden kommunikoinnin onnistumiseen asiakkaiden omilla ehdoilla. Kokeneen tulkin taitovaatimukset huonosti menestyvän opiskelija tulkkina saattaa olla korkeammat kuin vastavalmistuneen tulkin toimiminen menestyvän opiskelija tulkkina. Kyseessä on omien taitojen tiedostaminen asiakkaan tarpeiden näkökulmasta. Nämä tarpeet nousevat esiin kommunikaation sfäärissä kuten valitsemalla oikea kielirekisteri, kunnolliset fyysiset työolosuhteet ja rakentamalla miellyttävä ja turvallinen ilmapiiri (Solow 1996)

Kielitaito sisältää laajan terminologian hallinnan sekä murteiden ja aksenttien ymmärtämisen. Viittomakielissä on samoin kuin puhutuissa kielissä alueellisia eroja. Tulkin tulee hallita kielen eri variaatioita asiakkaiden ikäryhmien, etnisten taustojen sekä sosiaalisten että koulutustaustojen vaikutusten näkökulmista. Kielen rekisterit ovat

oleellinen osaamisalue tulkatessa formaaleissa ja informaaleissa tilanteissa (Frishberg 1994)

Julkinen esiintyminen edellyttää teknistaidollista osaamista. Puhumisentaito on niistä eräs tärkeimpiä. Hengitystekniikka, intonaation hallinta, äänen voimakkuus ja äänen laatu antavat tulkille varmuutta ja laatua työn onnistumiseen. Tilaisuuden formaali ja informaali luonne sekä ryhmän koko vaikuttavat esiintymiseen liittyviin ratkaisuihin (emt.)

Sekä kääntäjän että tulkin ammattitaito sisältää monenlaista kykyjä ja taipumuksia. Molemmissa ammateissa kielitaito ja -lahjakkuus on itsestään selvyys, mutta ilman laaja yleistietoa kumpikaan ammatin edustaja ei selviä tehtävästään. Tästä syystä myös tulkeilla tulee olla halu ja kiinnostus yleistiedon kartuttamiseen. Ennakkoluulottomuus uusien asioiden tutustumiseen ja innostus asioiden selvittämiseen kartuttaa yleistietoa ajan myötä. Ammatissa, jossa päätavoite on saada lähtökielinen viesti prosessoitua kohdekielelle, molempien kielten syvätason osaaminen on perusedellytys. Kuitenkin kielitaito ja tulkkaustaito ovat eriasiat. Tulkin tulee olla perillä asiasta kuin asiasta ja vaativan tason tulkkauksissa tulkilta edellytetään erikoisalojen hyvää tuntemusta sekä terminologian hallintaa. Tehokkaat tiedonhankintataidot ovat oleellinen osa tulkin ammattitaitoa. On puhuttu, että on olemassa kääntäjätyyppejä ja tulkkityyppejä. Tulkilta edellytetään sosiaalisia taitoja, rohkeutta ja reippautta kysyä ja ottaa yhteyttä. Kääntäjällä on mahdollisuus työskennellä useimmiten yksin (Vehmas-Lehto 1999, 11 - 13).

2.4.2 Äänetön ammattitaito

Tässä tutkielmassa nostetaan esiin ja sovelletaan yllämainittujen kvalifikaatioiden lisäksi myös ns. äänetöntä ammattitaitoa. Äänettömän ammattitaidon hallinta oletetaan olevan osaltaan vaikuttamassa pitkään työtä tehneiden tulkkien osaamisessa ja ammatti-identiteetin muotoutumisessa. Tutkimuksen tarkoitus on ollut selvittää, mikä saa

viittomakielentulkit pysymään ammatissaan ja onko mm. äänettömän ammattitaidon oppimiseen vaikuttanut tulkkien merkittävät oppimiskokemukset ammattiuran aikana.

Koulutus ja yleinen keskustelu tulkin ammattitaidosta on keskittynyt edellisissä kappaleissa mainittujen kvalifikaatioiden ohjaamiseen ja arviointiin. Ymmärrettävää kuitenkin on, että tulkilta edellytettävät taidot kuten persoonallinen kompetenssi, vuorovaikutustaitojen hallinta, ammatillinen luotettavuus, ennakkoluulottomuus, sosiaaliset taidot, arviointikyky, rohkeus, teknistaidolliset kvalifikaatiot jne. eivät ole kaikki irrallisia kvalifikaatioita toisistaan vaan niillä on taipumus limittyä yhteen ja niitä voi kutsua ns. äänettömäksi ammattitaidoksi.

Äänettömiä taitoja pidetään tunnistamattomina tai "sosiaalisesti vaiettuina" taitoina, ns. tunnustamattomina taitoina. Naisten töissä niitä on kuvattu mm. kykynä vaikuttaa toisiin, yhteistyökykynä, kommunikointi- ja ihmissuhdetaitoina, tahdikkuutena ja diplomatiana, innostuneisuutena ja innostavuutena, kykynä ohjata toisten työtä, koulutus- ja perehdyttämistaitoina, monitaitoisuutena ja vastuun kantona virheistä (Kivinen 1994, 26). Edellä mainitussa ammattitaidon nelikentässä (Räsänen 1996) kaikissa osa-alueissa on havaittavissa äänetöntä ammattitaitoa.

Kivinen (1991, 1994) on tutkinut terveydenhuoltoalan muuttuvia työelämän ammatillisia kvalifikaatioita. Tutkimuksissaan Kivinen nostaa esiin naisvaltaisten alojen kvalifikaatioiden huomioimatta jättämisen. Yleisen käsityksen mukaan naisille luontaisiksi katsotut taidot ovat taitoja, jotka hallitsee kuka tahansa peruskoulutuksen omaava henkilö. Hoivaaminen, kasvattaminen, välittäminen, asioiden järjestäminen, tukeminen ja monien tehtävien yhtäaikainen suorittaminen ovat esimerkkejä ns. naisten luontaisista taidoista. Työkokemuksen pituuden myötä kertynyt kokemusperäinen äänetöntaito, eritoten naisten sosiaalistumisen kautta oppimat taidot ovat jääneet huomioimatta sekä palkkauksessa että koulutuksessa. Kivinen määrittelee äänettömän ammattitaidon seuraavalla tavalla :

> Työprosessin kuluessa syntyy tahattoman havaitsemisen ja oppimisen kautta äänetön, vaikeasti verbalisoitavissa oleva ammattitaito, jossa
> 1) tietoperustan rakenne heijastaa toimintaympäristön suhteita

2) tietoperustan sisältö kattaa ainakin
-tiedon/malleja/mallijärjestelmiä työprosessin kulusta, työn optimaalisesta laadusta ja sen tuottamisen ehdoista
-sosiaalisen kentän suhteet ja muutoksen havainnoinnin edellyttämien muuttujien tunnistamisen
-aikaan liittyvät suhteet
-päätöksentekoprosessit tapahtuvat nopeasti, usein tiedostamatta vertaamalla tietoperustan malleja havaittuihin tilannemuuttujiin (Kivinen 1991, 17-18)

Kivinen painottaa myös, että tutkimuksen kohteeksi olisi nostettava erityisesti naisten töissä esiintyvät ponnistus-, vastuu- ja työolosuhdetekijät, jotka edellyttävät äänettömiä taitoja (emt.).

Äänettömät tiedot ja taidot syntyvät pitkäaikaisesta työkokemuksesta. Äänetön osaaminen on kokonaistulos, jossa epäonnistuminen, korjaaminen, virhepäätelmät ja muuttuvat käsitykset ovat muokkautuneet toimivaksi käytännöksi, mutta jota ei pysytä sanallistamaan työtilanteesta irralliseksi. Kivinen (1991) viittaa Arthur Reberin (1989) käsitykseen äänettömän tiedon kehittymisestä tahattomasti, implisiittisessä oppimisprosessissa ilman tietoista oppimispyrkimystä. Määritelmän mukaa tahaton oppimisprosessi tuottaa äänettömän tietoperustan, joka on abstrakti ja heijastaa ympäristön rakennetta. Äänetön tieto hankitaan ilman tietoista oppimispyrkimystä ja sitä käytetään implisiittisesti ongelmanratkaisuissa ja tehtäessä tarkkoja päätöksiä uusissa ärsyketilanteissa. Äänetön tieto on Wagnerin (1987) mukaan itsen ja muiden hallintaa, omien tehtävien hallintaa, tietoa jota voi soveltaa sekä lyhyen että pitkän tähtäimen toimintaan. Äänetön tieto on samalla tietoa työn ideaalilaadusta ja käytännön realiteeteista (Kivinen 1991, 15).

Äänettömät tiedot ja taidot työssään voi tunnistaa toiminnan näennäisen helppouden, rutinoitumisen kautta, poikkeavien tilanteiden hallinnan yhteydessä sekä yhteistoiminnallisten taitojen hallinnassa. Sisäisen mallijärjestelmän kehittyneisyys ja moninaiset äänettömät tiedot ja taidot kertovat taitavasta työntekijästä (emt.).

Toisin sanoen äänettömät tiedot ja taidot ovat ammattipätevyyden oleellinen osa. Pitkäaikainen kokemus jollain alalla opettaa mitä käytännössä tehdään (knowing what) ja miten se tehdään (knowing how). Praktinen tieto on jäsentynyttä hiljaista tietoa, joka toimii käytännössä, mutta sitä on vaikea sanallistaa työtilanteesta irralleen. Praktista tietoa pitää testata käytännössä ennen kuin sitä voidaan reflektoida. (Schön 1983; Jarvis 1992; Kivinen 1994)

2.4.3 Viittomakielentulkin äänettömät kvalifikaatiot

Tulkin ammatissa äänettömillä kvalifikaatioilla on käytännön ja toiminnan suhteen erityistä merkitystä. Juuri valmistuneen tulkin ammattipätevyyttä saattaa kaventaa uran alkuvaiheessa teknistaidollisten kvalifikaatioiden ulkoinen noudattaminen ja niiden tavoitteellinen oppiminen. Eettistä ammattisäännöstöä noudatetaan kirjaimellisesti soveltamatta ohjeita tilannekohtaisesti. Tärkeäksi koetaan myös kieli- ja tulkkaustaidon kehittyminen. Alalla pitkään toimineen tulkin maailmankuva ja kokemusmaailma ovat tuoneet tulkille käytännöllistä ja toiminnallista tietoa, joilla on vaikutusta työn tekemisen kokonaishallintaan. Ihmisten kanssa vuorovaikutuslinkkinä toimiessa äänetön ammattitaito on mitä oleellisin tekijä työn suorittamiseen.

Polanyin (1958, 1967) mukaan äänetön ammattitaito on proksimaalisen ja distaalisen tiedon yhdistävää toimintaa, *esimerkiksi vasarointi edellyttää käden ja silmän yhteistyötä.* Taitavan henkilön on vaikea kertoa miksi hän toimii niin kuin toimii, sillä toiminnot on sisäistetty ilman, että niitä pitää pohtia tietoisesti. Proksimaalinen toiminta sosiaali- ja terveydenhuollossa on diagnostisen havainnon tarkkuutta ja edellytys muille toiminnoille (Kivinen, 1994) Viittomakielentulkki joutuu kohtaamaan työssään asiakkaita lapsista vanhuksiin. Asiakkaiden tarpeet itsenäiseen ja omatoimiseen suoriutumiseen vuorovaikutustilanteissa sisältää moninaisia ulottuvuuksia, joilla on merkitystä onnistuneelle tulkkaustilanteelle. Tulkkaustilanteessa on kysymys ihmisten yhdenvertaisesta mahdollisuudesta vuorovaikutukseen. Tulkin korkeatasoinen ammattitaito on tilanteen onnistumisen edellytys. Viittomakielentulkin ammatissa on

kysymys ihmisten oikeuksista ja ihmisen kohtaamisesta. Tulkin objektiivisuus ei tarkoita sitä, että asiakkaat jätetään huomioimatta, pikemminkin päinvastoin. Tilanteiden ainutlaatuisuus edellyttää sensitiivistä tietoisuutta, tilanteen havainnointia, jota voidaan kutsua proksimaaliseksi toiminnaksi. Proksimaalinen toiminta on edellytys muille toimintaratkaisuille l. distaaliselle toiminnalle.

Seuraavassa sovelletaan Kivisen (1994, 99) luomaa taulukkoa äänettömän ammattitaidon aineksista viittomakielentulkin työtehtävissä.

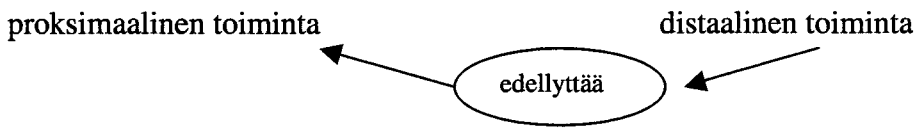

HAVAINTOJEN TEKEMINEN	TOIMINTAMALLIN OSAAMINEN
asiakkaiden tarpeet ja tavoitteet tunnistaminen ja niiden soveltaminen tulkkaustilanteessa tasa-arvoisen vuorovaikutustilanteen onnistumiseen	tulkkaustekniikan hallinta niin, että tulkkausratkaisut palvelevat molempia osapuolia tyydyttävästi, asiasisällön hallinta, ylikulttuurinen työskentely
asiakkaiden kielitaidon ja rekisterin huomioiminen, sekä tilanteen osapuolten vastuu itsenäisestä päätöstenteosta	työkielien valinta sekä ohjaaminen tulkin itsenäiseen käyttöön ja osapuolten suoraan kohtaamiseen ja kommunikointiin
tilanteen tunnesävyjen tunnistaminen suhteessa itseen ja muihin osapuoliin	kielirekisterin valinta ja objektiivisuuden toteuttaminen
oman itsen ärsykearvon tunnistaminen oman työn onnistuneisuutta ilmaisevien indikaattorien tunnistaminen	oman (ammatillisen) kehityksen reflektointi ja oppimaan oppiminen

KUVIO 4 Äänetön ammattitaito viittomakielentulkin työssä

Laadukkaan asiakastyön perustaito on havainnointi. Äänetön ammattitaito perustuu kehittyneeseen havainnointitaitoon, joka taas perustuu hyvään teoriatietoon. Tulkkaustilanteissa tarvitaan ihmissuhdetaitoja, varsinkin osapuolten tavoitteiden, tunnetilojen ja sosiaalisten vihjeiden tunnistamista. Jo tulkkausprosessin vaatima analyysivaihe edellyttää lähtökielen piirteiden ja semanttisten rakenteiden tunnistamista. Asiakkaiden tarpeiden havainnointi edesauttaa onnistunutta tulkkausta viestin ja tilanteen edellyttämän vuorovaikutuksen näkökulmasta. Työnhallinnan oppimista voi harjoittaa toisen tulkin kanssa. Tulkkauksen monitorointi onnistuu vain toisen tulkin kanssa, sillä tulkit ovat usein ainoita tietoisia henkilöitä tulkkaustapahtumaan liittyvistä vaatimuksista. Havainnoin tekee kuormittavaksi se, että tulkin tulee myös jatkuvasti varautua asiakkaiden tiedottamiseen tulkin käytöstä. Tilanteisiin orientoituminen, joustavuus, itsekuri ja objektiivisuus sekä tilanteen sensitiivinen tietoisuus ovat taitoja, jotka sisältyvät tulkin äänettömään ammattitaitoon. Reflektoimalla kokemusta teoriaperustaan ammattitaito syvenee. Metataitoja, kuten oppimaan oppiminen, taito tuottaa itse uusia käsitteellisiä malleja ja reflektoida omaa työtapaa, tarvitaan jatkuvaan ammattitaidon kehittämiseen (Kivinen 1994).

2.5 AMMATTIETIIKKA

Ammattien etiikan filosofisena perusajatuksena on se, että ammattikunnat pystyvät palvelemaan oikeita, yhteiskunnan jäsenten hyväksymiä arvopääomia. Ammattikunnat perustelevat auktoriteettinsa ja oikeutensa juuri omien arvopäämääriensä avulla. Arvot toimivat samalla vallan lähteenä (Airaksinen 1993).

Ammattietiikka koskee ammatillisten tekojen eettisyyttä siitä, mikä on eettisesti hyväksyttävää ja suositeltavaa. Useissa ammateissa on samantyyppisiä eettisiä ongelmia, mutta joissakin ammateissa eettisiin ongelmiin joudutaan erityisen herkästi. Ammatin eettiseen herkkyyteen vaikuttaa se, miten paljon itsenäisiä valintoja tai valtaa ammattiin kuuluu. Valintatilanteiden mahdollisuudet sekä etäisyys arkielämän moraalista kuten sotilaan, juristin ja yritysjohtajan ammateissa, henkilöt saattavat

toimia vastoin tavallisen ihmisen moraalia. Se mikä on ammattia harjoittaessa eettisesti hyväksyttävää, on selvitettävä kunkin ammatin kohdalla erikseen. Ammattietiikan yhteydessä puhutaan usein ammattieettisistä säännöistä. Säännöt on tarkoitettu eettisistä syistä noudatettaviksi, ne eivät ole lakeja, niillä ei ole lainvoimaa. Ammattieettisiä sääntöjä yhdistää se, että ne ovat usein itsestään selviä, tulkinnanvaraisia ja ristiriitaisia. Niissä ei kehoteta ammattilaista toimimaan epäasiallisesti, eikä kehoteta käyttämään väärin ihmisen luottamusta saati loukkaamaan lähimmäistä. Ammattieettiset säännöt toimivat apukeinoina, ammattia määrittelevinä periaatteina ja niillä on poliittinen merkitys. Pohdittaessa ammatin keskeisiä arvoja ja velvoitteita ammattieettisistä säännöistä on ammattilaiselle ratkaisujen tekoon apua. Ammattieettisten sääntöjen sisältö valaisee ammatin tarkoitusta ja arvoperustaa. Eettinen mielekkyys syntyy, kun ymmärtää ammattinsa yhteiskunnallisen tarkoituksenmukaisuuden ja sen avulla perustelee toimintaansa itselleen. Ammattiryhmillä on tavoite osoittaa muille oman toimintansa eettinen perusta ja oikeutta ammattiin. Kun ammatti on eettisesti hyväksytty, voidaan kilpailla palkkojen suuruudesta ja muista eduista. Ammattieettiset säännöt turvaavat poliittisesti ammatin olemassaolon (Räikkä, J. Teoksessa Hyvä ammattilainen, 1995).

Viittomakielentulkkien ammattietiikka

Ennen viittomakielentulkkien koulutusta ja sen myötä tapahtuvaa ammatillistumista, omaisten ja muiden viittomakieltä taitavien henkilöiden toimiminen tulkkina perustui vapaaehtoisuuteen. Näitä henkilöitä ei sitonut ammattieettiset säännöt. "Auttamisideologiaan" perustuvan työn pohjana ei ollut luotettavuus, tilanteen ulkopuolisuus eikä asiasisällön mahdollisimman tarkka ja puolueeton välittäminen kuurolle henkilölle (Frishberg 1994). Tänä päivinä viittomakielentulkkien ammattikunnalla on 14 kohdan eettinen ammattisäännöstö, joka sitoo kaikkia niitä tulkkeja, jotka on merkitty joko tulkkikoulutusrekisteriin tai tulkkiluetteloon. Tulkkikoulutusrekisterissä on perustiedot kaikista tulkkikoulutuksen suorittaneista henkilöistä. Tulkkiluettelossa ovat ne henkilöt, jotka ottavat vastaan tulkkaustehtäviä tai toimivat päätoimisina tulkkeina (Tulkkitoiminanna yhteistyöryhmä/ Turke saate, 1999).

Asiakkaiden näkökulmasta tulkin eettiset ohjeiden tavoitteena on osapuolten kokemus tasa-arvoisesta mahdollisuudesta olla osallisena tilanteessa. Ammattieettiset säännöt

pohjautuvat neljään periaatteeseen: luottamukseen, ulkopuolisuuteen, oman taidon arviointiin ja ammatilliseen etäisyyteen. Viittomakielentulkin ammattieettiset säännöt sitovat tulkin toimimaan tulkkaustilanteessa eettisesti oikein ja vastuullisesti. Säännöstö sekä suojelee tulkkia että vähentää tilanteen mielivaltaisuutta. Tulkilla on mahdollisuus vedota säännöstöön esimerkiksi silloin, kun hänelle osoitetaan tehtäviä, jotka eivät kuulu tulkin työkuvaan. Tulkin ammattietiikan tavoite on luoda osapuolille tasavertaisuuden kokemus tilanteessa (Solow 1996, 39 – 50).

Luottamus perustuu yksityisyyden mahdollisuuteen tilanteen osapuolten kesken. Ilman luottamusta tulkin työtehtävä menettää merkityksensä. Luottamus rakentuu luottamuksesta tulkin ammattisäännöstön noudattamiseen. Vastuu tulkkaustilanteen onnistumisesta on tulkilla, eikä tätä luottamusta ammattimainen tulkki voi rikkoa. (Solow, 1996). Tulkki noudattaa ehdotonta vaitiolovelvollisuutta, eikä käytä väärin mitään tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta. Tulkilla tulee olla tarpeellinen pätevyys ottaa vastaan toimeksianto eikä hän saa olla jäävi (Viittomakielentulkin ammattisäännöstö 1999, kohdat 1-3).

Ulkopuolisuus on toinen eettisten ohjeiden aspekti. Tulkin tulee olla tilanteessa neutraali eikä hän saa omien tunteidensa vaikuttaa tilanteeseen. Ulkopuolisuus mahdollistaa osapuolille tasavertaisen läsnäolon. Tulkki ei ota kantaa eikä osoita millään tavalla mielipiteitään asiakkaiden hoitaessa asioitaan. Avioeroneuvottelut, työpaikkahaastattelut tai mielenosoitukset ovat tilanteen osapuolten välisiä tapahtumia, tulkki toimii tilanteissa asiakkaiden ehdoilla kunnioittaen kaikkia osapuolia tasavertaisesti (Solow 1996). Tulkin tulee kunnioittaa asiakkaiden itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta, eikä anna henkilökohtaisten asenteidensa tai mielipiteidensä vaikuttaa työn laatuun. Tulkki on puolueeton (Viittomakielentulkin ammattisäännöstö 1999, kohdat 4,8).

Oman taidon arviointi vaikuttaa tehtävän vastaanottamiseen ja siitä suoriutumiseen. Tilanteen vaativuus, omien rajojen tiedostaminen, asian liiallinen läheisyys sekä omien arvojen tiedostaminen on arvioitava ennen tehtävän vastaanottamista. Tulkin tulee pystyä ammattimaiseen tulkkaukseen siten, että tulkkaus onnistuu mahdollisimman tasokkaasti eikä tulkin omat lähtökohdat häiritse suoritusta (Solow 1996). Tulkki ei ota

tehtävää vastaan, jos hänellä ei ole riittävää pätevyyttä hoitaa tehtävää. Tulkin tulee kehittää jatkuvasti ammattitaitoaan sekä valmistautua huolellisesti ja ajoissa tehtäväänsä (Viittomakielentulkin ammattisäännöstö 1999, kohdat 3, 6, 9,).

Ammatillinen etäisyys on asiakkaiden huomioimista siten, että tilanteessa esiin tulevat seikat eivät häiritse tulkkaustapahtumaa eikä niillä ole vaikutusta suhteessa asiakkaaseen tilanteen ulkopuolella. Asiakkailla tulee olla mahdollisuus kohdata tulkki ilman, että olettaa edellisen tilanteen vaikuttavan tulkin käsitykseen itsestään sen perusteella, mitä aikaisemmin on tapahtunut. Oikeudenkäynnit, mielenterveyteen liittyvät tapaamiset ja vastaavat henkilökohtaiset tilanteet, kuuluvat vain tulkkaustilanteeseen eikä tulkin tule ottaa tapahtumia esille missään muodossa tilanteen ulkopuolella (Solow 1996) . Tulkin tulee toimia niin, että ammattiroolit eivät sekoitu, jos tulkin pää- tai sivutyö on asiakastyö, jossa asiakkaat ovat myös tulkkipalvelun käyttäjiä. Tulkin tulee käyttäytyä toimeksiannon yhteydessä moitteettomasti (Viittomakielentulkin ammattisäännöstö 1999, kohdat 7, 10) .

Tulkkien ammatillisuus perustuu eettisten ohjeiden noudattamiseen. Ammatillisuus ja sen mukana syntyvä luotettavuus ovat takuita siitä, että tulkki ymmärtää tulkkauksen laillisuusperiaatteen ja taloudellisen perustan. Ammattikunnan yhteisöllisyys on ammatillisen luotettavuuden tae, sen avulla tulkkipalvelun laatu saadaan yhdenmukaiseksi ja asiakkaiden luottamus tulkin käyttöön lisääntyy (Frishberg 1994). Tulkin tulee osoittaa solidaarisuutta ammattikuntaansa kohtaan (Viittomakielentulkin ammattisäännöstö 1999, kohta 5) .

Suomalaisen viittomakielentulkin ammattieettinen säännöstö sitoo kaikkia niitä tulkkeja, jotka on merkitty tulkkitoiminnan yhteistyöryhmän ylläpitämään tulkkikoulutusrekisteriin tai tulkkiluetteloon. Yhteistyöryhmiä ovat Kuurojen liitto ry, Kuulonhuoltoliitto ry, Suomen kuurosokeat ry ja Suomen viittomakielen tulkit ry.

Suomalaisen viittomakielentulkin ammattisäännöstössä kohdassa 11 mainitaan Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmän toimenpiteisiin ryhtymisestä, mikäli tulkki rikkoo ammattietiikkaa. Kohdat 12 – 14 liittyvät tulkin vastuuseen työolosuhteista. Tulkin tulee huolehtia, että tulkkaustilanteessa kuuluvuus ja näkyvyys ovat riittävät.

Työolosuhteiden tulee olla ergonomisesti tyydyttävät ja tulkkaukselle on annettava riittävästi taukoja. Tulkin tulee tehdä etukäteen joko suullinen tai kirjallinen työsopimus tilaajan kanssa sekä tarvittaessa sopia palkasta ja muista korvauksista palkanmaksajan kanssa. Työaika tulee selvittää etukäteen, sillä tulkin aktiivinen tulkkausaika on enintään kuusi tuntia päivässä. Tulkin tulee myös sopia etukäteen tulkkauksesta aterioiden aikana, tauoilla ja varsinaisen tulkkauksen ulkopuolella. Yli kahden tunnin simultaanitulkkauksessa tulee olla kaksi tulkkia (Viittomakielentulkin ammattisäännöstö 1999, kohdat 12 – 14).

3 MERKITTÄVÄT OPPIMISKOKEMUKSET VIITTOMAKIELENTULKIN AMMATILLISESSA KEHITYKSESSÄ

Viittomakielentulkkipalvelujen kehittäminen on haasteiden edessä. Yksi kehittämishaaste liittyy tulkkien pysyvyyteen viittomakielentulkin ammatissa. Stakesin (2000) selvityksen mukaan tulkkipula on yksi selkeimmin esiin tullut syy tulkkipalvelujen toteutumattomuuteen. Viittomakielentulkit eivät jää harjoittamaan ammattiaan, vaan vaihtavat alaa tai jatkavat opintojaan esim. kuulovammaisten lasten erityisopettajaksi.

Tämän tutkimuksen tavoite on nostaa esille niitä seikkoja, joilla on vaikutusta siihen, että viittomakielentulkit pysyvät ammatissaan. Merkittävät oppimiskokemukset katsotaan olevan tärkeässä asemassa ammatillisen kehittymisen toteutumisessa ja sitä kautta vaikuttamassa ammatissa pysymiseen. Ammattitaidon laajentuminen ja muuttuminen oppimiskokemusten myötä edesauttaa ammattiin sitoutumisessa.

3.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimusongelmana on merkittävien oppimiskokemusten vaikutus viittomakielentulkkien ammatissa pysymiseen. Tutkimusongelmaan haetaan vastauksia ammattielämäkertamenetelmällä. Elämäkertamenetelmän problematiikkaa on käsitelty tutkielmaraportin ensimmäisessä osassa. Tutkimus on laadullinen oppimisentutkimus, jossa tutkimusaineisto koostuu viiden viittomakielentulkin ammattielämäkerrasta. Haastateltavien valinta tapahtui seuraavin perustein. Haastateltavien tuli olla aktiivisesti mukana viittomakielentulkin toimessa keväällä 2000 ja heillä tuli olla vähintään kymmenen vuoden työkokemus takanaan. Työkokemuksen pituuden ajatellaan osoittavan pysyvyyttä tulkin ammatissa. Ensimmäisen ammatillissivistävän tulkkikoulutuksen käyneet ovat valmistuneet vuonna 1984, jonka jälkeen koulutus on pidentynyt 140 ov ammattikorkeakoulututkinnoksi. Tulkkien ikäjakauma on

valtakunnallisesti homogeeninen ja nuori eikä alalla ole vanhuuseläkkeelle siirtyneitä viittomakielentulkkeja. Tutkimukseen osallistuvat tulkit ovat iältään 33 – 37-vuotiaita. Oleellisena valintakriteerinä oli ns. kuuleva tausta. Tulkilla ei saanut olla viittomakielistä kulttuuritaustaa, jonka omaa joko viittomakielisten vanhempien tai sisarusten tai lähiomaisten myötä. Kriteerin tavoitteena oli saada kasaan ammattielämäkerta-aineisto, joka on lähtökohdiltaan puhtaasti ammatillinen ja työorientoitunut. Valtakunnallinen hajanaisuus oli eräs aineiston hankinnan tavoite. Pääkaupunkiseudulla on runsaasti viittomakielisiä asiakkaita, ja tästä syystä tulkkaustilanteet vaihtelevat paljon, kun taas syrjäisimmillä seuduilla tulkin työkuvaan sisältyy enemmän opetustehtäviä. Haastateltavien valintaan vaikutti tutkimuksen tekijän matkustaminen keväällä 2000. Tulkkeihin otettiin yhteyttä matkustuspaikkakuntien mukaan, kun hän muutoin täytti informantille asetetut ehdot.

3.1.1 Aineiston keruu

Ammattielämäkertahaastattelut tehtiin keväällä 2000. Muutamaa viikkoa ennen haastattelua informateille lähetettiin sähköpostilla instruktio ammattielämäkerran kertomisesta (Liite 1). Haastattelut tapahtuivat haastattelijan kotona, kahvilassa, tulkkikeskuksessa ja kurssipaikalla. Tulkkien ammattielämäkerran kertomiseen kului aikaa keskimäärin kaksi tuntia.

Haastattelun alussa haastattelija kehotti informanttia kertomaan työhistoriansa kronologisessa järjestyksessä ääninauhalle ja pyysi esittämään konkreettisia esimerkkejä niistä kokemuksista, joilla on ollut haastateltavalle merkitystä ammattiuran aikana. Tämän jälkeen ammattielämäkertomukset litteroitiin. Aineiston analysoinnin tavoitteena oli poimia ilmiöitä, jotka olivat haastateltavan itsensä esiin nostamia tai joilla tutkijan mielestä oli merkitystä haastateltavalle. Ilmiöitä oli keskimäärin 3 – 4 / haastateltava ja ne olivat selvästi erotettavissa aineistosta. Tämän jälkeen poimitut ns. oppimis- ja osaamiskokemukset luokiteltiin. Teemahaastattelun yhteydessä kokemukset toimitettiin haastateltavalle ja varmistettiin ovatko kyseiset kokemukset olleet hänelle merkittäviä ja onko hänellä jotain lisättävää aineistoon. Teemahaastattelu oli keskusteluun pohjautuva avoin tilanne, jossa haastattelija ei käyttänyt nauhuria. Haastattelija teki muistiinpanoja,

joiden avulla kokemuksia tarkennettiin sekä tehtiin tarvittavia poistoja ja lisäyksiä. Teemahaastattelun tavoite on tarkentaa kokemuksia ja niihin liittyviä kontekstia, muotoa ja sisältöä (Huotelin 1992). Aineistosta esiin nousseet ilmiöt sovellettiin Antikaisen (1996) ja Merriam ja Clark (1993) oppimisen teorioihin, painottaen kokemuksen merkitystä.

Tutkimusraportissa on luettavissa otteita ammattielämäkerroista, jotka ovat lähes suoria litterointeja aineistosta. Puhetyylissä esiintyy runsaasti konjunktioita, joiden merkitys on lauseen lopettaminen tai sen aloittaminen. Puhtaaksikirjoitusvaiheessa lukemista vaikeuttavat konjunktiot on korvattu välimerkillä kuten pisteellä, pilkulla tai huutomerkillä. Korvauksia on pyritty tekemään mahdollisimman vähän, jotta aineiston esimerkki toimisi mahdollisimman luotettavana. Se mitä esimerkkiä käytetään ja mitä valintoja tekstistä poimitaan on tutkijan vallankäytön eräs muoto. Toivottavaa on, että ammattielämäkerroista poimitut otteet valaisevat erityisyydellään lukijaa.

3.1.2 Informantit

Tämän tutkimuksen aineisto edustaa viittä yksittäistä viittomakielentulkkia, joilla aineiston keruun hetkellä keväällä 2000 oli jokseenkin toisistaan poikkeava työtilanne. Työtilanteet jakaantuivat viiden (A - E) tulkin kohdalla seuraavalla tavalla: A ja B toimivat freelancetulkkina, C opiskelutulkkina, D tulkkikeskustulkkina ja E pääasiassa opetuksia tekevä freelancetulkkina. Viidestä haastateltavasta neljä täydensi opintojaan viittomakielentulkkina (A, B, D ja E). Kenelläkään haastateltavalla ei ollut viittomakielistä kieli- tai kulttuuritaustaa.

Haastateltavat ovat valmistuneet vuosina 1986 – 1989. Tulkit olivat valmistuessaan 20 – 25- vuotiaita. Haastateltavista kolme (A, B, D) oli opiskellut Kuopiossa ja kaksi (C, E) Turussa. Tulkeista yksi (B) oli käynyt yksivuotisen koulutuksen Kuopiossa ennen ensimmäistä työkokemustaan viittomakielentulkkina. Loput neljä tulkkia olivat opiskelleet kaksivuotisen tulkkikoulutusohjelman mukaan, kaksi (A, D) Kuopiossa ja kaksi (C, E) Turussa. Jokainen haastateltava oli täydentänyt ammattitutkintonsa jatko- ja täydennyskoulutuksessa ja keväällä 2000 kaikilla heillä oli kolmen vuoden

opistoasteen tulkkikoulutus (120 ov). Kolme (A, B, D) viidestä oli myös aloittanut ammattikorkeakoulututkintoon tähtäävän muuntokoulutuksen. Keväällä 2000 tulkit olivat 33 – 37- vuotiaita, ensimmäisestä viittomakielentulkin työkokemuksesta oli kulunut 11 – 14 vuotta.

Jokaisella haastateltavalla tulkilla oli kokemusta sekä asioimistulkkauksesta, opiskelutulkkauksesta että opettamisesta. Yksi tulkki (C) ei ollut toiminut tulkkikeskustulkkina. Jokainen haastatteluun osallistunut tulkki oli työskennellyt jossain vaiheessa ammattiuraansa kaikkien tulkkipalveluun oikeutettavien asiakasryhmien kanssa sekä kuurojen, kuurosokeiden että kuuroutuneiden tulkkina. Viidestä haastateltavasta neljä (A, B, C, E) on perheellisiä. Lapsia heillä on kahdesta kolmeen.

3.1.3 Aineiston kuvaus

Ammattielämäkerran kertominen voi olla merkittävä oppimiskokemus kertojalle. Viittomakielentulkit olivat valmistautuneet kertomaan ammatillisen historiansa annetun ohjeistuksen mukaan. Kertojan tulee pohtia millaisia kokemuksia hän on kokenut ammattiuransa aikana, ja mitkä kokemukset ovat vaikuttaneet ammatilliseen kehittymiseen. Haastattelutilanteiden tunnelma oli avoin, innostunut ja henkilökohtaisen herkkä. Viittomakielentulkin ammattieettinen säännöstö edellyttää ehdotonta vaitiolovelvollisuutta. Vaitiolovelvollisuuden noudattaminen saattaa rajoittaa ammattielämäkerran kertomista, toisaalta haastattelijan läsnäololla on vaikutusta kerrontaan.

Elämäkerralliseen lähestymistapaan liittyy tiettyjä ongelmallisia kohtia, joita Huotelin ja Antikainen (1997) nostavat esiin. Eräs elämäkerralliseen lähestymistapaan liittyvä ongelma on haastattelijan mukanaolo ja vaikutus elämäkertomukseen. Haastateltaville tulkeille annettiin etukäteen instruktio (liite 1) siitä mikä haastattelutilanteen tarkoitus on. Haastattelija painotti, että kyseessä on vapaa kertomus omasta ammattihistoriasta. Haastattelija ei kommentoi eikä esitä kysymyksiä kesken ammattielämäkertomuksen. Tavoitteena on saada yksilöllisiä henkilökohtaisesta työhistoriasta lähteviä kertomuksia,

jonka jälkeen haastattelija tekee aineistosta tulkinnat ja tarkentaa jälkikäteen ymmärrystään teemahaastattelun avulla. Haastattelijan läsnäolo on kuitenkin huomioitava. Haastattelija on tilanteessa läsnä, eikä voi olla antamatta (non-manuaalista) palautetta ammattielämäkertojalle. Haastattelijan tausta ja asema vaikuttavat myös informantin kertomiseen. Tässä tutkimuksessa haastattelijan läsnäoloa ei ole analysoitu. Aineiston analysointi ja tulkinta on yritetty tehdä mahdollisimman objektiivisesti. On selvää, että samaa aineistoa voi tulkita eri tavoin ja saada erilaisia tutkimustuloksia. Vastaavalla ohjeiden antamisella toinen tutkija keräsi ammattielämäkerrat, joiden sisältö poikkeaisi tämän tutkimuksen aineistosta.

Teemahaastattelut tehtiin kesällä ja syksyllä 2000. Teemahaastattelujen tavoite oli tarkentaa aineistosta poimittuja merkittäviä oppimiskokemuksia sekä varmistaa niihin liittyviä kontekstia, muotoa ja sisältöä. Poimittujen kokemusten muoto ja sisältö selvitettiin avoimen keskustelun muodossa. Tilaisuudet herättivät runsaasti keskustelua, joiden vaikutus näkyy sekä diskussio-osuudessa että litteroitujen esimerkkien johdannossa. Tutkijalle itselleen teemahaastattelutilanteet olivat erityisen antoisia. Haastattelijan tulkinnan tarkentaminen tietyn kontekstin ympäriltä sekä kokemuksen muodon ja sisällön selvittäminen opetti tutkijalle sitä miten laajalle alalle ammattitaito on sidoksissa ihmisenä kasvuun.

Aineistona ammattielämäkerrat sisältävät runsaan ja rikkaan aineiston. Tulkkien ammattikuvat kuten freelancetulkki, opiskelutulkki ja tulkkikeskustulkki poikkeavat toistaan työympäristön ja työsuhteen puolesta. Se miten merkittävät oppimiskokemukset poikkeavat eri ammattikuvien mukaan, olisi yksi tapa luokitella aineistoa. Näyttää siltä, että freelancetulkin asiakassuhteet koetaan lyhyt aikaisiksi ja siksi pinnallisemmiksi kuin tulkkikeskustulkin asiakassuhteet. Lyhytaikaisuus ja pinnallisuus tuo kuitenkin mukanaan vapauden tunteen, joka on koettu estävän riippuvuussuhteen syntymisen. Kuten ammattielämäkerroissa käy ilmi tulkkikeskustulkin työ koetaan toisaalta henkisesti vapaammaksi kuin freelancetulkin työ. Vapaus liittyy asiakaan ja tulkin väliseen ihmissuhteeseen. Opiskelutulkin työympäristö on oppilaitoksissa ja työyhteisön muodostaa opettajakunta ja opiskelijat. Tulkin tullee hallita yhteistyötaidot sekä opettajiin että opiskelijoihin. Aineistosta voi saada moninaista tietoa lähestymistavan mukaan. Tässä tutkimuksessa aineistoa käsitellään merkittävän oppimiskokemuksen

ilmentymisen näkökulmasta. Lähestymistapa puoltaa merkittävien oppimiskokemukset olemassaoloa, sitä miten oppimiskokemukset ilmentyvät, millaisia oppimiskokemuksia tulkit ovat kokeneet, mihin elämänvaiheeseen ne kasaantuvat sekä mihin merkittävät oppimiskokemukset kohdistuvat.

3.2 MILLAISIA OPPIMISKOKEMUKSIA ELÄMÄKERROISSA ILMENEE?

3.2.1 Valtauttavia

Viittomakielentulkkien ammattielämäkerroista nousee kokemuksia, jotka täyttävät merkittävän oppimiskokemuksen kriteerit. Kokemukset näyttäytyvät lukijalle tunnerikkaiden sanavalintojen muodossa. Viittomakielentulkeille itselleen kokemukset ovat olleet valtauttavia, vaikkakaan ne eivät ole olleet aina puhtaasti myönteisiä. Kokemusten ristiriitaisuus edellyttää uudelleen tulkintaa ja sitä kautta kokemuksen merkitys muovautuu merkittäväksi juuri itselle. Kysymys on uuden suhteen luomisesta itseen ja oppimiseen. Työn tekemisen paljous vaikuttaa ajan käytön suhteen tulkin yksityiselämään. Tulkista (B) tuntuu, että hän joutuu antautumaan työlle syvätasolla, jopa niin, että työ vie häneltä itsenäisyyttä ja vaikuttaa tunne-elämään. Vihan tunne saattaa syntyä suhteessa työhön ja itseen, mutta se mitä työstä saa, jää on päällimmäiseksi kokemukseksi. Kokemus sisältää eteenpäin vievää voimaa. Viittomakielentulkin työ on ihmisten kanssa toimimista, kyseessä on osallistuminen yksilön kokonaiseen elämänkaareen. Elämänkaaressa mukana oleminen on tulkille (D) antoisa kokemus. Ihmisen elämäntapahtumat näyttäytyvät tulkille itsen ulkopuolisena maailmana. Tulkki on mukana tilanteissa, joista hänellä itsellä ei ole välttämättä omakohtaista kokemusta. Tulkkaustilanteiden kokeminen henkilökohtaisen elämänkokemuksen karttumisena on valtautumista. Oppiminen liittyy laajasti elämän osaamiseen, kokemus sisältää emotionaalista voimaa.

B: Vaikka välillä tuntuu, että työ ottaa minulta aikaa, työ ottaa sitä ja työ ottaa tätä, ja semmonen vihankin tunne joskus on ollu, mutta toisaalta työ on antanut mulle niin hirvittävän paljon!

D: Yks on nää sairaalakeikat: leikkaukset, mihin ei onneks ite oo tarvinnu päätyä, niin ne on kans ollu sellasia, että AHAA! On sillä tavalla kartuttanut sitä elämänkokemusta, ku aattelee mitä itelle karttuu tilanteista, että on paljon viisaampi

Viittomakielentulkkien ammattielämäkerroissa osa merkittävistä oppimiskokemuksista ilmenee siten, että haastateltava antaa tietyn esimerkin yksittäisestä tapahtumasta, jonka hän on kokenut itselleen merkittäväksi oppimiskokemukseksi. Toisaalta ammattielämäkerroista on tulkittavissa kokemuksia, jotka eivät suoraan osoittaudu kertojalle itselleen merkittäviksi, mutta kokonaisuutta analysoitaessa näyttäytyvät lukijalle kokemukseksi, joilla on ollut laajentavaa vaikutusta kertojaan. Kokemuksiin liittyy tietynlainen reflektointi, jonka tuloksena kokemus huomioidaan jälkikäteen ja ymmärretään itselle merkittäväksi. Viittomakielentulkit arvostavat kokemuksiaan henkilökohtaisesti ja ymmärtävät kokemusten muuttaneen arvomaailmaansa ja sisältäneen laajentumista. Kokemusten kautta tapahtuu monipuolista oppimista.

Kokemuksen subjektiivinen arvostus näkyy esimerkiksi suhteessa viittomakielentulkin ammatin arvostukseen. Subjektiivinen kokemus on merkittävä esimerkiksi alan vaihtamisen yhteydessä, jolloin tulkin ammatin tuomia puolia on helppo arvioida objektiivisesti vertaamalla niitä uuteen työkokemukseen. Uusi ala vaikuttaa koulutusvaiheessa mielenkiintoiselta ja erilaiselta. Työharjoittelujaksolla viittomakielentulkki (A) saa kokemuksen työajoista ja työtehtävän luonteesta, siitä mitä koulutuksen jälkeinen työelämä saattaisi olla. Uuden ammatin säännöllisyys ja tehtävien vastaanottaminen ulkopuoliselta taholta on kokemuksena merkittävä. Tulkki oppii arvostamaan viittomakielentulkin ammatin erityisyyttä, joka on vapautta vaikuttaa omaan työhön.

A: Siinä vaiheessa minä ajattelin, että jatkanko tulkin työtä ollenkaan, vai vaihanko kenties kokonaan alaa, koska se (uusi ala) tuntu niin kauheen mukavalta. Sit meillä oli tämmönen työharjoittelujakso siihen kurssiin liittyen ja mullakin se oli, joka aamu kaheksas töihin ja neljältä pois. Ja samalla jakkaralla istuin koko päivän ja joku anto minulle työt mitä minä tein: niin kas vain, silmät aukeni ja huomasin miten mahtava vapaus on tulkin työssä.

Merkittävä oppimiskokemus on henkilökohtaisesti arvostettu ja voi sisältää mm. kielitaidon laajentumista. Kokemuksella on muuttava vaikutus tulevaan kielen käyttötaitoon. Viittomakielen rakenne eroaa puhutun kielen rakenteesta sen visuaalisuuden vuoksi. Visuaalisen kielen oppiminen perustuu erilaiseen opiskelutekniikkaan kuin puhutun kielen oppiminen. Ennen tulkkikoulutukseen saapumista opiskelijoilla on ollut kokemusta puhuttujen vieraiden kielten opiskelusta. Visuaalisen kielen käytännön kielitaitoa ei voi harjoittaa kirjallisen oppimismateriaalin kautta, kuten lukioaikana on totuttu. Viittomakieltä täytyy tuottaa ja 'lukea' videomateriaalin avulla. Liikkuva kuva on ehdoton opiskeluväline ymmärtämis- ja tuottoharjoituksissa. Tulkkikoulutuksen aikana viittomakielen opiskelu aloitetaan alkeista ja tavoitteena on perustaidon saavuttaminen, jota tulee laajentaa ja syventää tulevassa työssä, tulkin ammatissa. Kielitaito on tulkkaustaidon oleellinen osa, joten visuaalisen kielen rakenteen oivaltaminen on merkittävä oppimiskokemus ammattiuran aikana. Rakenteen ymmärtäminen helpottaa tulkkausprosessissa analyysi-, siirto- ja muotoiluvaihetta. Kielitaito kehittyy parhaiten olemalla kontaktissa kielenkäyttäjiin. Samalla on mahdollisuus tutustua ihmiseen ja hänen ajatusmaailmaansa, sitä kautta kulttuuriin. Kulttuuria ja kieltä ei voi erottaa toisistaan. Viittomakielentulkit ja kuurot tulevat eri kulttuuritaustoista, tulkit edustavat puhutun kielen kulttuuria, kuurot viitotun kielen kulttuuria. Tulkin maailmankuva on rakentunut pääosin auditiivisen kanavan kautta, kuurolla maailmankuvaan ja ajatteluun vaikuttaa visuaalisuus. Viittomakielentulkin ammattitaitoon tulee sisältyä viittomakielisen kulttuurin ja visuaalisen maailmankuvan ymmärtäminen. Opiskelutulkkina viittomakielentulkki (C) kohtaa kuuron opiskelijan päivittäin. Oppimiskokemuksena kielen oppiminen tapahtuu opiskelijan ja tulkin vuorovaikutuksessa. Tulkki on kokenut oppivansa viittomakieltä juuri kuuron opiskelijan ajatusmaailman kautta. Viittomisen ytimellä tulkki viittaa viittomakielen rakenteeseen, pienuus liittyy viittomien lukumäärän vähyyteen lauseessa ja niiden korvaamiseen samanaikaisuudella.

> *C: Mutta tota siellä mä oikeestaan opin viittomakielestä sen oleellisen asian mitä mä siitä miellän ja tajuan... Opiskelutulkkina tajusin jotain viittomisen ihan ytimestä! Kuuro, joka siellä oli niin sen viittomatyyli on niin minimalistinen, siinä ei oo mitään turhaa, siitä ei voi mitään jättää pois, eikä siihen voi mitään lisätä, että se on kerta kaikkiaan se mitä se on. Sen lukeminen oli aluksi tyystin mahdotonta ennen kuin pääs ihmisen pään sisälle, siitä se jotenkin lähti. Silloin*

mä opin sen, että mahdollisimman pienellä, kuinka pienellä voi viittomakielellä tehdä asioita ja musta se oli tosi hienoa!

Mezirowille aikuisuus merkitsee kokemuksien ja erilaisten elämänvaiheiden tulkintaa ja reflektointia. Hänen mukaansa aikuisella on syvä tarve ymmärtää omien kokemusten merkitys ja sitä kautta elämänsä tarkoitus (Ahteenmäki-Pelkonen 1997, 122). Tulkintaperusteina on merkitysperspektiivi, jolla tarkoitetaan tiettyä olettamuskokonaisuutta tai –rakennetta, johon uudet kokemukset sulautetaan ja joka tulkinnan myötä muokkaa ja muuntaa niitä. Merkitysperspektiivi on kokoava käsite, joka sisältää yksilön koko elämän, erityisesti kokemusten tulkinnan ja toiminnan perusteet. Merkitysperspektiiviin sisältyy merkitysskeemat, jotka ovat toisiinsa liittyviä odotuksia. Merkitysskeemat koskevat jos-niin-, syy-vaikutus-, ja käsitteellisiä suhteita sekä erilaisia toisiaan seuraavia tapahtumia, kuten esimerkiksi janon vie juominen. Merkitysskeemat ovat totunnaisia tulkintasääntöjä. Merkitysperspektiivin muutos-prosessi voi käynnistyä kehityksen myötä, mutta usein se käynnistyy merkittävässä elämänmuutoksessa. Muutos voi olla haluttu (esim. työpaikan vaihdos) tai ristiriitoja sisältävä dilemmatilanne (esim. läheisen menettäminen). Muutostilanteissa aikuisella on taipumus suuntautua uusiin perspektiiveihin tasapainon säilyttämiseksi (Mezirow 1995, 18; Ahteenmäki-Pelkonen 1997, 123)

Tulkkaustehtävän sisältämä sanoma voidaan kokea merkittäväksi oppimiskokemukseksi. Sanoman ymmärtämisellä on ollut muuttavaa vaikutusta koko henkilökohtaiseen elämänkulkuun. Haastateltavan merkitysperspektiivin muutosprosessi käynnistyy työstä saadun kokemuksen sulauttamisella ristiriitoja sisältävään henkilökohtaiseen dilemmatilanteeseen. Tulkki (B) on äitiyslomalla eikä töihin lähtöön ole pakottavaa taloudellista syytä. Aviopuoliso on iltaisin kotona vauvaa hoitamassa ja tulkilla on vahva tunne, että tämä työtilaus on otettava vastaan, sille ei ole olemassa mitään estettä. Tulkkaus tapahtuu iltaisin rippikoululeirillä, jossa puhutaan hengellisiä asioita. Sanoma Jumalasta koskettaa myös tulkkia ja tulkki kokee saavansa hengellistä sisältöä elämäänsä juuri työn kautta. Myöhemmin tulkin yksityiselämässä tapahtuu raskaita asioita, joista hän selviää ymmärtämällä aiemman työkokemuksen tarkoituksen. Kaiken kaikkiaan kysymyksessä on merkitysperspektiivin muutos, joka kattaa tulkin elämän kokonaisuutena. Tulkki tulkitsee työkokemustaan ja oman

toimintansa perusteita kantavana voimana, jonka avulla kestää elämän vaikeudet. Tulkilla on halu ymmärtää kokemuksen merkitys ja sitä kautta koko elämänsä merkitys.

> *B: Olin äitiyslomalla eikä mitään tarvetta lähtee töihin ja mulle tuli työtarjous, että lähetkö yhelle rippileirille. Minä ajattelin, että minun ei tartte lähtee, että rahaa on, että mulla on mahollisuus olla taloudellisesti kotona. Ja semmonen olo, että kyllä mun pittää lähtee ja minä lähin sinne. Minä tein sen iltasin, ku minun mies tuli kottiin, niin sitten pysty lähtemään ja ajattelin, että joku tässä on takana ja ajattelin, että antaa mennä etteen päin. Ja mä tein sitä työtä siinä sitten nuorten kanssa ja tottakai ne puhu hengellisistä jutuista. Niillä oli ihania iltoja ja ne puhu Jumalasta ja mulle tuli siellä sitten hirvittävän vahva olo, että Jumala on oikeesti olemassa! Ihan uskomatonta! Sitten mä ajelin kottiin ja suunnilleen että: jess! Ja mä sain sen sieltä työstä! Se tunne itelleenkin. Enkä mä siinäkään vaiheessa ollu ajatellu, että tääkö se on tän tarkotus, mutta sitten heinäkuussa, samana kesänä mun läheinen kuoli. Sillon mää niin ku ite tajusin, että herra jumala, ei voi olla totta, että mä siitä työstäni, mä sain itelleni niin paljon, että mä jaksoin siitä etteen päin!*

Oppiminen on Mezirowin mukaan ennen kaikkea merkityksen antamista, kokemusten ymmärtämistä ja tulkintaa. Oppiminen on omaksuttujen tottumusten kriittistä tarkastelua ja purkamista entistä relevantimpien tulkinta – ja toimintaperusteiden luomiseksi (Ahteenmäk-Pelkonen 1997, 143). Edellä olevassa esimerkissä oppiminen liittyy kokonaisvaltaiseen elämänhallintataitoon. Työkokemuksen tulkinta tuo merkityksen henkilökohtaiseen elämään. Tulkinta- ja toimintaperusteet pohjautuvat elämässä esiin tulevien vaikeuksien voittamiseen. Viittomakielentulkin työ tarjoaa oppimiskokemuksia, joilla on annettavaa henkilökohtaiselle elämisen taidolle.

3.2.2 Kriittisesti reflektoituja kokemuksia

Koulutuksen jälkeinen työkokemus on ollut merkittävää juuri oman ammatillisen toiminnan ohjaajana. Haastateltavat toteavat koulutuksen tuomien ennakko-oletusten uudelleen arvioinnin välttämättömäksi ammattiuran aikana. Koulutuksen aikana ymmärretty tieto ja taito muuttuvat kokemuksen kautta. Tulkilla (E) on kokemus siitä, että tulkin mukanaolo tulkkaustilanteissa ei toteudu siten kuin teoria opettaa, on käytettävä omaa ajattelua ja järkeä sekä toimittava tilanteen edellyttämällä tavalla.

Tulkin kertoman mukaan työelämään astuminen on sekä positiivinen että negatiivinen kokemus. Kokemuksen jälkikäteisreflektointi aiemmin opittuun antaa valmiuksia toimia viittomakielentulkin ammatissa. Ammatillinen itseluottamus vahvistuu ja sen myötä työn tekeminen helpottuu.

> *E:...mikä oli oivallus näitten ensimmäisten vuosien aikana, että joka oikeestaan oli hirveen helpottava mulle, että sillon opiskeluaikana me saatiin aivopesu, että mitenkä tulkkaustilanteet toimii! Siihen oli omat sääntönsä ja lakinsa ja näin on tehtävä ja näin se on oikein! Sen mukaan kun yritti käytännössä toimia niin ikinä se tulkkaus ei menny sillä tavalla! Ennen ku mä oivalsin sen, että jokainen tilanne on erilainen tilanne ja se vaatii sitä, niitä omia työtapoja täytyy muuttaa. Mikään ei koskaan menny sillä tavalla, että sä meet lääkäriin ja ensin koputettaan ovelle ja kuuro kertoo kuka on ja kertoo, että tulkki on mukana, ei siis ikinä sekkään menny oikein! Siis mikä helpotus siinä vaiheessa, kun mä tajusin sen, että ei sen tarviikkaan mennä, pääasia että se tilanne toimii! Ja se on kaikkien kannalta sekä kuuron että kuulevan että tulkin kannalta semmonen sujuva tilanne ja se on pääasia... että menikö se niitten sääntöjen mukaan mitä meille oli opetettu... Mä oon varmaan ollu niin kypsymätön sillon opiskeluvaiheessa, että mä oon uskonu ihan kaikki mitä on sanottu ennen ku mä oon ruvennu ajattelemaan omilla aivoilla!*

Reflektointi voi kohdistua toimintaan, kokemukseen jälkikäteen, *reflect on action*, jolloin sillä ei ole vaikutusta juuri tapahtuvassa toiminnassa. Toisaalta kontekstissa tapahtuva reflektointi, *reflect in action,* voi muuttaa kyseistä toimintaa juuri sillä hetkellä. Uudelleen ajattelu kohdistuu tietoon toiminnasta , jossa sen hetkinen kokemus tilanteesta aiheuttaa yllätyksen, joka muokkaa uutta ajattelumallia ja johtaa toiminnan muutokseen (Schön 1987, 29).

Tulkkaustilanne on monimutkainen kognitiivinen prosessi. On mahdollista, että vastaanottaja saa väärän viestin vuorovaikutustilanteessa, jossa on läsnä kaksi osapuolta ja kommunikointi tapahtuu tulkin välityksellä. Tulkilla tulee olla kyky reflektoida toimintaansa juuri sen hetkisessä tilanteessa. Missä vaiheessa tulkkausprosessia on tapahtunut muutosta vaativa toiminta? Ymmärsikö tulkki lähtötekstin merkityksen väärin, tapahtuiko sen siirtäminen kohdekielelle rakenteen kannalta virheellisesti? Mitä uudelleen muokkaaminen edellyttää, että osapuolet kohtaavat toisensa asiasisällön vaatimalla tavalla, vai onko kysymyksessä tulkista riippumaton ilmiö?

Kontekstissa tapahtuva toiminnan reflektointitaidon oppiminen mahdollistaa onnistuneen tulkkaustilanteen. Tilanteen jälkikäteen tapahtunut reflektointi kirjallisen pohdinnan tai keskustelun kautta kehittää ammattiosaamista ja mahdollistaa kontekstissa tapahtuneen reflektoinnin. On kysymys taidosta, verbaalisesta reflektointitaidosta, jolla on vaikutusta tulevaan tapahtumaan (Schön 1987, 31). Tulkkien ammattielämäkerroissa paritulkkaustapahtuma tarjoaa oppimiskokemuksen , jolla on merkitystä juuri tulkkausprosessia reflektoidessa.

Oman toiminnan ja kehityksen reflektointi, palautteen käyttö sekä toisen työn ohjaaminen ja opettaminen ovat osa myöhempää ammattitaitoa, jonka oppiminen on ollut merkittävää ammatillisen kehityksen kannalta. Ammattielämäkerroista käy hyvin ilmi reflektointitaidon kehittyminen, kun kertoja vertaa itseään nuorempiin tulkkikollegoihin ja analysoi sekä omaa että kollegan tulkkaustaidon kehitystä. Tulkkausprosessin analysointi tapahtuu metatasolla. Kysymyksessä on paritulkkaustilanne, jossa tulkit vuorottelevat 15 minuutin välein, toisen tulkatessa ja toisen toimiessa tukitulkkina seuraten parin tulkkausprosessia ja tarvittaessa auttaa tehtävässä. Oppimiskokemuksena paritulkkaus on toiminut tulkille (C) merkityksellisenä, sillä se on opettanut *reflection in action* taidon, taidon suhtautua itseen objektiivisesti

> *C:...on tajunnut sen, että pystyy tarkkailemaan itteään ulkopuolelta kun mä teen sitä työtä. En ehkä oo ajatellu sitä aikasemmin niin tarkkaan, mutta kun kattoo muitten työtä, niin samalla miettii mitenkäs minä teen... Me ollaan puhuttu tästä muitten (tulkkiparien) kanssa, että niillä menee valtavasti energiaa siihen perustyöhön. Ne ei pysty kerta kaikkiaan irrottautumaan ruumistaan ja katsomaan mitä ne tekee. Ehkä sitten tunnin jälkeen, tilanteen jälkeen purkamaan mitä tapahtu, mutta ei sitäkään, koska ei oo pystynyt tarkkailemaan sitä sen prosessin aikana. Mutta mä pystyn tarkkailemaan miten mä sitä teen, teenkö mä oikein vai teenkö mä väärin. Mä teen sen itse. Siellä se napsahti se, mulla olis ehkä ollu aikasemmin energiaa siihen, mutta se ei ollu ruumillistunut koskaan, se näkyy ihan selvästi tuolla.*

Myös reflektointitaidon puutteellisuus on havaittu kommentoimalla ammattiuran ensimmäistä tulkkaustilannetta. Tilanteen jälkeinen tunne on kuitenkin ollut positiivinen, jonka voi tulkita orastavaksi itsearviointitaidoksi, jonka on mahdollista kehittyä myöhemmin reflektion tasolle. Kysymyksessä on tulkin (A) ensimmäinen oikea tulkkaustilanne. Tilanteen arviointi tulkkausprosessin suhteen tai asiakkaiden

vuorovaikutuksen onnistumisen näkökulmasta ei onnistu ensimmäisillä kerroilla. Ainoa arviointiin luettava piirre on omakohtainen tunne tilanteen onnistumisesta. Se onko tunne oikea vai ei, ei ole oleellista. Oleellista on myönteinen jälkivaikutelma, joka antaa uskallusta seuraavan työtilauksen vastaanottamiseen. Reflektointitaito kehittyy ammattitaidon myötä.

> *A: Se oli ihan kiva keikka, en tiijä menikö se hyvin vai huonosti, kun eihän sillon pystynyt itteesä arvioimaan, mutta siitä hengissä kuitenkin selvittiin.*

3.2.3 Merkittävien oppimiskokemusten kirjo

Viittomakielentulkkien ammattielämäkerroissa esiintyy määritelmien mukaisia merkittäviä oppimiskokemuksia, jotka voidaan jakaa Antikaisen (1996) mukaan 1) keston, 2) laadun ja jatkuvuuden, 3) oppimisen intressin, 4) tilanteen ja ympäristön sekä 5) oppimisen sisällön suhteen. Seuraavassa esitellään aineistosta esiinnousseita oppimiskokemuksia jaottelemalla ne Antikaisen mukaan. Jaottelun tavoite on selventää merkittävän oppimiskokemuksen monipuolisuutta.

1) Keston mukaan määriteltynä kokemus voi olla joko lyhytaikainen yksittäinen ja selkeä kokemus tai epämääräinen, pitkäkestoinen kokemus. Oivallukset tai mielekkääksi koetut oppimiskokemukset esimerkiksi formaalissa oppimisympäristössä ovat lyhytaikaisia, kun taas ammattitaidon karttuminen ja itsetuntemuksen syveneminen edellyttävät pitkäaikaista kokemusta. Tulkki (E) palaa työelämään äitiysloman ja hoitovapaan jälkeen sekä osallistuu täydennyskoulutukseen samanaikaisesti. Työelämään palaaminen on tavallaan lyhytaikainen ja selkeä kokemus, jonka valossa näyttäytyy pidempiaikainen viittomakielialan kehittyminen. Tulkin näkökulmasta katsottuna viittomakielialan teoriatietoa on saatavilla huomattava määrä verrattuna hoitovapaata edeltävään aikaan. Tietoisuus teorian saatavuudesta on sidoksissa täydennyskoulutukseen. Kokemuksena toimii havainto ja omakohtainen saavutettu tietoisuus teorian käyttömahdollisuuksista. Tietoisuus tuo varmuutta ammatinharjoittamiseen.

E: Nyt on ollut tosi tervetullutta lähtee töihin niin, että ensinnäkin lähtee opiskelemaan ja huomaa miten hirveen paljon kaikkee on tapahtunut....Ja se mistä mä oon kaikista eniten nauttinut on se, että kaikille ruppee löytymään teoriapohja ja termejä! Et ei tarvii ennää toimia pelkästään silleen, että musta vaan tuntuu, että se on näin.

Keston mukaan määriteltynä oppimiskokemus on pitkäkestoinen silloin kun ammattitaito karttuu ajan myötä. Seuraavassa esimerkissä tulkilla (D) on kehittynyt oman taidon arviointi tulkkaustilanteiden monipuolisuuden ja määrän kautta. Tilanteiden henkilökohtaisuus ja asiasisällön syvyys ovat olleet kokemuksena vaikuttavia. Ajan myötä tulkki oppii arvioimaan omaa suhdettaan tulkkaustilanteessa esiin nouseviin asiakokonaisuuksiin. Tulkin on oltava tilanteessa objektiivinen eikä hän saa antaa omien tunteidensa vaikuttaa tilanteen kulkuun. On kysymys eettisen ammattisäännöstön noudattamisesta ja ammatillisen ulkopuolisuuden ylläpitämisestä. Ulkopuolisuus antaa myös voimavaroja työn tekemisen jaksamiseen. Oman itsen sisäinen arviointitaito kehittyy pitkäkestoisen oppimiskokemuksen myötä.

D: Mutta ne tilanteet missä on tehny töitä, on ollu vähän tämmösiä niin sanotuja herkkiä tilanteita, tälläsia elämänperuskysymyksiä on mietitty. Nekin on haastavia ne tilanteet että, mun mielestä tässä on oppinut, että mihinkä tilanteeseen lähtee

2) Laadun ja jatkuvuuden määrittely kokemuksen suhteen liittyy oppimiskokemuksen myönteisyyteen tai kielteisyyteen. Lasten syntymät, kuolemantapaukset ovat esimerkkejä oppimiskokemuksen laadun ja jatkuvuuden vaihteluista. Viittomakielentulkit toimivat ihmisläheisessä työtehtävässä. Tulkkien työkuvaan kuuluu tulkkauksen lisäksi perheopetus. Viittomakieltä opetetaan kuuron lapsen kuuleville vanhemmille ja omaisille, kun taas viitottua puhetta opetetaan perheissä, joissa lapsella on todettu viivästynyt puheen kehitys. Molemmat tilanteet ovat perheille uusia ja alkuun vaikeita hyväksyä. Merkittävänä oppimiskokemuksena perheen kohtaamisessa on koettu omien lapsien syntyminen. Vasta äitiyden kautta tulkki (E) on ymmärtänyt tilanteen perheen näkökulmasta ja oppinut kohtaamaan perheen jäsenet tunnetasolla. Tämä on auttanut tulkkia motivoimaan perhettä uuden kielen tai kommunikaatiotaidon opettelemiseen. Oppimiskokemuksen laatu perustuu elämäntilanteiden ymmärtämiseen.

E: Mutta sen jälkeen kun mulle on tullu omat lapset, kun mä rupeen miettimän, että miltä se on siitä perheestä tuntu

Oppimiskokemukset eivät ole aina positiivisia. Tulkki on mukana monenlaisessa ihmiselämän tilanteessa. Osa tulkkaustilanteista on vakavia, kuolemaan ja sairauteen liittyviä tilanteita, joissa kohdataan osapuolet heille merkittävissä tapahtumissa. Tulkin ammatti kasvattaa tulkkia ihmisenä. Oppimiskokemuksena vakavat tilanteet laajentavat tulkin (D) henkilökohtaista ymmärrystä elämästä ja sitä mitä ihminen joutuu kohtaamaan elämänkaaren aikana. Elämän kokonaisvaltaisuuden käsittäminen syntyy eri ikäryhmien kanssa työskennellessä.

D:...että on vakavia sairastumisia tai kuolemantilanteita niin, se tai, että on pienten lasten kanssa tekemisissä, niin se on jotenkin niin kokonaisvaltaista, että ne tilanteet niin ku vaihtuu tässä työssä koko ajan, eri ikäisten ihmisten kanssa on tekemisissä ja monissa tämmösissä elämäntilanteissa. Oikeestaan koko työsaran ajalla on tullu tälläsia tilanteita, että huomaa, että ite ei ikinä oo joutunu ja sillä tavalla kasvaa ihmisenä ja tulkkina siinä tilanteessa.

3) Oppimiskokemukset voivat vaihdella oppimisen intressin tai alan mukaan. Mezirow (1981) luokittelee oppimisen intressit teknisiin, praktisiin ja emansipatorisiin intresseihin. Tekninen intressi viittaa välineelliseen, toisin sanoen instrumentaaliseen tarkoitukseen, kuten omaa uraa varten tapahtuva oppiminen, praktinen liittyy arkielämän tarpeisiin ja emansipatorinen oppiminen vapauttavaan muutokseen (emt.). Instrumentaalista ja praktista oppimista kuvaa tulkin (C) etukäteen valmistautuminen tulevaan tulkkaustilanteeseen. Kyseessä on lukuvuoden mittainen opiskelutulkkausjakso. Viittomakielinen opiskelija on ollut koulutuksessa mukana jo kaksi vuotta ja tulkki vaihtuu kesken opintojen. Tulkin on oltava tietoinen ennen lukuvuoden alkua opiskelijan aikaisemmista opinnoista, jotta tulkkaus onnistuu mahdollisimman hyvin oikeassa viitekehyksessä. Perusteellinen valmistautuminen tulevan lukuvuoden tulkkaukseen on oppimiskokemuksena tekninen kokemus, josta on hyötyä arkipäiväisessä työtilanteessa. Tulkki saapuu oppilaitokseen päivittäin kahden viikon ajan tutustuakseen opetussuunnitelmaan ja oppimateriaaliin. Jälkikäteen kokemus saa humoristisen sävyn silloisen tunnollisuuden vuoksi. Kokemuksen tulee sisältää myös emansipatorista oppimista, jolloin oppiminen aiheuttaa vapauttavaa muutosta oppijassa, kuten saman tulkin myöhempi esimerkki osoittaa.

C: Tunnollisesti valmistauduin siellä paikan päällä, raahauduin aina sinne koululle ja valmistauduin siellä (naurua) ja luin sitä matskua mitä ne oli käsitelly parin ensimmäisen puolentoista vuoden aikana

C: Tottakai se on hirveen palkitsevaa kun näkee koko ajan, että toi takkus tossa ja mä oisin osannut tämän. Mä tiedän miten toi tehtäs, tai jos joku ei pysty lukemaan kuuron opiskelijan käsialaa, niin mä oon ymmärtänyt sanasta sanaan kaiken mitä opiskelija viittoo. Se on ehkä vähän itserakkaasti sanottu, mutta toisaalta se on koko ajan muistutus siitä, että ok, asiat vois olla huonomminkin, mutta mä oikeesti osaan tehdä tätä työtä...Ainakin se mulle näyttää, että mä oon päässy ton vaiheen yli, että jotakin on tapahtunut ...

Emansipatorinen oppimisen on mahdollista tapahtua toisen tulkin monitoroinnin kautta. Seuraamalla ja arvioimalla tulkin työskentelyä voi tehdä havaintoja oman taidon kehittymisestä. Tulkkipari toimii heijastuspintana ja taitava monitoroija pystyy arvioimaan parinsa kehitysvaihetta reflektoimalla omaa tulkkaustaidon kehittymistä. Tilanne on oppimiskokemus, kun tulkki tiedostaa omassa kielitaidossaan ja tulkkaustaidossaan tapahtuneen kehitystä. Tulkki tiedostaa selkeästi kehitysvaiheiden eri tasot ja toteaa lopuksi osaavansa tehdä työtä, jotain on siis tapahtunut.

4) Kokemukset voivat erota sen suhteen missä tilanteessa ja ympäristössä ne tapahtuvat. Viittomakielentulkkien ammattielämäkerroissa korostuu työelämässä oppiminen. Korostus johtuu mitä todennäköisimmin haastattelun aiheen rajauksesta. Ammattielämäkerroista on luettavissa myös oppimista formaaleissa tilanteissa, kuten ammattiuraa varten järjestetyissä koulutustilaisuuksissa. Tilanteet ja ympäristö vaihtelevat viittomakielentulkin työtehtävissä. Monen kohdalla opiskelutulkkausjaksot ovat sisältäneet runsaasti merkittäviä oppimiskokemuksia. Kielitaito, tulkkaustaito, yhteistyötaidot sekä luottamuksen saavuttaminen puolin ja toisin opitaan tilanteessa, jotka toistuvat päivittäin. Oppilaitokset oppimisympäristönä on monelle tulkille merkityksellinen. Oppilaitoksissa on oma työyhteisönsä, johon tulkki tulee ulkopuolisena. Tulkki tulkkaa oppitunnilla suomen kieleltä viittomakielelle ja viittomakielisen opiskelijan käyttämät puheenvuorot suomen kielelle. Joissain tilanteissa tulkin rooli kouluyhteisössä on epäselvä. Useimmiten tulkki ei ole oppilaitoksen palkkalistalla, vaan palkan maksaa opiskelijan kotikunta.

Tulkin (D) työsuhde kestää opiskelijan opintojen ajan, kun taas muu henkilökunta on pidempiaikaisessa työsuhteessa oppilaitokseen. Tulkki joutuu ratkaisemaan roolinsa sekä opettajiin että opiskelijoihin. Tulkki on vaitiolovelvollinen molempiin tahoihin. Opettajien kanssa tapahtuva yhteistyö on oleellinen osa tulevien oppituntien valmistautumiseen sekä työyhteisöön jäseneksi pääsyyn. Opiskelijoihin on osattava rakentaa luottamuksellinen suhde, sillä tulkki ei toimi opettajan apulaisena. Tulkki ei informoi opiskelijan tekemisistä opettajien huoneessa eikä kerro opiskelijoille mitä opettajat tekevät oppitunnin ulkopuolella. Opiskelutulkin rooli koulumaailmassa ei ole yksinkertainen. Vaitiolovelvollisuutta noudattavan tulkin ammattitaitovaatimukset ovat korkealla. Lisäksi kielitaidon ja tulkkaustaidon kehittyminen on haastavaa, varsinkin kun kyseessä on useampi kuin yksi viittomakielinen opiskelija. Viittomakieliset opiskelijat ovat rohkeampia ottamaan kantaa ja ilmaisemaan mielipiteitään ryhmässä. Oppilaitoksessa opiskelutulkkina toimiminen on ollut tulkille monipuolinen ja merkittävä oppimiskokemus.

> *D:...että miten tehä tämmösessä kouluyhteisössä töitä elikkä opettajien kanssa opettajien huoneessa? Miten tärkeetä se yhteistyö on loppujen lopuksi ja se etukäteisvalmistautuminen myöskin. Siellä oli paljon teoriapainotteista opetusta ja molemmat opiskelijat oli ihan täysin viittomakielisiä. Tuli paljon tällasta myöskin suomen kielelle kääntämistä tai tulkkausta. Tosiaalta sekin oli hirvee onni, että ensimmäisenä vuonna molemmat opiskelijat oli hirveen mukavia ihmisiä, nuoria ja tuota meille synty luottamus, mikä mun mielestä on yks semmonen tärkee pointti, et jos sitä ei oo, sitä luottamusta niin, kyllähän sitä työtäkin tekee ilman luottamusta, mutta ei se oo niin hauskaa puoli ja toisin.*

5) Oppimisen sisällön suhteen kokemukset ovat usein taitojen oppimista. Jos puhutaan osaamiskokemuksista, niin oppiminen on jo tapahtunut. Oppimisen sisältö on osaamisen takana, sen reflektoiminen Jarvisin (1987) mukaan on refleksiivisen taidon oppimista. Nämä taidot voivat olla kognitiivisia, kommunikatiivisia tai sosiaalisia taitoja. Asiakaan kanssa syntyvä ystävyyssuhde on osittain riippuvainen kommunikatiivista ja sosiaalisista taidoista. Viittomakielentulkin ammattiuran alkuvaiheessa kielitaito ei aina riitä ilmaisemaan omia tunteita saati ymmärtämään vieraskielisen ihmisen ajatusmaailmaa. Kielitaito ja kommunikaatiotaito eivät ole sama asia. Kielitaito on uran alkuvaiheessa teknistä, mutta kehittyy myöhemmin kulttuurin ja ihmistuntemisen myötä kommunikaatiotaidoksi. Kommunikaatiotaitoon liittyy myös persoonalliset tekijät.

Ammattiuran alkuvaiheessa ammattisäännöstöä saatetaan tulkita siten, että asiakkaan kanssa ei uskalleta läheiseen suhteeseen. Pelätään, että tulkin ulkopuolisuus kyseenalaistuu tulkkaustilanteissa, joissa tulkki ja asiakas ovat läheisessä suhteessa. Ammattiosaamisen reflektoiminen nostaa esiin ammattitaidon hallinnan vaikka viittomakielinen asiakas onkin ystävä. Tulkki osaa toimia tulkkina, kun siihen on tarve. Oppimiskokemuksena ystävyyssuhteen syntyminen on tulkille (A) merkittävä kokemus kognitiivisten, kommunikatiivisten ja sosiaalisten taitojen oppimisena. Kokemukseen tiivistyy taito hallita ammattitulkin ja yksityishenkilön välisiä rooleja siten, että ystävyys säilyy ja samalla tulkin työn tekeminen onnistuu tulkkaustilanteissa.

> *A: olin siellä opiskelutulkkina tälle asiakkaalle ja siitä mä sain sitten ihan ystävän. Ja sillein tuntu, että me ollaan niiku samalla aaltopituudella ajatuksissa ja ainut ero oli vain se, että hän ei kuule ja minä kuulen. Ja nykyäänkin pidetään sitten yhteyttä, vieläkin. Ja niin kun alkuaikoina tuntu, että eihän asiakkaan kanssa voi ystävystyä, mutta sehän on ihan luonnollista. Mutta sekin varmaan vaati tietynlaista kypsymistä että uskaltautuu siihen että ja voihan sitä muutakin...*

Refleksiivisen taidon oppimista kuvaa havainto, jossa tulkki huomaa eron omassa ja äsken valmistuneen tulkin ammatillisessa kehityksessä. Työolosuhteet ovat kehittyneet vuosien aikana siten, että mm. tulkkaustaito kehittyy nopeammin kuin aikaisemmin. Kyseessä on tulkkipari, joista toinen on aloittanut ammatillisen uransa ennen kuin paritulkkaus tuli tutuksi. Tulkki kokee paritulkkauksen edistävän tulkkauksen oppimisprosessia. Paritulkkaus toimii merkittävänä oppimiskokemuksena oman taidon oppimista analysoitaessa. Tulkilla (C) on selkeä kuva kahden eri tyyppisen oppimisprosessin eroista. Aiemmin yksin tehty työ ei tarjonnut vastaavia vertailu- ja oppimiskokemusta kuin parin kanssa työskentely. Parilla on mahdollisuus jälkikäteisreflektointiin tulkkaustilanteen yhteydessä. Samalla tulkkipari antaa tukea ja tekee vaadittavia korjauksia, jos tulkkausvuorossa olevan tulkin työ häiriintyy. Tilanteen jälkeiset palautekeskustelut edistävät oppimista.

> *C: Nyt kun katsoo nuorempien prosessia niin se (oppiminen) on nopea ja ne pääse nopeammin siihen kiinni, ku mitä minä joka jouduin hakkaamaan päätäni seinään. Musta se on tosi positiivinen asia, että parityöllä on myös semmonen vaikutus, että se nopeuttaa ihmisten perustason löytymistä ja perusprosessin hallintaa*

3.2.4 Merkittäviä oppimiskokemuksia ihmissuhteista paritulkkaukseen

Viittomakielentulkin ammatillisen kehittymisen mahdollistaa oppimiskokemukset, jotka ovat olleet valtauttavia ja vahvistaneet subjektinsa, tulkin itsensä toimijuutta (Antikainen 1996). Emansipatorisoituminen on uuden suhteen luomista itseen ja oppimiseen (Keskitalo-Foley 2000). Valtautumiseen ja emansipatorioitumiseen johtavia oppimiskokemuksia ovat olleet ihmisen elämänkaaren mukana eläminen. Asiakkaiden elämäntilanteiden välityksellä tulkit kokevat kartuttavansa henkilökohtaista elämän kokemustaan. Alan vaihtokokeilu näyttää tulkille viittomakielentulkin ammatin itsenäisyyden ja erityisyyden. Tulkkaustilanteiden sanoma voi johtaa merkitysperspektiivin muutokseen ja vaikuttaa elämänhallintaan. Ihmissuhteilla on merkittävä vaikutus kielitaidon kehittymiseen ja kulttuurin tuntemiseen. Tulkkaustilanteiden toteutuminen käytännössä johtaa henkilökohtaisen toimintamallin haltuun ottamiseen. Formaalissa oppimisympäristössä, kuten täydennyskoulutuksen yhteydessä tulkit omaksuvat uutta teoriaa ja oppivat soveltamaan sitä käytäntöön. Erilaisten työtilanteiden myötä tulkkien itsetuntemus syvenee ja sen myötä työtilanteiden etukäteen arviointi selkeytyy. Perheen perustamisella on merkittävä vaikutus silloin, kun on tarve ymmärtää ulkopuolisen ihmisen perhe-elämässä liikkuvia tunteita. Kokemuksista nousee vahvana ja merkittävimpänä esiin paritulkkaus ja opiskelutulkkina toimiminen. Paritulkkaus mahdollistaa reflektoinnin tulkkiparin kanssa, jonka tuloksena tulkkaustaidon kehittyminen on koettu merkittäväksi. Opiskelutulkin oppimisympäristönä on oppilaitos, joka tarjoaa oppimiskokemuksia tulkin rooliin, työyhteisöön, kielitaitoon ja ihmissuhdetaitoihin liittyen.

Kokemuksen kriittinen reflektointi edesauttaa oppimista ja johtaa oman toimintamallin syntymiseen. Kokemukset, joita tulkit ovat arvostaneet henkilökohtaisesti, ovat sisältäneet laajentumista ja muuttavaa vaikutusta. Seuraavassa kappaleessa perehdytään siihen mihin elämänvaiheeseen oppimiskokemukset kasaantuvat.

3.3 MIHIN ELÄMÄNVAIHEESEEN OPPIMISKOKEMUKSET KASAANTUVAT ?

Viittomakielentulkit kokevat oppivansa ammattiuransa ensimmäisinä vuosina paljon. Viittomakielentulkkien ammattielämäkerroissa korostuu koulutuksen jälkeinen runsas työn tekeminen. Tulkeista on aina ollut pulaa. Vuonna 1989 Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmän tekemän kyselyn mukaan tulkkien lukumäärän kaksinkertaistuminen ei ollut parantanut palvelun tarjontaa ja saatavuutta (Työryhmä 1990, 57). Työtä on ollut tarjolla myös viime vuosina paljon. Stakesin (2000) selvityksen mukaan tulkkipula on yksi selkeimmin esiin tullut syy tulkkipalvelujen toteutumattomuuteen.

Heti valmistumisen jälkeen on helppo tarttua runsaaseen työtarjontaan. Juuri valmistuneena nuorena tulkkina työn tekeminen innostaa. Koulutuksen jälkeiselle entusiasmille on ominaista energisyys sekä suuret odotukset työstä. Se mitä työ itsessään on, on koulutuksen aikana vielä epävarmaa. Saatetaan kuvitella, että työ vastaa kaikkiin elämän odotuksiin ja innostuneisuus näkyy työn tekemisessä (Sternberg 1985). Tulkkien kohdalla tämä innostuneisuus ilmenee jokaisen kohdalla suurena työmääränä. Jokainen informantti (5/5) oli omistautunut työn tekemiselle ensimmäisten työvuosien aikana. Perhe- ja ihmissuhteilla ei näytä olevan rajoittavaa merkitystä työn vastaanottamiselle. Tulkit ovat olleet yhtä lukuun ottamatta päivisin opiskelutulkkina ja tehneet päivätyön iltaisin ja viikonloppuisin asioimistulkkauksia ja opetuksia. Työ on täyttänyt elämän ja siitä on myös nautittu. Työn tekeminen on ollut hauskaa, vaikka kukaan ei enää toimisi samalla tavalla tänä päivänä. Tulkit ovat kokeneet työtarjousten myötä itsensä tärkeäksi, eikä työajalla ole ollut merkitystä. Ennen tulkkikeskusten perustamista tulkeille soitettiin suoraan kotiin ja tehtiin tulkkitilaus henkilökohtaisesti. Maassamme oli ainoastaan neljä tulkkikeskusta 1980 luvun lopussa, nyt niitä on 23 (Stakes painossa 2000). Tulkille saatettiin soittaa mihin vuorokauden aikaan tahansa tilanteesta riippuen.

A: mut ei ollu mitään jarruja (naurua) Ja sillon oli niiku semmonen tunne, että sä oot hirveen tärkee ihminen

B: elikkä opiskelin ja tein töitä ja hoijin lapsia ja rämmin elämässä etteen päin. Sit olin parivuotta opiskelutulkkina päivätyössä ja se oli semmonen...Sitä enne niitä vuosia oli paljon kun tein opetusta, ja aina illat kiinni ja plää plää plää...

C: Poltin tasasesti kynttilää kummastakin päästä, mutta se oli niin eri tyyppistä ja sillon aluks sitä jakso tehä tämmösiä pöljyyksiä... sitä mä jaksoin pari vuotta...

D: Tein töitä ihan yötä päivää se oli ihan sama mihin aikaan joku soittaa, niin sen kun vaan lähetään, auto käynnistyy kyllä...
Oikeestaan, jos ajattelee tätä uran alkua niin semmonen napakymppi koko se ensimmäinen vuos, että oli kauheen innokas tekemään töitä ja sitten vielä sattu niin hyvät opiskelijat ja koulukin oli sillä tavalla tuttu

E: ei ollu paljon tuttuja siellä eli se oli aika paljon työn tekemistä sillon. Sen lisäksi, että mä olin opiskelutulkkina päivät niin mä tein opetuksia illat ja ihan keikkatulkkausta eli se oli aika työpainotteista. Ja nyt kun katto valmistuvia niin sydän syrjällään seuraa miten hirveesti ne ottaa töitä vastaan

Innostuneisuuden vaiheeseen kuulu työn haasteellisuus ja sen hallittavuuteen vaikuttavat tekijät. Tilastokeskuksen rahoittamassa tutkimuksessa 1997 palkansaajilta on kysytty miten kauan aikaa heidän työtehtävänsä oppiminen veisi uudelta työntekijältä, jolla olisi tarvittava pohjakoulutus. Palkansaajista 23 prosenttia katsoi, että työtehtävien oppimiseen kuluisi 1-2 vuotta ja 12 prosenttia, että oppimiseen menisi yli 2 vuotta (Blomquist 1997, 27). Mitä korkeammassa asemassa henkilö toimii, sitä kauemmin hän arvio työtehtäviensä oppimiseen kuluvan aikaa. Ylimmistä toimihenkilöistä 55 prosenttia katsoi, että tehtävien oppiminen vie uudelta henkilöltä vähintään vuoden (emt.).

Viittomakielentulkkien ammattielämäkerroissa juuri ammattiuran ensimmäiset 4-5 vuotta, sisältävät huomattavan määrän merkittäviä oppimiskokemuksia, jotka liittyvät työn tekemiseen. Uuden oppiminen, työn asettamat haasteet ja niiden voittaminen innostavat tekemään työtä. Tulkin työ on monipuolista, jokainen tilanne asettaa uudet haasteet sekä kielitaidolle, tulkkaustaidolle että tilannetietoisuudelle. Tulkkina tilanteiden vaihtuvuus edellyttää joustavuutta ja tilanteen hallintaa. Monelle ulkopuoliselle taholle viittomakieli ja kuuron asiakkaan osallistuminen tasavertaisesti

tulkin välityksellä on uusi hämmentävä ja kokemus. Viittomakielentulkki joutuu tulkkaustilanteessa asiantuntijan rooliin heti uransa alkuvaiheessa. Vaikka kokemus työelämän todellisuudesta ei vastaa täysin koulutuksessa opittua teoriaa, innostuneisuus antaa voimaa jaksaa ja kehittyä eteenpäin.

> *D: tottakai kun se oli ensimmäinen vuosi tehä töitä niin se oli semmonen antoisa ja opettavainen kaiken puolin ja senkin vuoden aikana oppi elikkä semmonen tietty fanaattisuus mikä tämmösellä uudella tulkilla on, kun on valmistunut ja on kaikki tuoreet opit ja niitä sitten kivikoitten kautta ajettiin sileimmiksi...*

Innostuneisuutta seuraa pysähtyminen, jonka aikana selviää, mitä työ todellisuudessa on. Henkilö ei enää kuvittele, että työ vastaa kaikkia odotuksia vaan opitaan huomaamaan, että työn lisäksi tarvitaan muutakin kuten kotia, ystäviä, rakastettua ja rahaa. Urakehitys tulee tärkeäksi. Pysähtyminen tapahtuu muutaman työvuoden jälkeen (Sternberg 1985, 3 –4). Teemahaastattelun yhteydessä tulkkeja pyydettiin arvioimaan missä vaiheessa heillä tapahtui pysähtyminen. Viidestä neljällä se tapahtui neljän vuoden jälkeen ja yhdellä viiden vuoden jälkeen. Kolmella tulkilla pysähdys liittyi ensimmäisen lapsen syntymään, yhdellä toisen lapsen syntymään ja yhdellä kyseessä oli paikkakunnan vaihdos. Jokainen haastateltava kertoi arvottavansa työn tekemisen eritavalla kuin ammattiuran alkuvaiheessa. Neljän viiden työvuoden jälkeen yksityiselämä sai arvomaailmassa etusijan. Yksityiselämän arvostaminen liittyy perheen perustamiseen ja ihmissuhteiden ylläpitämisen. Tulkit kokevat elävänsä aikuisuuden vaihetta. Aineistosta voi tulkita, että työhön liittyvä innostuneisuus koetaan nuoruusikään kuuluvaksi.

> *A: että vasta aikuisena on oppinut sen, että on muutakin elämää ku työtä, lasten kautta ja muuten.*

Omakohtainen kokemus ensimmäisten vuosien työmäärästä ja kokemusten jälkikäteisreflektointi on synnyttänyt halua tukea uusia, juuri valmistuneita nuoria tulkkeja. Kokeneilla tulkeilla on halu ohjata vastavalmistuneita tulkkeja pehmeämpään työelämään siirtymiseen. Itsekuri ja itsensä tunteminen ovat taitoja, joita halutaan valottaa uusille tulokkaille. Laajentumista ja muuttavaa vaikutusta kuvaa ymmärrys oman osaamisen kehittymisestä. Viittomakielentulkin ammattiala kehittyy jatkuvasti ja

uudet työmuodot kuten paritulkkaus, ovat tuoneet työntekoon helpotusta ja parantaneet tulkkauksen laatua.

> *A: Niin eikä just, että kaikkien tarttis hakata päätä seinään ja kantapään kautta kaikkea oppia, että vois vähitellen maistella, että mitä se on, eikä tulis mittään yllätyksiä että tätäkö tämä työ on.*

Koulutuksessa opitut asiat muokkaantuvat työkokemusten myötä. Aineistosta nousee esiin koulutuksen jälkeisen työrealiteetin kohtaaminen. Ensimmäisiä työvuosia tulkit kuvaavat ilmaisuilla: *poltin tasaisesti kynttilää molemmista päistä, tein työtä yötä päivää, ei ollut mitään jarruja, tietty fanaattisuus...kivikoitten kautta sileiksi.* Työtä tehdään ammattiuran alkuaikoina paljon. Freelanceluonteisen työn hallintaa opitaan vasta muutaman työvuoden vuoden jälkeen. Työn hallintaan kuuluu oleellisena työtehtävien vastaanottaminen ja arvomaailman rakentuminen. Vastavalmistunut tulkki ei osaa kieltäytyä työtehtävistä, joita on tarjolla runsaasti. Työaikaa ei määritellä ulkopuoliselta taholta kuten työsuhteissa, jotka noudattavat työehtosopimuksia. Jokaisen on itse luotava henkilökohtainen työrytminsä ja opittava luottamaan siihen, että uusia työtarjouksia tulee jatkossa lisää vaikka työstä kieltäytyykin. Innostuneisuutta seuraa pysähtyminen, jonka aikana selkeytyy työn tekemisen todellinen luonne. Parisuhteet ja perheen perustaminen muokkaavat arvomaailmaa jopa niin, että uusien tulkkien vastaavanlainen innostuneisuus kauhistuttaa. Työn tekeminen rauhoittuu. Oppimiskokemukset kasaantuvat koulutuksen jälkeiseen aikaan, mutta ammattielämäkerroista käy ilmi, että niitä esiintyy jatkossakin.

3.4 MIHIN MERKITTÄVÄT OPPIMISKOKEMUKSET KOHDISTUVAT?

Merkittävät oppimiskokemukset kohdistuvat sekä tietojen ja taitojen oppimiseen laajentaen ammattitaitoa, ihmistuntemusta ja muutamalla elämänkatsomusta. Jos merkittävä oppimiskokemus on yksilön elämän käännekohta, voiko kvalifikaatioiden oppiminen olla merkittävää? Kun merkittävät oppimiskokemukset määritellään

Antikaisen (1996) mukaan, niiden tulee ohjata elämänkulkua ja/tai muuttaa tai vahvistaa identiteettiä. Viittomakielentulkkien ammattielämäkerroista voi lukea kvalifikaatioiden oppimisen ohjanneen ammatillista kehitystä sekä vahvistaneen henkilön ammatti-identiteettiä. Merriamin ja Clarkin (1993) mukaan merkittävän oppimiskokemuksen tulee olla subjektiivisesti arvostettu tai sen tulee sisältää henkilökohtaista vaikuttavuutta. Vaikuttavuus viittaa siihen, että sen oletetaan edellyttävän erilaisten taitojen ja toimintakyvyn laajenemista tai persoonallisuuden muutosta (Merriam ja Clark 1993, 133-135).

3.4.1 Kvalifikaatioiden oppiminen

Merkittävät oppimiskokemukset on nähtävissä kvalifikaatioiden oppimisena viittomakielentulkkien ammattielämäkerroissa. Aikuisten oppimisen tutkimus on laajentunut formaaleista oppimistilanteista informaaleihin oppimistilanteihin. Myöhäismodernissa yhteiskunnassa elämä ja työelämä edellyttävät valmiutta toimia monimutkaisissa työympäristöissä ja kykyä kehittää uusia ajattelu- ja toimintamalleja. Oppimisen lähteenä toimivat ihmisten arkielämään sisältyvät avoimet ja monimutkaiset toimintaympäristöt (Aittola, Koikkalainen ja Vaherva 1997). Viittomakielentulkkien ammattielämäkerrat luovat tietynlaisen viitekehyksen oppimisympäristölle. Useimmat oppimiskokemukset on koettu merkittäviksi juuri informaaleissa tilanteissa, työelämän yhteydessä. Lisäksi joukkoon mahtuu myös formaalin koulutuksen puitteissa sekä muissa elämäntilanteissa tapahtuvaa oppimista.

Ammattitaidon nelikenttä (Räsänen 1996) antaa viitekehyksen kvalifikaatioille. Suunnittelukyky, sosiaalinen kyky, arviointikyky ja teknistaidollinen kyky sisältävät runsaan määrän yksittäisiä ammattitaidon osaamisalueita. Seuraavassa tarkastellaan viittomakielentulkkien ammattielämäkerroista nousseita merkittäviä oppimiskokemuksia, jotka kohdistuvat tiettyyn taitoon. Ystävyys- ja ihmissuhteet ovat kokemuksia, jotka sisältävät runsaasti monimuotoista oppimista. Teknistaidolliseen kykyyn kuuluu mm. kielitaito, tulkkaustaito ja terminologian hallinta. Teknistaidolliset kykyjä opitaan ihmissuhteiden kautta. Kielitaitoa opitaan, kun saavutetaan läheinen

kommunikatiivinen suhde eri ikäisiin viittomakielisiin asiakkaisiin, samalla kulttuurin tuntemus syvenee. Ei - viittomakielisten asiakkaiden tulkkina toimiminen taasen opettaa sen, että kielitaito ja tulkkaustaito ei kehity, jos niitä ei harjoita, pikemminkin opitaan muita tilanteeseen vaikuttavia tekijöitä. Formaalissa oppimisympäristössä viittomakielen teoriatieto lisääntyy. Oppimiskokemuksena arvostetaan paritulkkausta, jossa tulkkaustaidon reflektoiminen on mahdollista työparin kanssa.

Kielitaito

Kielitaito on perusedellytys tulkkaustaidolle. Tulkkien ammattielämäkerroissa havainto oman kielitaidon kehittymisestä nousee esiin osaamiskokemuksena. Kuten edellä on mainittu osaamiskokemus edellyttää jo opitun reflektointia (Jarvis 1987). Viittomakielen osaaminen näyttäytyy tulkille ihmissuhteen muodossa. Tulkit reflektoivat kielitaitoaan kokemusten kautta, kuten lapsen kielirekisterin tai ystävyyssuhteen avulla.

Tulkki (A) on käynyt päiväkodissa säännöllisesti. Alkuun tulkin ja lapsen välillä ei ole ollut vahvaa kielellistä yhteyttä. Tulkki on tulkannut lastentarhaopettajan ohjaustoimintaa sekä päiväkodin satuhetkiä. Kielitaidon kehittymisen myötä tulkki löytää lapsen kielirekisterin, ja osaa soveltaa omaa kielitaitoaan tulkkaustilanteen edellyttämällä tavalla. Ajan kuluessa myös lapsi on oppinut käyttämään tulkkia päiväkodissa. Lapsi jaksaa keskittyä ja kuunnella satua tulkin välityksellä. Satuhetken jälkeen lapsi haluaa kertoa sadun uudelleen omin sanoin, viittoen. Tulkille kokemus on merkittävä. Tulkki kokee osaavansa viittomakieltä lapsen kielirekisterin ehdoilla. Lapsi ymmärtää mitä tulkki viittoo, näin heidän välilleen on syntynyt kommunikatiivinen suhde.

> *A: Mulle se oli semmonen hieno juttu, että me oltiin löydetty, minä semmosen tavan... Hänen kieli oli niin paljon kehittynyt, että jakso ottaa vastaan sitä viittomista ja ymmärsi sen lapsen tavalla ja halus lapsen tavalla sen tuottaa*

Ystävyyssuhteilla on merkitystä kielitaidon kehittymisen lisäksi ammatti-identiteetin selkeytymiseen. Viittomakielen osaaminen näyttäytyy tulkille kuuron ja kuulevan tasavertaisessa suhteessa. Kielitaidon hallintaan liittyy vahvasti kulttuurin tuntemus

sekä tulkin roolin selkeytyminen. Viittomakielentulkki (B) on opiskelutulkkina oppilaitoksessa, jossa on opiskelemassa kaksi kuuroa opiskelijaa vieraalta paikkakunnalta. Työsuhde kestää kolme vuotta. Opiskelun aikana tulkki ja opiskelijat tutustuvat toisiinsa ja heidän välilleen syntyy ystävyyssuhde. Viittomakielentulkille jakso on merkittävä oppimiskokemus. Viittomakieliset keskustelut kehittävät kielitaitoa ja keskustelujen sisällöt yhdistävät heitä ihmisinä. Tulkki kokee oppivansa hallitsemaan tulkin ammatillista roolia juuri keskustelujen avulla. Kielitaito, kulttuurin tuntemus ja ammatti-identiteetti vahvistuvat.

> *B: Se oli semmonen jakso, niinku tulkkina kehittymisen kannalta, minkä mä oon ite kokenu hirmu hyvänä, että tuli kaks ihan uutta kuuroo, ihan uusista ympyröistä ja niitten viittominen oli ihan erilaista. Meillä oli viittomakielisiä keskusteluita ihan, että kielen kanssa, tuli tunne, että me pelataan yhteen. Ja se toimi työparina tosi mahtavasti ja tuntu, että ei oo kulttuurista kuilua välillä vaan että monissa asioissa oltiin just sammaa mieltä niin ku hengenheimolaiset, että se on viittomakielen taidon ja minä-tulkkina-olemisen-taidon semmonen mitenkä minä sanosin semmonen hyvä aika ja hyvä jakso*

Uusia viittomia opitaan usein tulkkaustilanteessa, jossa aihepiiri on tulkille alussa vieras. Viittomakielenrakenne saattaa taas avautua oivalluksena , jolla on yhteys kuuron asiakkaan ajattelun ymmärtämiseen. Viittomakieli on visuaalinen kieli ja sen rakenne eroaa puhuttujen kielten rakenteesta. Opiskelutulkkauksen ensimmäisinä kuukausina tulkille (C) tuottaa vaikeutta ymmärtää opiskelijan viittomista. Kuuro opiskelija on äidinkieleltään viittomakielinen eikä pyri muuttamaan viittomistaan suomenkielen mukaiseksi, vaikka se saattaisi helpottaa tulkkia ymmärtämisessä. Ammattiuran alkuvaiheissa tapahtuu sekavuutta tulkatessa suomenkieleltä viittomakielelle ja päinvastoin. Viittomakielinen kohdekieli sisältää suomenkielen mukaisia rakennemuotoja ja viittomakielisestä viestistä ymmärretään ainoastaan viittomat, ei rakennetta. Tulkin on vaikea irrottautua puhutun kielen sekventaalisuudesta ja ymmärtää viittomakielistä ilmaisua. Tutustuminen asiakkaaseen ja asiakkaan ajatusmaailmaan opettaa kielitaitoa. Tulkki arvostaa työtehtäväänsä opiskelutulkkina juuri kieli- ja tulkkaustaidon oppimiskokemusten näkökulmasta, vaikka muuten tehtävä on raskas.

C: Sen (viittomisen) lukeminen oli aluksi tyystin mahdotonta ennen kuin pääs ihmisen pään sisälle, siitä se jotenkin lähti. Silloin mä opin sen, että mahdollisimman pienellä, kuinka pienellä voi viittomakielellä tehdä asioita ja musta se oli tosi hienoa!...semmosta, että se rakenne on niin puhtaana, että suomen kieli ei oo mitenkään vaikuttanut siihen. Joku semmonen... siinä ei oo mitään liikaa, jokaisella viittomalla on hirveen syvä merkitys. Että siinä ei oo yhtään pintaa, ylimäärästä pintaa mitä esim. tulkatessa helposti tulee: et sä teet vähän liikaa koska et ymmärrä miten sen asian voi kauniissa paketissa tuoda. Siellä mä opin ihan kauheesti siitä, kuinka asiat tuodaan paketissa. Se oli silkkaa energian säästöä koko vuosi siinä mielessä, mutta muutenhan se oli kusimainen työpaikka

Kulttuurin tuntemus

Viittomakielentulkin ammatissa on oleellista tiedostaa kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen liittyvät tekijät. Kulttuurien eroja opitaan olemalla tekemisissä viittomakielisten ihmisten kanssa. Ystävyyssuhteet ovat muodostuneet tärkeäksi väyläksi oppia vieraan kulttuurin tapoja. Samalla tulkit ovat joutuneet selkeyttämään ammattikuvaansa suhteessa omaan itseensä. Ammatillinen kypsyys koetaan opituksi ystävyyssuhteiden kautta. Ammatti-identiteetin muodostuminen ja selkeytyminen tapahtuu työkokemusten kautta. Suurin osa tulkeista omaa kuulevan suomenkielisen kulttuuritaustan. Viittomakielinen yhteisö edustaa etnistä vähemmistökulttuuria, jossa valtakulttuurin edustajilla on ollut ulkopuolinen asema. Ulkopuolisuus on myös haaste. Luottamuksen syntyminen viittomakielisten kanssa on tulkeille merkittävä kokemus. Tulkit toimivat vuorovaikutustilanteissa tulkkeina, mutta viittomakieliseen yhteisöön sisälle pääsy edellyttää hyväksyntää yhteisöltä, samalla ammatillinen identiteetti tulee selkeyttää. Tulkilla (D) on syntynyt läheinen suhde kuuroon viittomakieliseen henkilöön. Tulkki toimii työssään tulkkina ja käy vapaa-ajalla kuurojen yhteisön tapahtumissa. Tulkille ajanjakso on merkittävä oppimiskokemus, jonka myötä tulkki reflektoi ammatti - identiteettinsä kautta minäänsä. Viittomakielentulkin ammatillinen rooli ja yksityishenkilönä esiintyminen asiakkaiden keskuudessa vapaa-ajalla on ristiriitainen tilanne, jonka reflektointi mahdollistaa laajan oppimiskokemuksen.

D: Ja sitten viittomakielisessä yhteisössä tuli pyörittyä vähän enemmänkin niitten vuosien aikana, niitten muutaman vuoden aikana. Se oli hirveen semmonen, niiku tärkee jakso varmaan tällä uralla, et mää huomasin itessäni semmosia hirveen omituisia piirteitä. Kun oli tehny töitä tämmösenä ulkopuolisena, ku tekee töitä viittomakielisten

asiakkaitten kanssa niiku työajalla, mutta menetkö vapaa – ajalla ja pistätkö ittes likoon ja julkistaako jotakin, että oot jonkun kanssa yksissä ja joka pyörii siellä yhteisössä.

Opiskelutulkkausjaksoilta on merkillepantavaa, että jos asiakas on huonokuuloinen ja käyttää viitottua puhetta, tulkit eivät ole kokeneet tulkkaustehtävää kielitaidon ja tulkkaustaidon kannalta haasteelliseksi. Tulkki (C) kokee viittomakielisen asiakkaan kanssa työskentelyn haasteellisemmaksi kuin huonokuuloisen, suomenkieltä käyttävän asiakkaan kanssa. Viitottua puhetta käyttävät asiakkaat puhuvat itse, joten suomen kieleen päin tulkkaaminen jää pois. Tulkin viittomakielen taito ei kehity. Reflektoimalla tilannetta jälkikäteen, tulkeille on selkeytynyt, mitä kahden työkielen kanssa työskentely tulkilta vaatii. Vastaavassa tilanteessa tulkki (D) on kokenut tehtävän muulla tavalla oppimiskokemukseksi. Tulkki on oppinut tulkin ammatissa vaadittavaa kärsivällisyyttä ja ihmistuntemusta.

C: Se oli vielä niin päin, että opiskelija puhu itse, mun ei tarvinnu kääntää suomeen, siis pelkkää viittomakieleen tai siis jotain vp:n sekasta tämmöstä sotkua. Se oli siis täydellinen lässähdys

D: olin edelleen yhdelle oppilaalle tulkkina semmosella teoriapainotteisella linjalla, mutta tää opiskelija oli sitten huonokuulonen elikkä oli tällästa, no se nyt on melkein suomenkielen mukasta viittomista, ja se oli sitten aivan erilainen ihmisenä. Totta kai jokainen opiskelija on erilainen, mutta tulkki pysyy samana, niin siihen kun vertaa, niin toisena vuotena hirveesti taas oppi sitä kärsivällisyyttä.

Tulkkaustaito

Tulkkaustaitoa koetaan opittavan paritulkkauksen myötä. Arviointikyky on arviointitaitoa, jonka kohteena voi olla yksilö itse, työtulokset, ongelmien ratkaisut ja tavoitteiden saavuttaminen. Itsetuntemus on oleellinen tekijä arviointitaidon kehittymisessä. Paritulkkaus oppimiskokemuksena kehittää oman tulkkaustaidon kehittymisen arviointia.

Tulkkaustaidon oppiminen tapahtuu pohtimalla tulkkausratkaisuja toisen tulkin kanssa. Paritulkkaus ja sen yhteydessä annettu ja saatu palaute työparilta on koettu erittäin merkittäväksi oppimiskokemukseksi. Paritulkkaustilanteessa kokeneempi viittomakielentulkki (C) pystyy seuraamaan tulkkiparin tulkkausprosessin kulkua ja

ohjaamaan tarvittaessa onnistuneempiin ratkaisuihin. Samalla kriittinen reflektointi kohdistuu omiin ratkaisuihin. Esimerkissä tulkit työskentelevät oppilaitoksessa päivittäin pareittain. Usein toistuva yhteistyö koetaan tulkkauksen metataidoksi.

> *C: niin siitä on tullu työhön uus ulottovuus, tämmönen toisen ihmisen ohjaaminen. Toisen ihmisen prosessin seuraaminen, musta se on ollu tosi mielenkiintoista, ehkä vähän perverssiä, mutta tosi mielenkiintoista!! (naurua) Sitä seuraa aika läheltä joka päivä, niin se on opettanu itelle aika paljon siitä mitä tekee. Se ainakin kyseenalaistaa koko ajan sen mitä mä teen.*

Erikoistuminen on koettu merkittäväksi tulkkaustaidon oppimiskokemukseksi. Pelkkä kielitaito ja tulkkaustaito eivät riitä laadukkaan tulkkauksen suorittamiseen. Laaja yleistieto on edellytys toimia tulkkina. Lähtökielinen viesti tulee pysytä prosessoimaan kohdekielelle ja erikoisalojen hyvä tuntemus auttaa sekä rakenteen että terminologian hallinnassa. Työtehtäviin liittyvät teoreettisten mallien hallinta ja niiden pohjalta tapahtuva ennakointi on suunnittelukykyä. Erikoistuminen tulkattavaan asiasisältöön on koettu merkittäväksi oppimiskokemukseksi juuri viittomakielentulkin ammatissa. Tulkki (A) on suorittanut edellisenä vuonna vastaavan ATK-kurssin, jolla hän on nyt viittomakielisen asiakkaan tulkkina. Tulkille on herännyt kokemuksen kautta halu tehdä syvempää tutkimusta siitä, miten lähtökielen sisällön hallinta vaikuttaa kohdekielen oikeakielisyyteen. Sammalla herää kysymys onko tulkkauksen laadulla merkitystä opiskelijan opintomenestykseen. Kyseessä on mielenkiintoinen taidon reflektointiprosessi. Tulkki kokee tietämyksensä vaikuttavan vahvasti osaamiseensa. Etukäteen valmistautuminen tulkkaustilanteeseen saa merkittävän arvon onnistumiskokemuksessa.

> *A: Tässä ohessa oon ollut opiskelutulkkina ATK-kurssilla joka on se vastaavanlainen millä ite olin viime talvena. Se nyt päätty tässä helmikuun loppupuolella. Tämä on ollut tämän viimisen talven urakka ja hirveen mielenkiintoista on ollut tulkata semmosta asiaa, jonka minä itse osaan. Olis hirveen mielenkiintosta tehdä tutkimusta, että miten paljon se vaikuttaa tulkkauksen laatuun ja asiakkaan menestymiseen. Tietysti kaikki on kiinni asiakkaasta miten noheva ja fiksu hän on, mutta miten paljon tulkkaus muuttuu, kun ite osaa ne asiat. Minä koin tällä tavalla, että koska minä osasin niin minä pystyin paremmin tulkkaamaan!*

Teoriatieto

Formaalin koulutuksen tarjoama ajankohtainen tieto on apuna kielitaidon kehittymiseen. Viittomakielentutkimuksen myötä tulkkauksen ja kääntämisen teoriat tarjoavat koulutukseen hakeutuvalle välineitä kehittää omaa osaamistaan. Täydennyskoulutukseen osallistuminen ammattiin valmistumisen jälkeen on koettu merkittäväksi. Kun valmistumisesta on kulunut useampi vuosi, tulkit havaitsevat tiedon määrän ja muodon muuttuneen työvuosien aikana. Kielet kehittyvät ajan mukana. Viittomakieleen on tullut uusia käsitteitä, joiden havaitseminen ja ymmärtäminen on ollut tulkille (A) ongelmallista. Viittomakielen rakenteeseen liittyvää tietoa ei ole ollut 'vanhan ajan' koulutuksessa saatavilla. Tutkimukseen osallistuneet tulkit ovat valmistuneet joko yksivuotisesta tai kaksivuotisesta koulutuksesta. Täydennyskoulutus kolmivuotiseen opistoasteen tutkintoon ja nykyiseen ammattikorkeakoulututkintoon on tarjonnut kokemuksia, joiden avulla uuden teorian soveltaminen käytäntöön on laajentanut tulkin (A, E) ammattitaitoa ja antanut ammatillista varmuutta omaan työhön.

> *A: Nythän tietoo on aivan erilailla ku kymmenen vuotta sitten, kun on ollut koulutuksessa. Huomaa ihan erilaisia merkkejä mitä ei oo aikaisemmin huomannutkaan ja erilaisia tapoja ja miettii itekkin, että miten löytää oikeita rekistereitä ja niin poispäin, mistä ei aikoinaan oo ollut ees puhettakaan vaan on puhuttu, että viesti välittyy. Sillä lailla ehkä syvällisemmin ajattelee ja minä oon nämä mahdollisuudet oivaltanut, että se antaa kans, minä viihdyn työssä*
>
> *E: Tavallaan kaikki teoria puuttu sillon, ja nyt niiku huomaa ihan selvästi sen eron, että kaikki pohjaa johonkin teoriaan ja sitä teoriaa tarjotaan myöskin opiskelijoille. Ja on tavallaan niin ku ohjataan siihen mistä sitä tietoo löytyy ja sitä ei aikasemmin ollu...*

Tilanneymmärtäminen

Opiskelutulkin työtehtävässä tulkit ovat kokeneet oppivansa sosiaalisia kykyjä. Sosiaalisten kykyjen oppiminen oppimiskokemusten kautta on ammatillisen kehittymisen kannalta merkittävää. Sosiaalisia kykyjä ovat tilanneymmärtäminen vuorovaikutustaidot, luottamuksen herättäminen ja yhteisyökyky. Joustavuus on oleellinen osa sosiaalista kykyä.

Persoonallisiin kompetensseihin kuuluu tilanneymmärtäminen. Tilanneymmärtämisellä tarkoitetaan tässä tietoisuutta siitä, kuka on tilanteesta vastuussa ja ketä osallistujat ovat. Tulkin käyttö on monelle asiakkaalle vieraskokemus. Tilanteen sujumisen kannalta on oleellista, että tulkki osaa toimia tilanteen edellyttämällä tavalla ja on joustava. Solow (1996) nostaa esiin tulkin kvalifikaatioihin kuuluvan joustavuuden. Hänen mukaansa joustavuudessa on kysymys tulkkausratkaisujen joustavasta soveltamisesta tulkkausprosessissa, mutta joustavuutta edellytetään myös tilanteisiin orientoitumisessa. Tulkin olemassaolo ei saa vetää puoleensa tilanteeseen kuulumatonta huomiota ja samalla tulkilla tulee olla kyky pitää matalaa profiilia siten, että kommunikointi onnistuu osapuolten välillä. Aidot tulkkaustilanteet on koettu merkittäväksi oppimiskokemukseksi juuri tilanteen sujumisen kannalta.

Tilanneymmärtäminen edellyttää toiminnalta joustavuutta ja oman työsuhteen selkeyttämistä ympäristössä, jossa ei ole totuttu viittomakielentulkkiin. Opiskelutulkkina tulkin työsuhde ja palkkaus ei ole aina kouluun sidottu. Useimmiten tulkin palkan maksajana on viittomakielisen asiakkaan kotikunta. Oppilaitoksen henkilökunnalle viittomakielentulkin (C) läsnäolo on aivan uusi kokemus. Tilanne edellyttää tulkilta joustavuutta, jotta tulkkaus sulautuisi osaksi oppilaitoksen työympäristöä. Tilanteeseen orientoituminen tulkin joustavuuden ansiosta palkitaan työyhteisöön kulumisen muodossa.

> *C: Vaikka en ollu koulun työntekijä, kunta makso mulle palkan, kuitenkin mut oli noteerattu aika ihanalla tavalla siellä. Kyllä mä joustinkin joka suuntaan ku sidostesukka, mutta eihän siellä ollu muuta vaihtoehtoa, se oli niin uniikkitapaus kaikille siis ihan kaikille, siinä oli joustettava. En mä nyt tekis semmosta työtä en mä pystys...*

Tilanneymmärtämisen myötä tulkit kokevat oppivansa luottamusta ja ongelman ratkaisutaitoja. Tulkeille on merkittävää kokea saavuttaneensa luottamus asiakkaisiin. Tulkin ja asiakkaan välille saattaa syntyä konfliktitilanteita, jotka tulee käsitellä ja purkaa ammattitaidolla. Sekä ammatillisen luotettavuuden että luotettavuuden syntyminen asiakassuhteissa on aikaa vaativa prosessi. Ongelmatilanteiden ratkaisuun tarvitaan rohkeutta ja ihmissuhdetaitoja. Aloitteleva tulkki kokee epävarmuutta omien taitojensa suhteen, siksi luottamuksen saavuttaminen puolin ja toisin on tärkeä tekijä

työn onnistumiselle. Epävarmuus itsestään tulkkina ja asiakkaan henkilökohtaiset ongelmat ovat joskus vaikea erottaa toisistaan. Opiskelutulkin toimessa tulkki (C) ja viittomakielinen opiskelija kohtaavat toisensa päivittäin. Useimmiten luokassa ei ole muita viittomakielisiä henkilöitä tulkin lisäksi. Kuurolle opiskelijalle tulkki on ainoa, joka ymmärtää häntä hänen äidinkielellään. Tulkin ja opiskelijan suhde perustuu kieleen ja sitä kautta saa henkilökohtaista läheisyyttä. Jokapäiväiseen kanssakäyntiin mahtuu myös vaikeuksia. Reflektoimalla jälkikäteen konfliktitilannetta, tulkki ymmärtää, että kysymyksessä oli luottamuksen osoitus. Silloin opiskelijan käyttäytyminen on ollut raskasta hyväksyä.

> *C: Oli meillä vaikeuksia varsinkin yhen opiskelijan kanssa. Tyttö opiskelijan kanssa otettiin tosi rajusti yhteen. Jälkeenpäin kun sitä ajatteli niin tajus, että oli kysymys opiskelijan kriisistä, mutta se oli aika vaikea siinä tilanteessa miettiä että mikä hitto tässä, minkä takia se mun silmille tulee koko ajan? Mutta nyt on tajunnu sen, että se oli niinku tavallaan luottamuksenosoitus, mutta ei se silloin paljoo naurattanut.*

Viittomakielen seuraamisen ehto on katsekontakti. Opiskelumaailmasta on tuttua, että opiskelijat kuuntelevat vaikka eivät katso opettajaa. Jos viittomakielinen opiskelija ei seuraa tulkkia, hän ei pysty seuraamaan opetusta. Tulkin tulee kuitenkin jatkaa tulkkaamista vaikka opiskelija ei katso, sillä opettajan velvollisuus on kiinnittää opiskelijoiden huomio opetukseen, ei tulkin. Tulkin vastuulla on lähtökielen tulkkaaminen kohdekielelle, ei opiskelijan motivointi. Tulkin tulee kuitenkin arvioida tilanne ensin oman tulkkaustaidon näkökulmasta. Eikö opiskelija seuraa tulkkausta, koska tulkin tulkkaustaito on heikko, vai onko kyseessä jokin muu tulkista aiheutuva häiriötekijä? Tulkki (D) ratkaisee ongelman keskustelemalla opiskelijan kanssa. Onnistunut tilanteen ratkaisu johtaa luottamukseen osapuolten välillä. Tulkille selviää, että kyseessä on opiskelijan henkilökohtaiset ongelmat. Tulkin käytös ei ole syy opiskelumotiivin puutteeseen. Tulkille kokemus on merkittävä tilanteen ratkaisun kannalta. Työn tekeminen saa uuden käänteen, kun luottamus on syntynyt ja opiskelija haluaa olla mukana edistämässä tulkin ammattitaidon kehittymistä. Opiskelija seuraa tulkkausta ja antaa jopa palautetta tulkin tulkkaustaidosta.

> *D: Ja sinä vuonna sain tuta tämän, että minkälaista on viittoo ku opiskelija ei katso viikkoon tai pariin viikkoon, niin siinähän tulkki*

kyllä tosiaan miettii, että mikä on työn tarkotus, Mutta siinä oppi mun mielestä ihmissuhdetaitoja. Piti ite ratkasta, että mistä lähtee ettimään sitä vikaa. Pohtiiko vaan, että se on oma vika kun se ei viiti kattoo mua vai keskusteleeko. Sittenhän mekin keskusteltiin ja selvis, että hänellä on tällasii murrosikään, siis nuoruuteen liittyviä ongelmia, jotka on ihan yleisiä eikä kiinnosta aina koulunkäynti. Sen jälkeen, tän keskustelun jälkeen (opiskelija) anto mulle palautetta, josta mä hihkuin koko loppu kevään, et kuvitelkaa että tämmönen kahen viikonputki, yks ei kato ollenkaan ja sit niiku sä avaat keskustelun ja se anto koko kevään ajan palautetta (naurua), et aina kannattaa tarttua härkää sarvista

Yhteistyötaitoja opitaan työelämässä kokemusten kautta. Viittomakielentulkkien ammattielämäkerroissa merkittävät oppimiskokemukset näyttäytyvät yhteistyötaitojen oppimisena. Yhteistyötaitoja tarvitaan sekä kuulevan osapuolen että viittomakielisen asiakkaan kanssa. Viittomakielentulkin (D) ensimmäinen työsuhde on opiskelutulkkaus ammattioppilaitoksessa. Työuran alkuvaiheessa oppimisympäristönä on ollut luokka, jossa opiskelijat ovat 16 – 18vuotiaita peruskoulun päättäneitä nuoria. Opiskelutulkin työympäristö opettaa ihmissuhdetaitoja ja joustavuutta kielitaidon ja tulkkaustaidon lisäksi. Juuri valmistuneella tulkilla on into tehdä työtä eikä työolosuhteisiin osata kiinnittää kriittisesti huomiota. Työn laatuun kiinnitetään huomiota vasta, kun työkokemusta on kertynyt ja tulkki luottaa itseensä ammattilaisena. Opiskelutulkkauskokemuksen myötä tulkille (B) on kehittynyt tietoisuus itsestään. Tulevaisuus koetaan valintoina ja mahdollisuutena itse vaikuttaa siihen millaisia tulkkaustehtäviä ottaa vastaan.

D:... se luokka oli teinejä täynnä! Kaikki just peruskoulusta päässy ja musiikki soi ja opettaja huusi siihen päälle. Sillon sen vielä kesti, mutta mä oon monta kertaa miettiny, että ei enää, moneen vuoteen en olis enää lähteny semmoselle linjalle tai koululle tulkiksi!

B: Tällä hetkellä mä voisin ajatella, että voisin ajatella olevani vaikka opiskelutulkkina ja sitten, että voit kaiken ite valita...

3.4.2 Kokemuksia kvalifikaatioiden oppimisesta

Viittomakielentulkin merkittävät oppimiskokemukset kohdistuvat ammattitaidon nelikentän osa-alueiden sisällä oleviin kvalifikaatioihin. Merkittävimmät kokemukset

liittyvät viittomakielisten ihmisten kanssa syntyneisiin ystävyyssuhteisiin. Ihmissuhteet tarjoavat kokemuksia, joiden kautta tulkit kokevat oppivansa kielitaitoa, kielirekisteriä, kulttuurintuntemusta, tulkkaustaitoa ja tilanneymmärtämistä. Ystävyyssuhteilla on merkittävä vaikutus myös ammatti-identiteetin selkeytymiseen. Viittomakielentulkin ammattietiikka asettaa tulkille vaatimuksia, joiden noudattaminen etsii rajoja kokemusten kautta. Viittomakielenrakenteen sisäistäminen liittyy vahvasti vieraskielisen ihmisen ajatusmaailman ymmärtämiseen. Ajatusmaailmaa voi ymmärtää vasta kun tuntee toisen ihmisen. Kuten aikaisemmin on todettu opiskelutulkkina toimiminen tarjoaa laajaa potentiaalista oppimiskokemusta. Useimmat ystävyyssuhteet syntyvät juuri opiskelutulkin tehtävässä. Oppilaitos oppimisympäristönä tarjoaa edellytykset tilanneymmärtämisen ja sosiaalisten taitojen oppimisen. Ongelmaratkaisutaidot sekä luottamuksen herättäminen ovat sidoksissa toisiinsa ja liittyvät täten sosiaalisiin kykyihin. Arviointikykyä opitaan paritulkkauskokemusten kautta. Paritulkkaus mahdollistaa tulkkausprosessin reflektoinnin ja edesauttaa tulkkaustaidon kehittymistä.

Yksittäiset kokemukset saattavat sisältää runsaasti erilaista oppimista, oleellista onkin se miten kokemusta reflektoidaan. Kokemus näyttäytyy tulkille merkittäväksi oppimiskokemukseksi silloin, kun tulkki arvostaa kokemusta tietyn taidon / tiedon oppimisen suhteen. Tulkki joko havaitsee tietyn kokemuksen laajentaneen ammattitaitoa tai muuntaneen identiteettiä. Edellä jaotellut kokemukset liittyvät pitkälle yksittäisten taitojen oppimiseen. Seuraavassa selvitetään niitä merkittäviä oppimiskokemuksia, joilla on ollut vaikutusta äänettömän ammattitaidon laajentumiseen.

3.4.3 Äänetön ammattitaito – käytännön osaaminen

Äänetön ammattitaito sisältää päällekkäisyyttä ammattitaidon nelikentän kanssa, joten viittomakielentulkkien merkittäviä oppimiskokemuksia voidaan purkaa molemmista kvalifikaationäkökulmista käsin. Tässä tutkimuksessa halutaan nostaa äänetön ammattitaito esiin uutena näkökulmana viittomakielentulkkien kvalifikaatiokeskustelussa.

Äänetön ammattitaito on käytännön osaamista. Kivisen (1994) mukaan äänetön ammattitaito on ammattilaisen toimintaa, joka on näennäisesti helppoa. Helppous perustuu kokemukseen, joka tuo rutiinia työhön. Poikkeavien tilanteiden hallinta onnistuu ja ammattilainen hallitsee yhteistoiminnalliset taidot. Äänetön ammattitaito ilmenee itsen ja muiden hallintana sekä omien tehtävien hallintana. Hankittua tietoa sovelletaan sekä lyhyen että pitkän tähtäimen toimintaan. Työn ideaalilaatua koskeva tieto on hallinnassa samoin käytännön realiteetit. Äänettömiä taitoja ovat mm. kyky vaikuttaa toisiin, rakentava yhteistyökyky, kommunikointi- ja ihmissuhdetaidot, tahdikkuus ja diplomatia, innostuneisuus ja innostavuus, kyky ohjata toisten työtä, koulutus ja perehdyttäminen, organisointitaidot, useiden ihmisten samanaikainen palvelu, monitaitoisuus (Kivinen 1994, 26). Usein viittomakielentulkit eivät tiedosta omaavansa näitä taitoja. Kokemukset, joiden kautta äänetön ammattitaito näyttäytyy tulkille on koettu merkittäväksi. Äänettömien taitojen oppiminen tapahtuu tahattomasti, usein äänetöntä tietoa hankitaan ilman tietoista oppimispyrkimystä.

Perheopetus

> *B: Mulla on tämmönen koulutuksessa oleva oma kummioppilas mukana tässä tänä talvena. Hän sano niitten opetustilanteiden jälkeen, että hän ei käsitä miten paljon kaikkee muuta pittää osata! Ei riitä, että osaa opettaa viittomia tai viitottua puhetta vaan. Oikeestaan sen jälkeen mä rupesin ite ajattelemaan, että niinhän se on, että mä oon kuitenkin persoonana vahva sanotaanko sosiaalisilta taidoiltani ihmisten kanssa olemisen taidoissa. Opiskelija tarkotti just niitä tilanteita kun meet jonkun kotiin ylipäätään vieraitten ihmisten kottiin ja ... mulle itelleni tuli semmonen jees olo, että se on mun vahva alue.*

Viittomakielentulkin ammattielämäkerrassa on luettavissa merkittävä oppimiskokemus, jossa näyttäytyy tulkin äänetön ammattitaito. Viittomakielentulkit toimivat perheissä viittomien ja viittomakielen opettajina. Perheen kohtaaminen on tilanne, jossa äänettömän ammattitaidon olemassa olo tiivistyy. Se on sanatonta ammattitaitoa, jonka havaitseminen itsessään saattaa olla vaikeaa. Tulkille (B) äänetön ammattitaito näyttäytyy tulkkiopiskelijan kautta. Tulkki ei ole ollut tietoinen omaavansa rakentavaa yhteistyökykyä, ihmissuhdetaitoja, tahdikkuutta ja monitaitoisuutta. Tulkkiopiskelija on ollut mukana seuraamassa perheopetusta ja haluaa ymmärtää sekä keskustella tulkilta vaadittavista kvalifikaatioista. Ulkopuolisen havainto auttaa ammattilaista kiinnittämään

huomion omaan osaamiseensa. Kokemus on merkittävä oppimiskokemus sekä tulkille että opiskelijalle.

Viittomakielentulkkien ammattitaito on laaja-alainen. Perheopetuksen yhteydessä tulkilta vaaditaan osaamista ja ymmärrystä, kykyä vaikuttaa toisiin, tahdikkuutta ja diplomatiaa. Innostavuus, toisen ohjaaminen ja perehdyttäminen uuteen opittavaan vaatii ihmistuntemusta, jotta kielen oppijan motivoituminen varsinkin perheopetuksessa onnistuu. Perheet, joihin syntyy joko kuulovammainen lapsi tai lapsessa todetaan viivästynyt puheen kehitys, saavat vammaispalvelulain (L380/87) mukaista sopeutumisvalmennukseen kuuluvaa viittomien tai viittomakielen kotiopetusta (Kuulovammaisen lapsen ja nuoren sosiaaliturvan toteutuminen, 1998). Perheelle opettajan kotiin tulo ei aina ole helppoa hyväksyä. Tulkkien valmiudet toimia näissä tilanteissa edellyttää ammattitaitoa, jota on vaikea saavuttaa koulutuksen aikana. Aluksi tulkin suhtautuminen perheeseen on ulkopuolisen viileää. Tulkki hoitaa tehtävänsä; opettaa joko viittomia tai viittomakieltä perheelle. Tulkin (E) on vaikea ymmärtää omakohtaisesti, mitä perheen jäsenet ovat todella kokeneet lapsen syntymän jälkeen ja miksi uuden kielen tai kommunikaatiotavan oppiminen on vaikeaa. Tulkin henkilökohtaiset elämänmuutokset, kuten oman perheen perustaminen toimivat merkittävinä oppimiskokemuksina äänettömän ammattitaidon kehittymisessä. Tulkki ymmärtää omien lapsien syntymän kautta miltä perheestä saattaa tuntua. Kokemuksen myötä tulkin ammattitaito laajenee.

> *E: Mä oon aika paljon tehnyt opetuksia. Mulla oli sillon ensimmäisen vuoden aikana oli yks tai kaks opetusta kerralla, jotenkin se mun suhtautuminen niihin perheisiin ja yleensä... se oli viittomien opettamista. Mulla ei ollu yhtään perhettä missä olis ollu kuulovammasta lasta, no on ollu yks. Kuitenkin viittomien opetusta. Mun suhtautuminen oli semmonen että, mitäs se haitta vaikka laps ei oppinu kunnolla puhumaan, että mitäs sitten, mitäs sitten, että... En varmaan koskaan ääneen sanonu, mutta mä olin semmonen, mä vaan menin ja opetin ilman minkäänlaista semmosta myötätuntoa sitä perhettä kohtaan. Mutta sen jälkeen kun mulle on tullu omat lapset, kun mä rupeen miettimän, että miltä se on siitä perheestä tuntu! Miten yksinkertaisesti jaksaa opetella yhtä ainutta ensimmäistä viittomaakaan!! Sitä kun alkaa miettimään: nyt se taas tullee ens viikolla, nyt se taas ruppee opettamaan meitä ja kukaan ei jaksa tehä yhtään mittään! Nyt jaksaa paremmin ymmärtää sen haluttomuuden, sen että istutaan käsien päällä sohvalla eikä tehä yhtään mittään.*

Sillon vaan kuvitteli että no kyllä, jos mulla olis lapsi niin olispa hyvä juttu että mä jo ossaisin tän. Mutta voi olla että siinä vaiheessa vaikka osaisin jo viittoa niin en osaisi hyödyntää sitä. Mut tuota se oli yks semmonen oivallus, sen jälkeen kun omat lapset on syntynyt.

Kivinen (1994) jakaa työn välittömiin ja välillisiin toimintoihin kuvatakseen äänetöntä ammattitaitoa. Välittömiin toimintoihin kuuluu mm. havainnointi, jonka vaatimukset vaihtelevat toiminnan sisällön suhteen. Kivinen käyttää tutkimuksensa yhteydessä käsitettä diagnostinen havainnointi. Tämän tutkimuksen luonteen erilaisuuden vuoksi 'diagnostinen' on jätetty pois. Sen sijaan puhutaan havainnoinnista, josta Frishberg (1994) ja muut käyttävät käsitettä tilanneymmärtäminen. Tilanteiden havainnointi ja arviointi liittyy ihmissuhdetaitoihin, joiden avulla voidaan tunnistaa tunnetiloja ja sosiaalisia vihjeitä. Opetustilanteissa mainituilla taidoilla on oleellinen merkitys saada oppijat motivoituneeksi opittavaan asiaan.

Muita välittömiä taitoja ovat tarpeiden ja tavoitteiden tunnistaminen, kulttuurien väliset vuorovaikutustaidot, kielitaidon oppiminen, ongelmien tunnistaminen ja ratkaiseminen sekä riippuvuussuhteiden säätely. Välillisiä taitoja ovat eettisten kysymysten tunnistaminen, nopea työn oppiminen, työn kehittämistaidot, oman toiminnan ja kehityksen reflektointi, palautteen käyttö sekä toisen työn ohjaaminen. Sekä välittömät että välilliset taidot ovat viittomakielentulkin työtehtävien onnistumisen edellytys.

Välittömiä toimintoja tulkkaustilanteessa

Äänetön ammattitaito on distaalista toimintaa, joka edellyttää proksimaalista toimintaa. Proksimaalinen toiminta on havaintojen tekemistä, joiden perusteella viittomakielentulkki hallitsee toimintamallin. Proksimaalinen toiminta kiteytyy tulkkaustilanteessa osapuolten tarpeiden ja tavoitteiden tunnistamiseen, kielitaidon ja rekisterin huomioimiseen sekä oman itsen että asiakkaiden tunnesävyjen ja ärsykkeiden erotteluun. Tavoitteena on tasa-arvoisen vuorovaikutustilanteen onnistuminen, jossa painottuu osapuolten itsenäinen päätöksenteko ja vastuu tilanteesta. Proskimaalisen toiminnan myötä tulkki tekee tulkkausprosessin edellyttävät ratkaisut sekä asiasisällön että ylikulttuurillisen tietoisuuden pohjalle. Kielirekisterin valinta ja objektiivisuuden toteutuminen helpottuu havainnoimalla tilanteen sisältämät tunnesävyt. Oman ammatillisen kehityksen reflektointi ja oppimaan oppiminen tapahtuu tunnistamalla

onnistumisen indikaattorit tulkkaustilanteissa. Tulkkaustilanteessa tapahtuva havainnointi käsiteltiin kappaleessa 2.4.3 Viittomakielentulkin äänetön ammattitaito.

Tulkkaustilanteissa tarvitaan ihmissuhdetaitoja, varsinkin osapuolten tavoitteiden, tunnetilojen ja sosiaalisten vihjeiden tunnistamista. Ammattielämäkerroissa merkittäväksi oppimiskokemukseksi on koettu sekä asiakkaan että omien tunnetilojen tunnistaminen, tähän on ollut apuna työnohjaus. Tunnistaminen on johtanut työn tekemisen helpottumiseen. Viittomakielentulkki (C) on toiminut kaksi vuotta opiskelutulkkina. Ensimmäisten vuosien innostuneisuus on vaihtumassa pysähtymiseen, ja työn todellinen luonne avautuu tulkille. Opintojen yhteydessä opiskelijan henkilökohtaiset vaikeudet ja elämäntilanne näyttäytyy opiskelun yhteydessä. Tulkille tilanne on hämmentävä. Työohjauksen myötä tulkki oppii tunnistamaan tilanteeseen liittyviä tunnetiloja. Kaikki mikä liittyy tulkkaustilanteeseen ei olekaan tulkista johtuvaa, vaan tilanteeseen osallistujilla jokaisella on omat tunteensa mukana. Jokainen osallistuja on vastuussa omalta osaltaan tilanteessa. Tunnetilojen selkeytyminen on työssä jaksamisen ehto. Työnohjaus tarjoaa oppimiskokemuksen, jonka avulla tulkki onnistuu tunnistamaan tulkkaustilanteeseen vaikuttavat indikaattorit.

> *C: Mutta se oli semmonen paikka (työnohjaus), että siellä sitten ensimmäistä kertaa rupes miettimään, että kaikki ne tunteet mitä siellä liikkuu siinä tulkkauksessa ei välttämättä ole omia tunteita. Siinähän menee kaikkien muittenkin fiilikset sekasin siinä sopassa. Sitten rupes oppimaan, että jos joku pärskähtää, niin ei ole mun persoonasta kyse, että ei sen takia oo tultu silmille vaan ihan muista syistä. Mä oon monta kertaa sanonu, että se työnohjaus oli semmonen ja tuli just sopivaan saumaan. Olin tehny parivuotta töitä ja rupes tulemaan ensimmäiset hankaluudet, ei oikein jaksanu ja asiat pyöri päässä ja se sit niiku selvitti.... En mä pysty tarkkaan sanomaan, että mitä tapahtu, mutta mä tajusin, että OK nämä asiat ei oo nii vakavia ja tätä työtähän voi tehdä löysin rantein. Niitä asioita ei kannata ottaa omalle kontolle eikä voikkaan. Se mitä töissä tekee on mun vastuu, mut jokainen muu vastaa omista toimistaan. Se oli semmonen se perusoivallus!*

Edellisessä kappaleessa 3.4.1 Kvalifikaatioiden oppiminen merkittävien oppimiskokemusten näkökulmasta käsiteltiin kulttuurien välisen vuorovaikutuksen ja kielitaidon oppimista. Kivisen mukaan yli kulttuurien tapahtuva työskentely ja kielitaito luetaan välittömiin toimintoihin. Välittömiin toimintoihin luetaan myös arkielämän ongelmien tunnistaminen ja ratkaisut asiakkaiden kanssa. Frishberg (1994) puhuu tulkin

luotettavuudesta ammattitaidon peruskvalifikaationa. Luotettavuuden rakentuminen koetaan merkittävänä oppimiskokemuksena. Tulkit kokevat savuttaneensa luotettavan suhteen asiakkaaseen juuri kielitaidon kehittymisen ja kulttuurien välisen vuorovaikutuksen myötä.

Asiakkaiden riippuvuussuhteiden säätely luetaan välittömiin toimintoihin. Viittomakielentulkin ammatissa asiakkaan suhde tulkkiin ja päinvastoin voi joskus muodostua riippuvuussuhteeksi. Tämä koetaan raskaaksi, jos siihen ei löydy ratkaisua. Kokemus vaatii syvätason reflektointia kokemuksen ja oman itsen välillä. Tulkin (B) rooli ja 'ulkopuolisuus' aiheuttaa riippuvuussuhteiden säätelyssä ongelmatilanteen, jonka ratkaisuun päästään asiakkaiden kanssa keskustelemalla. Kulttuurien väliset vuorovaikutustaidot sekä ongelman tunnistaminen ja ratkaiseminen onnistuvat keskustelemalla opiskelijoiden kanssa. Keskustelun tuloksena tulkki kokee, että hänen on mahdollista ilmaista tunteensa, eikä se ole tulkkina toimimisen este. Kolmen vuoden mittainen opiskelutulkkaus samojen opiskelijoiden kanssa vaikuttaa tulkin työn tekemiseen juuri sitoutumisen näkökulmasta. Tulkille tulee tunne, että hänen voimavaransa eivät riitä pitkäkestoiseen ja läheiseen asiakassuhteeseen. Välittömän toiminnan tuloksena saavutetaan tasavertaisuuteen pohjautuva ihmissuhde. Myös tulkilla on oikeus omiin tunteisiin.

> *B: Sitten tämä pitkä, samojen asiakkaitten kanssa olemisen jälkeen tuli semmonen tunne, että mä en halluu sitoutua näin vahvasti mihinkään, eli en halua opiskelutulkiksi, jos se on monta kuukautta tai monta vuotta, että en halua...Sitten mitä ite aattelin mikä oli hirvittävän tärkeetä tulkin työssä jaksamisessa ja olemisessa, oli tän kolmen vuoden aikana, kun oli näitten samojen asiakkaitten kanssa: niitten kanssa oltiin ihmisiä! Jos mulla oli pahaolo niin mä voin sannoo, että juttu on näin ja mua koheltiin ihmisenä.*

Välillisiä toimintoja tulkkaustilanteessa

Välillisiä toimintoja ovat esimerkiksi eettisten kysymysten tunnistaminen, nopea työn oppiminen ja työn kehittämistaidot. Äänettömän ammattitaidon välillisiin toimintoihin Kivinen lukee myös oman toiminnan ja kehityksen reflektion, palautteen käytön sekä toisen työn ohjaamisen ja opettamisen. Eettisten kysymysten tunnistaminen liittyy oppimiskokemuksina usein tulkin roolin ja ammattikuvan tuomiin epäselvyyksien

pohdintaan. Aiemmin esillä olleet kokemukset ystävyyssuhteista asiakkaaseen ovat valaisevia esimerkkejä viittomakielentulkin ammattikuvan luonteesta.

Merkittäväksi oppimiskokemukseksi on koettu eettisen toimintamallin muutos koulutuksessa omaksutun eettisten ammattisäännösten kirjaimellisen noudattamisen sijaan. Joustavuus ja oman ajattelutavan soveltaminen on ollut vapauttavaa. Kun kokemusta on reflektoitu jälkikäteen vaikka kielen oppimisen näkökulmasta, tulkille selkeytyy samalla eettisten ohjeiden noudattamisperiaate. Opiskelutulkkauksen alkuvaiheessa tulkki (E) on pyrkinyt noudattamaan ammattieettistä säännöstöä kunnioittamalla asiakkaan itsenäisyyttä olemalla pois välitunneilla. Ammattisäännöstö edellyttää tulkin huolehtivan työolosuhteista, johon kuuluu mm. se, että tulkkaukselle annetaan riittävästi taukoja (Viittomakielentulkin ammattisäännöstö, 1999). Tulkki reflektoi jälkikäteen toimintaansa ja toteaa kirjaimellisen säännöstön noudattamisen olleen este kielitaidon kehittymiselle. Kyseessä on ammattioppilaitoksessa tapahtuva tulkkaus, jossa viittomakieltä käyttävä opiskelija ei ole oppitunnilla aktiivinen. Välitunnilla ja muissa taukotilanteissa kommunikointi olisi ollut tulkin viittomakielen taidon kannalta kehittävää. Eettisten kysymysten tunnistaminen ja vastaavasti työn oppiminen tulisi tapahtua samanaikaisesti. Esimerkin kokemus viittaa siihen, että tulkin toimintamalli muokkautuu uudelleen. Tuleva toimintamalli mahdollistaa myös kielitaidon kehittymisen,

> *E: muistan opiskeluajalta sen, että me hirveesti mietittiin sitä, että tarviiko välitunneilla ja tauoilla viittoa kuuron kanssa. Joka tuntuu nyt aivan typerältä, jos ajattelee, että on opiskelutulkkina niin kuitenkin se on suurimmaksi osaksi meillä ammattioppilaitoksessa sitä, että mää tulkkasin suomenkieleltä viittomakielelle, mutta hirveen vähän toisin päin! Jos aattelee tämmöstä poikaporukkaa teoriatunilla, niin hyvin vähän ja harvoin kukaan ite kommenoi sitä oli sitten kuuro tai kuuleva. Jos aattelee niitä taukotilanteita, niin nehän ois tosiaan vuorovaikutusta ja sitä oppimista, mutta sillon vaan mietittiin, että onko pakko että voiko tehä niin että lähteekin kokonaan pois että saa levätä ja sen tuon ajan. Joka tuntuu nyt aivan typerältä!*

Ammattietiikka koskee ammatillisten tekojen eettisyyttä, sitä mikä on eettisesti hyväksyttävää ja suositeltavaa. Eettisten kysymysten pohdinta liittyy vahvasti henkilökohtaiseen asenteeseen työhön. Tulkki ei saisi näyttää ulkopuolisuutensa vuoksi

omia tunteitaan työtilanteissa eikä tehtävää tulisi ottaa vastaan ennen oman taidon arviointia. Tunteiden analysointi ja niiden reflektoiminen teoriataustaan sekä keskustelu auttavat selkeyttämään omaa asennetta ja suhdetta työn luonteeseen. Tulkki (B) on opiskellut aikuiskasvatusta ja selkeyttänyt teorian kautta itselleen työn tekemisen motivaatioita. Tulkki on joutunut työssään kohtaamaan kuuroja lapsia, joille on asennettu sisäkorvaimplantti. Tulkin henkilökohtainen asenne implanttia kohtaan on vastaava kuin Kuurojen Liiton kanta. Kuurojen Liiton mukaan maailmassa leikkauksia on tehty tuhansille lapsille, mutta etukäteen ei voida kuitenkaan ennustaa mitkä ovat leikkauksen myöhemmät vaikutukset. Kuurojen Liiton kannanoton mukaan lapsia käytetään kokeellisesti (http://www.kl-deaf.fi/liitto/info/uutiset/index.html#kirja). Tulkkia ahdistaa työtilanne, jossa hän itse ei usko työn moraaliseen luonteeseen. Tulkin työpanos näyttäytyy tulkille itselleen henkisesti kylmänä ja koituu raskaaksi jatkaa työtehtävää. Aikuiskasvatuksen teoria osuus antaa apuvälineen ymmärtää mistä työn tekemisessä on kysymys. Ihmisen pitää uskoa työhönsä.

> *B: Mä lueskelin uudelleen näitä aikuiskasvatuksen kirjoja tein yhtä raporttia, semmonen asia mitä en ollu ajatellu vuosiin, että et voi tehä työtä, jos et siihen ite usko. Ei voi oikeesti olla. Mä aattelin, että näin se muuten on, että miks mulla näitten implanttijuttujen kanssa tökkäsee pahasti. Siellä on joku mikä hankaa ja se on just se, että mä en usko siihen. Ja se pohja tehä työtä on niin olematon ja se henkinen kylmyys! Mä oon ajatellut ja sanonutkin kavereille, että jos minä oon ottamassa tämmösiä töitä itelleni, niin on lupa potkasta polveen ja sanoa että elä. Mä oon ajatellu, että miksi tuntuu tämmöseltä, että mulla menee oikeesti yöunet ja oon unettomia öitä valvonut ja välillä itkenyt, kunnes mä sieltä kirjoista luin sen. Sehän oli ihan selkee juttu! Mä en vaan ollu älynny sitä. Ja nyt mä oon itelleni luvannut, että kun saan nämä käsistäni niin ne on sitten poissa minun käsistäni ainakin vähän aikaa. Se on semmonen työ, mihin en usko ja se annetaan olla, pietään tauko ja haetaan etäisyyttä.*

Nopea työn oppiminen voidaan tulkita tulkkien ammattielämäkerroista sillä, että työtä tehdään paljon ammattiuran alkuvuosina. Viittomakielentulkit eivät itse kerro oppivansa työtä nopeasti. Oppiminen on kuitenkin koettu tapahtuvan työstä saatujen kokemusten kautta. Toisaalta tulkkiparin nopea ammatillinen kehitys ja oppiminen on havaittu, vertaamalla omaa oppimisprosessia juuri valmistuneen tulkin oppimisprosessiin.

Työn kehittämistaidot sekä toiminnan ja kehityksen reflektio ja palautteen käyttö oppimiskokemuksena on koettu onnistuvan parhaiten paritulkkauksen yhteydessä. Cockely (1992) toteaa, että tulkkauksen monitorointi on vaativa tehtävä ja siihen pystyy ainoastaan toinen tulkki. Tulkin on pidettävä itse huolta ja otettava vastuu tilanteesta tulkkauksen näkökulmasta. Tilanteen muilla osapuolilla ei ole välttämättä käsitystä tulkkausprosessin vaatimuksista. Tulkkiparin tulkkausprosessin onnistunut monitorointi on merkittävä oppimiskokemus sekä parille palautteen muodossa että monitoroijalle oman taidon ja kehityksen reflektoinnissa. Tulkin (C) ammattitaito on kehittynyt tulkkausprosessin näkökulmasta niin pitkälle, että hänellä on taito seurata toisen tulkin tulkkausprosessia. Oman ammattitaidon kehittyminen näyttäytyy toisen tulkin vastaavissa suorituksissa. Kokemus vahvistaa sekä oman taidon että tulkkiparin tulkkaustaidon kehittymistä. Monitorointi on oppimiskokemuksena merkittävä.

> *C: Ja sitä vertaa omaa prosessiaan muihin. Ja jos ajattelee tulkkausratkaisuja, jotka on osa sitä prosessia, niin se on jännittävä tunne, kun katot vierestä, kun toinen tekee ja sitten se tekee just saman ratkasun ku mitä ite olisit tehnyt!*

3.4.4 Kokemuksia äänettömän ammattitaidon oppimisesta

Merkittäviä oppimiskokemuksia, jotka ovat johtaneet viittomakielentulkkien äänettömän ammattitaidon laajentumiseen ovat opiskelijan tekemät havainnot, perheen perustaminen, työnohjaus, keskustelut asiakkaan kanssa, tulkkaustilanteiden reflektointi, opiskelu ja paritulkkaus. Äänetön ammattitaito ilmenee sekä välittömien että välillisten toimintojen muodossa. Kokemuksilla on ollut merkitystä myös suhteeseen omaan itseen, ammatti-identiteetin muodostumiseen ja oppimiseen.

3.4.5 Yhteenveto viittomakielentulkkien merkittävistä oppimiskokemuksista ammatillisessa kehittymisessä

Kuviossa 5 on esitetty yhteenvetona kvalifikaatioiden sekä äänettömän ammattitaidon oppiminen merkittävien oppimiskokemusten kautta. Merkittävät oppimiskokemukset voidaan luokitella kahteen pääryhmään: työelämän sisällä tapahtuneisiin oppimiskokemuksiin ja yksilöllisen elämäntapahtumien oppimiskokemuksiin. Työelämässä tapahtuvia merkittäviä oppimiskokemuksia nousee esiin runsaasti opiskelutulkin toimenkuvassa. Niitä ovat ihmissuhteet, työyhteisöön kuuluminen ja paritulkkaus. Ihmissuhteiden syntyminen pääasiassa viittomakielisiin asiakkaisiin on kehittänyt kielitaitoa ja syventänyt kulttuurin tuntemusta. Kielitaidon kehittymisellä on suora yhteys tulkkaustaidon kehittymiseen. Työyhteisöön kuuluminen selkeyttää tulkin roolia ja tulkin ammatti-identiteettiä. Paritulkkaus merkittävänä oppimiskokemuksena edesauttaa tulkkaustilanteeseen liittyvää oppimista ja mahdollistaa tulkkausprosessin reflektoinnin toisen tulkin kanssa.

Yksilöllisissä elämäntapahtumissa merkittävänä oppimiskokemuksena on koettu oman perheen perustaminen ja lasten syntyminen. Henkilökohtaiset ihmissuhteet viittomakielisiin ihmisiin työsuhteen ulkopuolelta on koettu merkittäviksi oppimiskokemuksiksi. Opiskelu voidaan lukea työelämän ulkopuolelle kuuluvaksi oppimiskokemukseksi, jolla on oppimisen kannalta vaikutusta teorian ja käytännön soveltamistaitoon.

Merkittävien oppimiskokemusten subjektiivinen arvostus laajentaa ammattitaitoa sekä muuttaa toimintamallia ja ammatti-identiteettiä. Mezirowin (1995) mukaan oppiminen on merkityksenantoa, kokemusten ymmärtämistä ja tulkintaa. Merkittävät oppimiskokemukset ovat kokemuksia, joiden ymmärtäminen ja tulkinta johtaa käytännön osaamiseen. Käytännön osaaminen muodostuu ammattitaidon kvalifikaatioista ja äänettömästä ammattitaidosta. Yksilöllisten merkittävien oppimiskokemusten reflektointi edesauttaa ammatissa pysymistä.

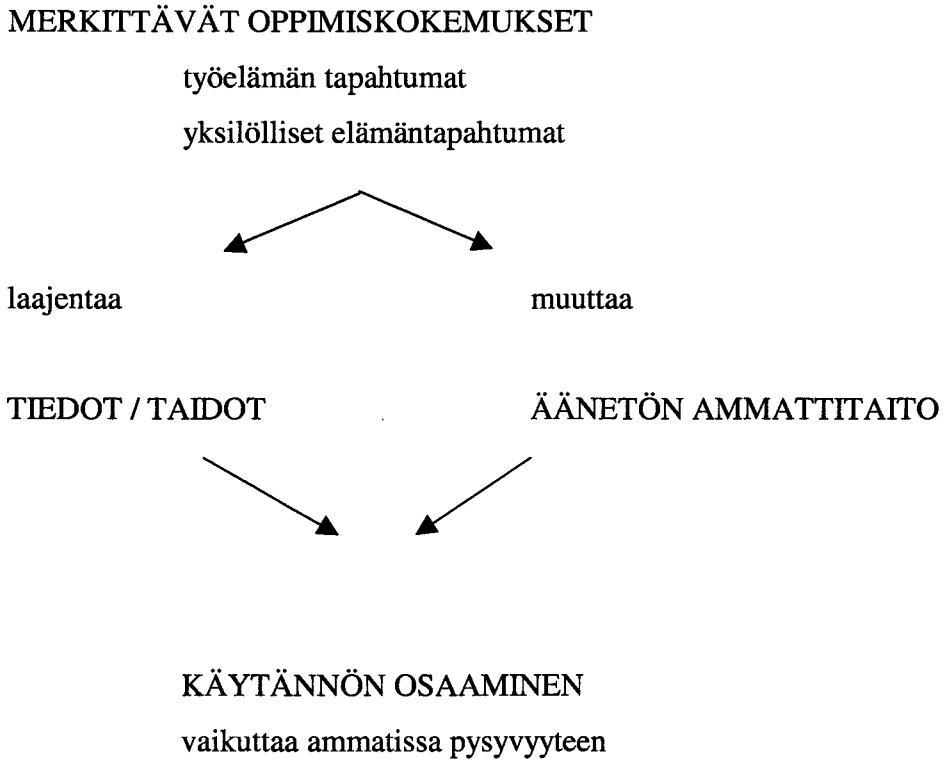

KUVIO 5 Yhteenveto merkittävien oppimiskokemusten vaikutuksesta

Viittomakielentulkin ammatti on kognitiivisesti vaativaa ja edellyttää monipuolista käytännön osaamista. Tulkin tulee hallita sujuvasti perustaitoja kuten työkielien monipuolisia käyttötapoja, tulkkaustilanteen lainalaisuuksia ja tulkkausprosessin vaatimuksia. Tulkkaustilanteeseen vaikuttavien tekijöiden jakaminen tilanteeseen, tarkoitukseen ja osallistujien olemassaoloon (Cokley 1992, 20) asettaa tulkille tilanteenymmärtämisen näkökulmasta kerrosteiset tieto- ja taito vaatimukset. Perustaidot eivät riitä, vaan lisäksi tulkilla on oltava äänetöntä ammattitaitoa, joka on pitkälle kokemusperäistä. Äänetön ammattitaito pohjautuu tietoperustaan, joka sisältää malleja työprosessin kulusta. Jo pelkästään työkieliin kohdistuvat rekisterivalinnat edellyttävät ongelmanratkaisutaitoa, jonka on tapahduttava nopeasti ja usein ratkaisuja on tiedostamatta verrattava tietoperustaan. Tilanteen luonne sekä osallistujien väliset suhteet ja tulkattavan aiheen vaikeusaste ovat tekijöitä, jotka vaikuttavat kokonaisuudessaan onnistuneeseen tulkkaustilanteeseen. Tulkkaustilanteessa on kysymys ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta, joka on ihmisyyden keskeisimpiä asioita. Vuorovaikutuksen onnistumisen edellytys on ammattimainen käytännön osaaminen, jossa praktinen tieto on jäsentynyttä hiljaista tietoa. Viittomakielentulkkien

ammattielämäkerroista on luettavissa praktista tietoa, jota on omaksuttu reflektoimalla kokemuksia joko työelämän sisällä tapahtuneisiin oppimiskokemuksiin tai yksilöllisen elämäntapahtumien oppimiskokemuksiin. Viittomakielentulkin ammattitaito edellyttää sekä havaintojen tekemistä että toimintamallin osaamista. Pitkään työelämässä mukana olleet tulkit arvostavat ammattiaan ja sen asettamia vaatimuksia. Motivaatio syntyy ammatillisuudesta ja sillä on selkeä yhteys ammattitaidon kehittämiseen ja alalla jatkamiseen. Käytännön osaamisella on vaikutus ammatissa pysymiseen.

4 DISKUSSIO

4.1 AMMATTIELÄMÄKERTA - ELÄMÄKERTAKO?

Tutkimusmenetelmän näkökulmasta tarkasteltuna ammattielämäkerta vastaa elämäkertamenetelmää. Elämäkerta koostuu lapsuudesta, nuoruudesta ja aikuisuudesta, kun taas ammattielämäkerta rajoittuu työiän elämänvaiheisiin. Ammattielämäkerta sisältää runsaasti myös yksilöllisiä elämäntapahtumia. Merkittävien oppimiskokemusten kannalta nämä elämäntapahtumat antavat kuvan haastateltavan sen hetkisestä elämästä.

Merriam & Caffarella (1991) jakavat aikuisen oppimiseen vaikuttavat kehityspiirteet kolmeen yläluokaan; fyysinen vanhentuminen, psyykkiset muutokset ja sosiaaliset muutokset. Fyysistä vanhentumista ei nähdä oppimiseen vaikuttavana tekijänä. Vanhenemisen tuomat fyysiset muutokset kuten näön ja kuulon heikkeneminen on todettu kompensoituvan sillä, että lukemiseen tms. käytetään aikaa riittävästi. Fyysisellä vanhentumisella ei ole vaikutusta itse oppimiseen.

Viittomakielentulkkien ammattielämäkerroissa fyysisellä vanhentumisella ole nähtävissä mitään merkitystä oppimiseen. Tulkkien ammattikunta on verrattain nuori, tähän tutkimukseen osallistuvien tulkkien ikäjakauma keväällä 2000 oli 33–37 vuotta. Tulkit ovat aikuisuuden varhaisvaiheessa. Levinsonin (1988) mukaan varhaisaikuisuus (early adulthood) on toinen ajanjakso aikuisuudessa. Varhaisaikuisuus alkaa 17 tai 18 vuoden iässä ja päättyy noin 45 vuoden ikään. Varhaisaikuisuutta edeltää esiaikuisuus, joka muodostuu lapsuudesta ja nuoruudesta. Siirtymävaihe keski-ikään tapahtuu 40 – 45 vuoden iässä. Varhaisaikuisuudessa biologiset ja psyykkiset kapasiteetit saavuttavat huippunsa, joten ikääntymisprosessin tuomat ongelmat ei näyttäydy tässä elämän vaiheessa (Levinson 1988, 21-23). Levinsonin tutkimus perustuu miehillä tehtyyn tutkimukseen, joten yleistystä naisiin ei voi tehdä suoraviivaisesti.

Psyykkiset muutokset voidaan jakaa kolmeen luokkaan: sekventaaliseen kehitysmalliin, elämän tapahtumiin ja transitioihin / muunnoksiin. Sekventaaliset kehitysmallit

määrittävät yleisellä tasolla aikuisen kehityskaarta. Aikuisen kehitysteorioita ovat luoneet Levinson, Gould, Erikson, Kohlberg ja muut, joiden tavoitteena on ollut määrittää missä elämänvaiheessa ja tilanteessa aikuinen kulloinkin on. Levinsonin (1988) mukaan elämänkaarikehityksessä on kyse elämänrakenteista, jotka ovat sidoksissa ikäjaksoihin. Jokaisella ikäjaksolla on dominoiva tehtävä elämänrakenteeseen. Aikuisuuden elämänvaiheet ovat noin 15 – 20 vuoden mittaisia. Ikäkausien välissä on noin viiden vuoden siirtymäjaksot (emt.).

Tähän tutkimukseen osallistuneiden viittomakielentulkkien ammattielämäkerrat alkavat 21 vuoden iästä ja päättyvät 37 vuoden ikään. Levinsonin (1988) ryhmittelyä soveltaen voidaan todeta, että aineisto rakentuu aikuisuuden siirtymävaiheesta vakiintumiseen, jolloin juurtuminen ja uranluominen sekä omaksi itseksi tuleminen vahvistuvat. Kyseessä on siis melko lyhyt, mutta merkittävä jakso ihmisen elämäkaaresta. Jatkotutkimusta ajatellen tulevaisuus tarjoaisi mielenkiintoisen aineiston ja tutkimuskohteen. Tulkkien siirtyessä vanhuuseläkkeelle käsiteltävissä olisi koko työiän aikainen elämänvaihe, jolloin ammattielämäkerrat muotoutuisivat laajemmiksi.

Antikaisen (1996) mukaan merkittävät oppimiskokemukset ovat elämäntapahtumia, jotka sisältävät muutosta. Valtautumisen erityisyys on hankalaa erottaa tavanomaisesta muutoksesta yksilössä, sillä aikuisuuteen kypsyminen tapahtuu kaikilla yksilöillä elämänkaarikehityksen mukaan. Merkittävien oppimiskokemusten analysointi ammattielämäkerroista on ongelmallinen juuri aikuisen kehityskaaren suhteen. Toisaalta valtautuminen kokemuksen kautta tulkitaan tässä tutkimuksessa oppimiskokemuksen yhteyteen laaja-alaisesti. Valtautuminen on tulkkien omakohtaisia kokemuksia muutoksena itsessä, itsen sisältä nousevia emotionaalisia kokemuksina, joilla on ollut laajentavaa ja muuttavaa vaikutusta sekä viittomakielentulkkina että yksilönä.

Sekventaalisen kehitysmallin mukaan viittomakielentulkkien ammattielämäkerrat voidaan muokata aikalinjaan, sillä ammattielämäkertojen struktuuri on pitkälle kronologinen. Kertomukset alkavat tulkkikoulutuksen jälkeisestä ajasta ja etenevät kohti tätä päivää, jolloin työ- ja elämänkokemusta on kertynyt 11 – 14 vuoden ajalta. Ajallinen eteneminen helpottaa muistinvarassa tapahtuvaa kertomista ja samalla kokemukset suhteutetaan aikuisena kehittymiseen ja elämänkulkuun. Aineistosta nousee

esiin merkittäviä elämänkokemuksia, joilla on ollut merkitystä viittomakielentulkin tietojen ja taitojen oppimiseen, ammatti-identiteetin muotoutumiseen ja kypsymiseen ihmisenä.

Sekventaalinen kehitysmalli on tavallaan yksilöllisten elämäntapahtumien viitekehys. Elämän tapahtumat kuten yksilölliset elämän tapahtumat, syntymä, kuolema, avioliitto ja ero ovat tapahtumia, jotka määräävät henkilön elämän kulun erityisiä yksilöllisiä piirteitä.

Sosiaaliset ja kulttuuriset tapahtumat ovat historian aikana tapahtuneita, yhteiskunnallisia tapahtumia. Viittomakielentulkin ammatin ollessa kyseessä merkittäviä sosiaalisia ja kulttuurillisia tapahtumia ovat naisten osallistuminen työelämään, vähemmistöryhmien oikeudet, tulkkipalvelun järjestämisvelvollisuus sekä uusimpana viittomakielen aseman turvaaminen perustuslaissa.

Sosiaaliset ja kulttuuriset faktorit ovat vaikuttamassa aikuisena kehittymiseen. Yksilö voi odottaa tapahtumien vaikuttavan hänen elinaikanaan tai tapahtumat vaikuttavat ainoastaan tiettyyn sukupolveen. Yksilöllinen kypsyys, kokemukset yhteisössä ja sosiokulttuurinen konteksti ovat tekijöitä, jotka antavat yksilölle roolin yhteiskunnassa. Nämä tekijät ovat avainasemassa muutoksen ja oppimisen keskinäisessä suhteessa. Aikuinen on holistinen kokonaisuus, joka käy elämänkaaressaan läpi muutoksia. Muutoksilla on vaikutus motivaatioon ja oppimiseen, joten oppimiskokemusten struktuurin selventäminen on avainasemassa, kun tutkitaan aikuisen kehitystä ja oppimista (Merriam & Caffarella 1991, 119).

Tässä tutkimuksessa ei ole nostettu esiin oppimiskokemusten kulttuurillista ja sosiaalista taustaa. Tutkielmaraportin toisessa osassa on pyritty valottamaan viittomakielentulkin ammattikuvaa monipuolisesti, jotta myös niille, joille viittomakielinen maailma on uusi, tutkimuksen lukeminen on ymmärrettävää kulttuurillisista ja sosiaalisista taustoista katsottuna.

4.2 ONKO MILLÄÄN MITÄÄN MERKITYSTÄ?

Oleellinen piirre aikuisen oppimisessa on kokemuksen merkitys. Merkityksellinen oppiminen on subjektiivisesti arvostettu ja omaa laajentavaa tai muuttuvaa vaikutusta (Merriam & Clark 1993). Viittomakielentulkkien ammattielämäkerroissa nousee esiin haastateltavien subjektiivinen kokemusmaailma. Viittomakielentulkin ammatin erityisyys näyttäytyy tämän kokemusmaailman kautta eri henkilöillä eri tavalla. Toisille erityisyys on tulkin freelanceluonteisen työn suomaa vapautta, toisille asiakkaiden elämänkaaressa mukana elämistä. Ammattielämäkerroissa kokemus tulkin työn erityisyydestä näyttäytyy positiivisina ilmaisuina. Mutta voidaanko erityisyyden tuomat merkittävät oppimiskokemukset tulkita vaikuttavan ammatissa pysyvyyteen?

Tämän tutkimuksen yhteydessä ei ole näyttöä siitä, että merkittävien oppimiskokemusten puuttuminen vaikuttaisi siihen, että viittomakielentulkki siirtyisi toisiin tehtäviin. Oletettavaa kuitenkin on, että merkittävät oppimiskokemukset tukevat työssä pysymistä ja ammatillista kehittymistä. Väite perustuu oletukseen, koska tutkimukseen osallistuneilta ei kysytty, onko oppimiskokemuksilla merkitystä ammatissa jatkamiseen. Jatkotutkimuksen kannalta olisi mielenkiintoista kerätä aineistoa alalta poistuneiden kokemuksista ja verrata sitä viittomakielentulkin ammatissa jatkavien kokemuksiin. Vastaus merkittävien oppimiskokemusten vaikutuksesta selkeytyisi vertailun avulla.

Myöhäismodernissa yhteiskunnassa oppiminen on liitetty ihmisten arkielämään, sosiaalisiin verkostoihin, muuttuviin toimintatilanteisiin ja elämän alueisiin. Nykyään formaalisten koulutustilanteiden ulkopuolella tapahtuvaa oppimista on alettu arvostamaan . Oppimisen rajaaminen formaaleihin oppimistilanteisiin ei kykene selittämään ihmisien suhdetta muuttuviin toimintaympäristöihin. Myöskään yksilön oppimiseen keskittyvät oppimisteoriat eivät anna riittäviä välineitä oppijan kehittymiseen tai identiteetin sosiaaliseen rakentumisen ymmärtämiselle (Kauppi 1994, 99 - 109; Aittola ym. 1997, 37). Merkittävät elämänkokemukset tarjoavat hyvän perustan kaikenlaiselle oppimiselle, mikäli ihmiset vain osaavat hyödyntää niiden

tarjoamia mahdollisuuksia (Aittola ym. 1997, 27). Jarviksen (1997) mukaan potentiaalista oppimiskokemusta on siellä missä on elämää, sillä elämä on kokemusta.

Voidaan vetää johtopäätös, että jokainen viittomakielentulkin ammattiin valmistunut henkilö tulee kokemaan ammattiuransa aikana oppimiskokemuksia. Miten näitä kokemuksia reflektoidaan, vaikutta siihen miten merkittäviksi oppimiskokemuksiksi ne muodostuvat. Reflektointi vaikuttaa kokemusten subjektiiviseen arvostukseen ja sitä kautta kokemukset laajentavat ja muuttavat tulkin ymmärrystä omasta ammattitaidostaan. Ongelmana onkin se, että moni kokemus jää huomioimatta, eikä näin ollen muodostu merkittäväksi oppimiskokemukseksi. Koulutuksen jälkeiseen ammatilliseen kehittymiseen tulisi tarjota kokemusten reflektointivälineitä, jotta ammatillinen kehittyminen olisi tavoitteellista ja tiedostettua. Tavoitteellinen ammattitaidon kehittäminen tuo ammatinharjoittamiseen haasteita, jotka puolestaan tukevat ammatissa pysymistä.

Viittomakielentulkkien ammattielämäkerroissa ensimmäiset työvuodet sisältävät runsaasti merkittäviä oppimiskokemuksia. Koulutuksen aikana muodostetut ennakko-oletukset muuttuvat ja ammatillinen rooli opitaan kokemusten kautta. Jakso on kokeilun aikaa, jonka aikana koulutuksen antama teoriatieto ja käytäntö kohtaavat. Ristiriidat ratkaistaan henkilökohtaisilla valinnoilla, kokemusten reflektointi muuntaa toimintamallia. Äänettömän ammattitaidon oppiminen tapahtuu harvoin formaalissa oppimisympäristössä. Viittomakielentulkkien ammattielämäkerroista poimitut merkittävät oppimiskokemukset viittaavat siihen, että juuri äänetöntä ammattitaitoa opitaan ihmisen arkielämän ja sosiaalisten verkostojen kautta. Oppimisympäristönä on aikuisen ihmisen arkielämä.

4.3 JOS ON MERKITYSTÄ, NIIN MITÄ?

Oppimiskokemukset eivät ole aina miellyttäviä tai helppoja, ne saattavat olla jopa tuskallisia (Merriam & Clark 1993, 137). Viittomakielentulkkien kokemuksiin mahtuu sekä positiivisia että negatiivisia kokemuksia. Kokemukset ovat kuitenkin tulkkien

subjektiivisesti arvostettuja ja niillä on ollut sekä ammattitaitoa laajentavaa että persoonaa muuttavaa vaikutusta. Alkuvuosien negatiivisiin kokemuksiin suhtaudutaan nykyisin lempeästi, jokainen haastateltava kokee olevansa omalla alallaan tänä päivänä.

Mezirow ei usko ihmisen vapaaehtoiseen haluun muuttua. Hänen mukaansa ihminen on aktiivinen, merkityksiä etsivä ja luova olento vasta vaikeuksien ja ristiriitojen kautta (Ahteenmäki-Pelkonen 1997, 131). Näyttää siltä, että ristiriidat ja vaikeudet kasaantuvat viittomakielentulkin uran alkuvaiheeseen. Mikä on näiden vaikeuksien ja ristiriitojen merkitys ammatissa pysymiseen? Mezirowin teoriaa tulkiten voidaan todeta, että alkuvuosien ristiriitatilanteet tulee reflektoida merkittäviksi oppimiskokemuksiksi, jolloin ne toimivat ammatillisen kehittymisen voimavarana ja tukevat ammatissa pysymistä. Merkitysten etsiminen, aktiivisuus ja luovuus johtavat muutosprosessiin eli oppimiseen. Viittomakielentulkin työ on luonteeltaan yksinäistä. Kokemusten reflektointiin ammatillisessa yhteisössä ei ole riittäviä mahdollisuuksia. Tämän tutkimuksen aineistosta esimerkit paritulkkauksesta ja formaaliin koulutukseen osallistumisesta todistavat, että reflektointi helpottuu ammatillisessa yhteisössä.

Ammatin kautta syntyneet ystävyyssuhteet koetaan merkittäviksi oppimiskokemuksiksi. Kielenoppimiseen vaikuttaa läheinen suhde viittomakieliseen asiakkaaseen. Toisen ihmisen ajattelun ymmärtämisellä on ollut merkittävä vaikutus viittomakielen rakenteen sisäistämiseen. Ajattelutavan ymmärtäminen edesauttaa kulttuurin tuntemusta. Ajattelun ymmärtäminen tulee merkittäväksi äänettömän ammattitaidon yhteydessä. Kommunikointi- ja ihmissuhdetaidot sekä yhteistyötaidot vaikuttavat tilanneymmärtämiseen. Tilanteen havainnointiin liittyy ihmissuhdetaitoja, joiden avulla voidaan tunnistaa tunnetiloja ja sosiaalisia vihjeitä. Ammattielämäkerroissa tulkit puhuvat ajattelun ymmärtämisestä.

Ammattielämäkertoihin mahtuu luonnollisesti myös merkittäviä oppimiskokemuksia työelämän ulkopuolelta. Perheen perustaminen, lapsen syntymä, läheisen menetys ovat osaltaan vaikuttamassa työn tekemiseen. Tutkimuksen aineistona on juuri ammattielämäkerrat, joten informantit ovat keskittyneet kertomaan juuri ammattiin liittyviä oppimiskokemuksia. Aineiston luokittelu olisi voinut tapahtua jakamalla oppimiskokemukset oppimisympäristön mukaan kuten Aittola ym. (1997) ovat tehneet

tutkiessaan aikuisten arkielämän oppimisympäristöjä. Tämä tutkimuksen tavoite on antaa esimerkkejä viittomakielentulkkien merkittävistä oppimiskokemuksista. Ammattielämäkerrat painottuvat merkittävien oppimiskokemusten ympärille. Kokonaisuudessaan tutkielma on yleisluontoinen katsaus viittomakielentulkin ammatista.

Viittomakielentulkkien ammattielämäkerroista on luettavissa merkittäviä oppimiskokemuksia, jotka täyttävät merkittävän oppimiskokemuksen kriteerit. Tiivistäen kokemukset voi luokitella ammatillisten taitojen, tietojen sekä äänettömän ammattitaidon oppimiseksi, joilla on suora yhteys käytännön osaamiseen. Ammatillisten tietojen ja taitojen merkittäviä oppimiskokemuksia kasaantuu viittomakielentulkin työelämän alkuvaiheisiin. Kielitaito, tulkkaustaito, kulttuurin tuntemus, yhteistyötaidot ja yhteisöllisyys opitaan useimmiten opiskelutulkkina oppilaitosympäristössä. Koulutuksen aikana omaksutut eettiset ammattisäännöt saavat uudenlaisen toimintamallin kokemusten kautta. Äänettömän ammattitaidon oppiminen tapahtuu pidemmällä aikavälillä. Tilanteiden havainnointi ja arviointi liittyy ihmissuhdetaitoihin, joiden avulla voidaan tunnistaa tunnetiloja ja sosiaalisia vihjeitä. Näitä äänettömän ammattitaidon osa-alueita kuten ihmissuhdetaitoja opitaan mm. perheen perustamisen myötä ja kypsymisenä ihmisenä. Ihmistuntemus karttuu iän myötä .

Merkittävien oppimiskokemusten kautta tulkeille rajautuu ammatin erityisyys. Viittomakielentulkin työn erityisyys näyttäytyy ihmiselämän monipuolisuutena ja itsenäisyytenä vaikuttaa työtehtävien vastaanottamiseen. Työkokemukset tuottavat osaamis- ja onnistumiskokemuksia. Niiden reflektointi johtaa oppimiskokemukseen ja emansipatorioitumiseen. Kysymyksessä on ammatti, joka voi muotoutua nautinnoksi.

LÄHTEET

Aaltola J. 1992. Merkityksen käsite ihmistutkimuksen ja kasvatuksen perusteiden analyysin lähtökohtana. Kokkola: Jyväskylän yliopisto Chydenius-instituutti.

Ahteenmäki-Pelkonen, L. 1997. Kriittinen näkemys itseohjautuvuudesta. Systemaattinen analyysi Jack Mezirowin itseohjautuvuuskäsityksistä. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 157. Helsinki: Hakapaino Oy.

Airaksinen, T. 1993. Ammattien ja ansaitsemisen etiikka: näkemyksiä ammattien, johtamisen ja liike-elämän arvoista. 2. painos. Helsinki : Yliopistopaino 1992

Aittola, T., Koikkalainen, R. & Vaherva, T. 1997. Aikuisten oppiminen arkielämän ympäristöissä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto

Antikainen, A. & Huotelin, H. (toim.) 1996. Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Blomquist, I. 1997. Aikuisopiskelu Suomessa. Aikuiskoulutustutkimus 95. Koulutus 1997/4. Tilastokeskus. Helsinki: Yliopistopainos.

Cokley, D. 1992. Interpretation: Sosiolinguistic Model. Sign Language Dissertation SeriesLinstok Press, Inc.

Collins, M. 1991. Adult Education as Vocation. A Critical Role for the Adult Educator. London: Routledge.

Daloz, L. 1987. Effective Teaching and Mentoring. San Francisco: Jossey – Bass.

Frishberg, N. 1994. Interpreting: An Introduction. 3. painos. Registry of Interpreters for the deaf, Inc .

Huotelin, H. 1992. Elämänkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Humphrey, J.H. & Alcorn, B.J. 1995. So You Want to Be an Interpreter? An intorduction to Sign Language Interpreting. Second edition. Amarillo, Teksas: H6H Publishers.

Ingo, R. 1990. Lähtökielestä kohdekieleen: johdatus käännöstieteeseen. Juva: WSOY.

Itkonen, Esa. 1996. Maailman kielten erilaisuus ja samuus. Helsinki: Gaudeamus.

Jokinen, M. 2000. Viittomakielinen opettajakoulutus. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakointihankkeen (OPERO) selvitys 7. Helsinki: Opetushallitus.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.) 1998. Argumentti ja kritiikki. Lukemisen ja keskustelun vakuuttamisen taidot. Helsinki: Gaudeamus.

Keltanen, O-M. 1998. Opiskelutulkin työ ja työtyytyväisyys. Pro – gradututkielma. Jyväskylä : Jyväskylän yliopisto, 1998.

Keskitalo-Foley, S. 2000. Koulutus valtautumisen mahdollistajana. Aikuiskasvatus 1/2000. 4 – 11.

Kivinen, K. 1986. Iloa työstä. Helsinki: Painokaari Oy.

Kivinen, K. 1991. Työn vaativuuden arviointi ja naisten työt. Terveydenhuoltoalan ammattijärjestö Tehy ry. Kouvolan Painotalo Oy

Kivinen, K. 1994. Orjat ja sankarit. Sosiaali- ja terveydenhuollon muuttuvat työt ja kvalifikaatiovaatimukset. Sosiaali- ja terveydenhuollon työn ja koulutuksen kehittämisprojekti. Sarja A: Tutkimusraportteja 1/ 1994.

Kuurojen kulttuurityöryhmän muistio 1985:32. Opetusministeriön työryhmien muistioita. Helsinki.

Kuurojen Liitto ry. 1998. Suomalaisen viittomakielen perussanakirja. Helsinki. Libris Oy.

Kuurojen Liitto ry. 2000. http://www.kl-deaf.fi/liitto/info/uutiset 10.11.2000

Lappi, P. 1999. Kolmas valtakunnallinen viittomakieliseminaari. Käsillä Kääntäjät 4/1999. Kuurojen Liitto ry. Viittomakielikeskus.

Leino-Kilpi, H. 1990. Grounded teoria-menetelmän käytöstä hoitotieteellisessä tutkimuksessa. Hoitotiede 2, 199 – 203.

Leppänen, A. 1994. Oppiva organisaatio ja ammatillinen pätevyys. Teoksessa K. Lindström (toim.). Terve työyhteisö – kehittämisen malleja ja menetelmiä. Helsinki: Työterveyslaitos.

Levinson, D. 1988. Seasons of Man's Life. 10 painos. New York: Alfred A. Knopf, Inc.

Paunu, Juha 1983. Viito elävästi 2. Kuurojen Liitto r.y. Jyväskylä.

Merriam, S. & Caffarella, R. 1991. Learning in Adulthood: A Comprehensive Guide. San Francisco: Jossey – Bass

Merriam, S. & Clark, C. 1993. Learning from Life experience. What makes it significant? International Journal of Lifelong Education 12, 2, 129 – 138.

Merriam, S. & Heuer, B. 1996. Meaning-making, Adult Learning and Development . International Journal of Lifelong Education 15, 4, 243-255.

Merriam, S. & Yang, B. 1996. A Longitudinal Study of Adult Life Experiences and Developmental Outcomes. Adult education Quarterly 46, 2, 62 – 80.

Mezirow, J. 1991. Transformative Dimensions of Adult Learning. San Francisco: Jossey-Bass.

Mezirow, J. 1995. Kriittinen reflektio uudistavan oppimisen käynnistäjänä. Teoksessa: J.Mezirow & al. Uudistuva oppiminen.. Helsinki: Helsingin yliopisto. Lahden Tutkimus- ja koulutuskeskus, 17-38.

Metsämuuronen, J. 1999. Pehmeät kvalifikaatiot sosiaali- ja terveysalan työssä ja ammatillisessa koulutuksessa. Aikuiskasvatus 2, 1999, 140 – 149.

Pulli, T. 1995. Tulppa suusta. Puhevammaisten tulkkipalvelun järjestäminen kunnissa. Kuvaus kehittämistyöstä ja AAC- menetelmien käytöstä. kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Hakapaino Oy.

Rissanen, T. 1990. Viittomakielen perusrakenne. Toinen painos. University of Helsinki. Department of General Linguistics. Publications no. 12. Helsinki

Räikkä, J., Sajama, S. & Kotkavirta, J. 1995. Hyvä ammattilainen. Johdatus ammattietiikkaan. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Räsänen J. 1996. Kehityksen ulottuvuuksia, kehityssuuntautunut oppiminen ja arviointi. Jyväskylä: Julkisviestintä.

Saresvuo, J. 1988. Tulkin käsikirja. Helskinki: Gaudeamus, Painokaari.

Schön, D. 1988. Educating the Reflective Practitioner. SanFrancisco: Jossey-Bass limited.

Solow, S. 1996. Sign Language Interpreting: A Basic Resource Book. Twelfth Printing. A Publication of the National Association of the Deaf.

Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. (1995). Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Sternberg, I. 1986. Naisopettajien loppuun palaminen. Kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 108. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Suomen perustuslaki. 2000. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Suomen Viittomakielentulkit ry:n toimintakertomus 1999.

Topo, P., Heiskanen, M-L., Rautavaara, A., Hannikainen-Ingman, K., Saarikalle, K. & Tiilikainen, R. 2000. Miten vammainen asiakas saa tulkkipalveluja Suomessa. Vammaispalvelulain mukaisten tulkkipalvelujen nykytila ja toimivuus. STAKES, Oppaita, painossa 2000.

Työryhmämuistio 1990:20. Tulkkipalvelut vammaispalvelulain perusteella. Viittomakielen ja muut kommunikaatiota selventävät tulkkipalvelut. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistio. Helsinki.

Usher, R. 1994. Teoksessa Using Experience for learning. Boud, D. Cohen, R., & Walker, D. (edit.) 1994. The Society for Research into Higer Education. & Open University Press. Great Britain: St Edmundsbury Press Ltd.

Usher, R. & Bryant, I. 1989. Adult Education as Theory, Practice and Reasearh. The Captive Triangle. London: Routledge.

Vatanen, T. 1996. Taistelua asemasta ammattina? Tutkielma viittomakielentulkin työstä Suomessa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kasvatussosiologian pro gradu-tutkielma.

Vehmas-Lehto, I. 1999. Kopiointia vai kommunikointia. Johdatus käännösteoriaan. Helsinki: Yliopistopaino.

Viittomakielen oikeudellinen asema. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön lainvalmisteluosasto 1996. Helsinki: Oikeusministeriö.

Wainio, T. 2000. Henkilökohtainen tiedonanto 23.5.2000.

Liite 1

Marjukka La Cross
Kaartokatu 13 as 9
70620 Kuopio
050 – 57 23 735
marjukka.lacross@pp.inet.fi

Arvoisa viittomakielentulkki

Sinut on valittu tutkimukseen, jolla pyritään selvittämään viittomakielentulkin työn oppimista ja ammattihistoriaan liittyviä yksilöllisesti merkittäviä osaamis- ja oppimiskokemuksia. Tutkimus on Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitoksen pro gradu - tutkielma.

Pyydän Sinua osallistumaan haastatteluun, jossa Sinä vapaamuotoisesti kertoisit oman ammatillisen elämänkertomuksesi. Tutkimusta varten antamasi tiedot säilytetään ehdottomasti luottamuksellisina. Toivon Sinun suhtautuvan myönteisesti tähän tutkimuspyyntöön.

Tutkimusta koskevissa asioissa voit ottaa yhteyttä joko puhelimitse numeroon 050 – 57 23 735 tai 017 – 26 14 972 tai sähköpostitse yllä olevaan osoitteeseen.

Yhteistyöstä kiittäen
Marjukka La Cross